

KÓBOR TAMÁS

SZENT HARPAGON

1932

G L O B U S ,   B U D A P E S T

Ezt a könyvet azoknak sürgetésére adom ki, akik egy év folyamán az Újság-ban megjelent cikkeimet olvasták és együtt akarták látni, összegyűjtve is csak cikkek sorozata, nem pedig egységesen elgondolt és megírt könyv. Egy kialakult gondolatot az események sodra épp úgy alakított, mint maga a gondolkodás. Úgy adom őket, ahogy íródtak az Újság számára, éppen csak ellátva őket megjelenésük dátumával, mely hadd világítsa meg a rendszertelenséget, melyet e cikkgyűjtemény egy lényeges jellemvonásának tartok, s mely eleve megfelel a kritikának, ha eszébe jutna, joggal rásütni a tudománytalanság bélyegét. Újságíró munka volt s annak van szánva könyvalakban is. És erős a hitem, hogy valamikor bizonyítani fogja, hogy megírásával szolgálatot tettem hazámnak.

Budapest, 1931. december hava.

Kóbor Tamás

I.

Az antikapitalista pénz.

1930. augusztus 24.

A kapitalizmus válságáról beszélnek, amelynek tünetei volnának a bukások, fizetéseképtelenségek, értékesítő lehetetlenségek és a munkanélküliség. Ha ennek a beszédnek magva van, akkor ne is nézzünk másfelé, figyeljük csak Moszkvát. Mert ez ítélte halálra a kapitalizmust és ha ítélete végrehajtott, ő marad meg győztesnek is, jogos örökösül is.

Csakhogy nincs magva. Ami most a világot rázza, nem a kapitalizmus, hanem az ellenkezője. Sztrájk a kapitalizmus ellen, elárulása, kizsákmányolása a kapitalizmusnak. Az arany hűtlenül elszakadt tőle: nem akar többé tőke lenni, hanem felcsapott árunak, amely, mint adás-vételi cikk drágul, vagy bérbeadódik és mint ilyen a gazdasági élettel szemben érdemtelenül megfiadzik.

Állandóan kísért a jelenség: az egyik oldalon a felhalmozott javak, a másik oldalon a felhalmozott nélkülözés. Ha ezeket összeeresztenék, jólét és boldogság volna a világon. De nem ereszti össze a pénz. Egyrészt nem óhajt forgalmi eszköz lenni, másrészt nem akar formát cserélni. Nem hajlandó gyarapodását munkáhozátétellel elérni, hanem magában szaporodni pénz minőségében. Az első eset olyan, mintha kész színházi előadást nem tartanának meg a kapun dörömbölő teli ház közönséggel, mert nincsenek jegyek kinyomatva. A másik olyan, mint aki meztelenül jár egy vég posztóval a hóna alatt, mert kár felszabdalni és ezért még fizetni is.

A kapitalizmus munkát keres maga mellé és hasznát az előállott értékfeletben keresi a költségek levonása után. A mai gazdasági rendszer meg akarja kaparintani az aranyat, minél többet, lehetőleg mindet. Mert a jövő bizonytalan, holnap kitörhet a háború, vagy beronthat a forradalom. Ilyenkor jó az arany és rossz a gyár meg a raktár. Minden állam arra rendezkedett be, hogy a másikkal sósza az árut és felhalmozza az aranyat. De minél több aranyat szippantott már fel, annál kevesebb marad annak a kezén, akire áruit rátukmálná. Végül ez pénz nélkül nem tud vásárolni, ő viszont, ha aranyat nem kap, beszünteti a dolgoztatást. Tele aranypincék, üres gyárak, terméketlen gazdaságok és munka nélkül éhező milliók. Ez nem kapitalizmus, ez az ellenkezője.

A világlélenség természetesen uralkodik kicsiben nálunk is. Termelésre csak az vállalkozik, akinek nincs pénze. Akinek van, fél a kockázattól. Kockáztasson az, akinek hitel kell. A pénztulajdonos abszolút biztos zálog ellenében hitelre adja oda aranyát. Ami azt jelenti, hogy azelőtt ő maga vállalkozott és munkafelhasználással megkereste a maga tíz százalékát. Most csak kölcsönnek adja magát és aki igénybe veszi, nem keresett semmit, ha megkereste ezt a tíz százalékot. Virágzó gazdaság mellett elég volt tíz percent haszon, ma azonban sokkal többet kell keresni, hogy valami megmaradjon. A vállalkozás kockázata éppen ezért sokkal nagyobb, mivel az első kéz húzódik tőle.

A pénz önéletet élve, természet szerint elejti a munkát. Balga, sőt végzetes önvédelem. Mert elvégre a legtelibb aranypince is csak addig ér valamit, amíg van mit szerezni rajta. Egy megálló gazdaságban mit csinálnának az arannyal? Egy ideig keresik és felmegy az értéke. Sokkal többet kap egy aranyért ma, mint tegnap. De amit kap, azt elvégre elő kell állítani és ha arany híjján nem állítják elő, akkor előbb-utóbb végleg elfogy és ott jár a karaván arany alatt roskadozó tevékkel, éhen és szomjan veszve.

A polgárosított élet konzervativizmusa pedig tunyán belehelyezkedik ebbe a folyamatba. A pénz szinte korlátlan hatalommal felruházva, korlátlan védelemben részesült éppen közhasznú rendeltetése miatt. Pénz nélkül nincs munka. Most pénz mellett sincs munka és a kapott védelem azért változatlanul kijár neki. Ha gabonaszűk időben elzárják a magtárakat és éheztetik a polgártársakat, menten megfosztják őket a tulajdon feletti rendelkezés jogától. Ha meg a pénzt széfekben zárják el, még mindig a magántulajdon szentsége öröködik felette; tehet, amit akar. Sőt az államok maguk adnak példát a magánosoknak. Ahol tehetik, ott az állam-bankok felhalmozzák az aranyat és ülnek rajta. Ahol nem tehetik, kénytelenek a példát kicsiben követni. Nálunk is nagy bajnak nézik, ha az aranyfedezet már nem duplája a kötelesnek és ellensúlyozásul apasztják a bankjegyforgalmat. A jólét növekedésének tekintik, ha gyarapodnak a bankbetétek, holott amikor a munkán alapuló élet pénz után sikoltozik, minden ok nélkül bankba tett pengő szökevénye a gazdasági életnek.

Ez a pénz nélkül sorvadó élet nem a pénztől követeli, hogy^r teljesítse a rendeltetését, aminek annyi előnyét köszöni, hogy szövetkezzék munkával és létesítsen javakat, hanem hitel után sikolt. Ami azt jelenti, hogy szentesíti a zászlóhagyást, elismeri a pénz jogát a munkánélküli gyarapodáshoz és vállalja, hogy helyette és neki dolgozzék. Adót fizet neki azért, hogy van és hajlandó kockázat nélkül átvenni azt a hasznot, amely ezelőtt kockázat mellett járt neki.

Természetesen: hitel eddig is kellett és a gazdasági élet korszakalkotó vívmánya volt a kamat feltalálása. De ez a hitel eszkompt volt. Van egy teli hajóm a tengeren, annak rakományát eladom és akkor visszafizethetem, amit hitelbe vettem. Most hitel kell arra az áru, amit nem adtam el, arra a gépre, amellyel csak

ezután fogok javakat előállítani. Arra a munkára, amire ma nem a fogyasztásnak van szüksége, hanem a munkásnak és az üzletfolytonosságnak. Ezeknek a rendeltetéseknek betöltőjével nem lehet a hitelt tenni, ezek természetadta feladatai és kötelességei az első kézben lévő pénznek, amely e kötelességeket megtagadván, megszűnt tőke lenni. Sőt tőkeellenessé vált.

Hovatovább fel kell majd ismernünk optikai csalódásunkat. Úgy látszik, mintha minden termelés végcélja volna, hogy pénz szerezzon. Pedig a valóság az, hogy minden pénz arra való, hogy javakat termeljünk és fogyasszunk. Ahogy nem a korcsmáros az, akinek kedvéért sörözők, borozók vannak, azonképen nem a pénz az, amelynek kedvéért áruk termelődnek. Fel kell majd ismernünk, hogy az a bank áll feladata magaslatán, amely gyarakat tart fenn aranyaival és az helyezkedik szembe a rendeltetésével, amely csak kereskedik a pénzzel.

A gazdaságpolitikának meg kell húznia a maga különböztető vonalát pénz között, amely a kapitalizmus mellett és olyan között, amely a kapitalizmus ellen van. Az utóbbit az előbbinek előnyében részesíteni kész szolgálása a gazdasági romlásnak. Ezt a pénzt le kell törni, vissza kell terelni a kapitalizmus táborába.

Jellemző a pénz védelmének szinte a fetisizmusig menő teljességére a félelem, amellyel magam írom le ezt a gondolatot: ezt a pénzt ki kellene sajátítani. Pedig semmi emóciót nem kelt, ha telket sajátítanak ki, amelyre közérdekből szükség van, ha italméresi engedélyt vonnak meg, amellyel visszaélnék, ha a háznak megszabják, milyen magasnak szabad lenni, ha a munkásbiztosításra kötelezik a munkáltatót, iskolabajáratásra a szülőt, egyházadó fizetésére az istentelent, gondolatai eltagadására a közérdek ellen irányuló gondolkodót.

Éppen a pénz előtt áll meg a közérdek élén az állam és hajol meg a dogma előtt, hogy a pénzével mindenki tehet, amit akar. Még azt is, hogy cserbenhagyva a kapitalizmust, prédájává avassa a bolsevizmusnak.

II.

Haszon és biztonság.

1931, február 8.

Az összes hernyókat kötelesek vagyunk pusztítani, a selyemhernyót ellenben ápoljuk, tenyésztjük, eperfakultúrát tartunk fenn számára. A szép szeméért? Amely pillanatban megszűnne selyemszálát gubóba fonni, pusztítanók őt is, mint az eperfa élődíjét és megrontóját.

A pénznek egészen külön kiváltságos védelmi rendszerét tartjuk fenn. A szép szeméért? Ma, úgy látszik, hogy igen. De áll a tétel: amely pillanatban megtagadja közhasznú hivatását, eljátszotta jogát a különleges bánásmódhoz.

Csak ismétlem, amit ismételten állítottam: a legnagyobb könnyelműség meg nem különböztetni a hivatását teljesítő és nem teljesítő, sőt harmadik kategóriájú, a hivatásával *szemben* élő pénzt. Amikor a pénzt kitalálták, a cserekereskedelmet kiszabadították vele a kínálat és kereslet emésztő nehézségeiből és lehetővé tették a termelés kifejlesztését. Cserekereskedelem és gyáripar nem fér meg egymással. Gyáripar mindenütt értéknek elfogadott utalvány nélkül ugyancsak képtelenség. A különböző termelések megállapodása egy közös értékutaiványban, melyért mindenki mindennemű természetét odaadja, teszi a pénz hivatásos természetét.

Ma a gazdasági élet e konvenciójából kilépett egy: maga a pénz. Pénzért minden áru kapható, de nem minden áruért kapható pénz. Ez ma csak a legelkerülhetlenebb javakért adja oda magát. És ezzel megszűnt közhasznú lenni. Közhasznú volta megszűntével pedig voltaképpen megbuknék a kapitalizmus. A selyemhernyó hordatja magának az eper falevelet, de nem csinál selyemgubót.

Ne nézzenek le a tudósok — tudom, hogy egészen tudománytalanul beszélnek. Szándékosan teszem, összekeverem a pénzt és a tőke fogalmát, a tőke fogalmát a kapitalizmussal. De azt hiszem, az hibázik, aki ma is elválasztja ezeket a fogalmakat, holott a gyakorlatban minden kaotikusan összekeveredett. Azelőtt tőke volt az a pénz, amely a termelésnek szerves része lett. Tőke volt, ami nemcsak pénz, de része volt a termelésnek: a föld, a nyersanyag, a gép,

a műszaki különlegesség, minden, ami elemi termelő tényezővé vált a munka hozzáadásával. Ma mindez ha megvan, nem ér semmit, ha nincs hozzá pénz, nem is mint társuló érték, hanem mint forgalmi eszköz, mely bérbe is kapható, mint a vasúti kocsi. Tőke volt a takarédba tett garas is, mert ha tulajdonosa nem is, de a pénzügyet odébb adta a termelőknek, amit ma nem mer megtenni. Nem tudhatja, hogy amit tíz esztendőre lekötött, nem követelik-e vissza tőle huszonnégy óra múlva. Ma ez is csak pénz, nem pedig tőke.

Es tőke volt az a félretett garas is, mely részvényeikei vásárolt és társtulajdonosa lett olyan munkásvállalatnak, mely nélküle meg nem alakulhatott volna. Ma ez a pénz is elszaladt, megszűnt tőke lenni és vagy nincs is már, vagy megvonult a harisnyában.

Pusztán pénznek számított a fogyasztás közvetítésére szolgáló csereutalvány, mely ma szintén megszökik a takarékoság révébe és válik merő egyéni tartalékká, holott megmaradva a természetes méretű forgalomban, termelő tényező volt.

Ma ez a tőke nem tőke, mert nem termel, ez a pénz nem pénz, mert kivonul a forgalomból. A régi kategorizálásnak megszűnt a jelentősége, mihelyt az élet összekeverte a kategóriákat.

Mégis úgy védjük, körülbástyázzuk, mint régen. Nemcsak büntetőjogilag, hanem politikailag is. Meg van kötve a telkemmell való szabadrendelkezés a különböző építési szabályzatokkal. A kisajátítás révén el kell adnom, bármennyire meg akarnám tartani. Meg van kötve a gyár különböző iparrendészeti és közegészségi szabályzatokkal, meg van kötve az üzlet, melyet csak engedéllyel nyithatok és felelős a vezetéseért minden tulajdonosa, aki másnak kárt okoz. Meg van kötve minden, a gondolkodás is, melynek nem szabad közérdekbe ütköznie, a munka, melyet körülhatárolnak kvalifikációval és vasárnapi szüneteléssel. Éppen csak a pénz tartotta meg teljes korlátlanágát. Ehhez nem nyúlhat más, csak a tulajdonosa, aki tehet vele, amit akar, az egy uzsora kivételével, amelyet kijátszani ezer módon lehet. Ha fűszerem van, becsuknak, ha hitelezőimet pénzben károsítom, de ha pénzem van és károsítok másokat azzal, hogy gyűjtöm és másoktól elvonom, vagy a munkást megfosztom a munkájától, az államot, hogy pénzszükséget okozok, semmi bajom nem lehet. Az államszocializmus mindenhez nyúlhat, csak a pénzhez nem, különben felzúdulunk valamennyien, maga a pénz pedig megsuhogtatja a korbácsot. Elbújik, megszökik és tyúkkal, kaláccsal édesgetjük vissza. Minek? Hogy visszatérve se teljesítse, amit tőle várunk.

A pénz az egyetlen tulajdona az embernek, melyre még áll a régi tétel: az enyémmel tehetek, amit akarok. Minden más tulajdonnál az egyéni jogok a közérdek javára megnyesték. Pedig a mai gazdasági jelenségek bizonyítják, hogy a korlátlan jog a pénztulajdonban van legalább olyan közártalmas, mint a telekkel, házépítéssel, italméréssel, munkaidővel való korlátlan gazdálkodás.

És van egy dogma, amelyhez az idők szörnyű változásai és tanulságai szintén nem nyúlnak. Ez pedig a pénznek szuverén joga

a haszonra. A pénz oda húz, ahol haszon terem és onnan visszavonul, ahol haszon nincsen. Ma a pénz gyárat alapít ezer munkással, mert haszna van. Holnap veszteség mutatkozik és természetes, hogy a pénz otthagya a gyárat és nyomorba dönti ezer munkását, aki csak itt talált kenyeret, másutt sehol. A tudásra és a munkára ezt a dogmát alkalmazni, úgy-e, nevetséges? Hogy az orvos járvány idején ne gyógyítson, mert maga is belehalhat, ne menjen oda, ahol nem fizetnek neki eleget. Hogy a munkás abbahagyja a munkát, mert kevés a bére, abba is belenyúlnak sztrájk törvénnyel és egyebekkel. De hogy egy traktorgyár veszteséges továbbdolgozásra is köteles legyen, mert közérdek kívánja, arra gondolni is szentségtörés. Sőt, amelyik nem törődik a haszonnal, azt végül meg is büntetnék, ha csődbe jut, mert elmulasztotta a köteles előrelátást és ha részvénytársaság, nem számolt a parancsoló törvénnyel.

És íme, egy ország — a mienkről van szó —, melynek semmi sem hiányzik a boldoguláshoz, csak a pénz. Ennek híján nincs munka, veszteséges a földgazdaság, eladhatatlanok a termékei. Van termelési, van fogyasztási válság, bolsevizálódás veszedelme, mert a pénz nem megy oda, ahol nincs haszna és megszökik onnan, ahol nem érzi magát biztonságban. A pénznek ezt a korlátlan jogát az önzésre nevezik bizalmi válságnak. Az idegen pénz — hagyján. Azzal mi nem rendelkezhetünk. De a magyar pénz — amely megvan a majdnem egy milliárdnyi betéti és folyószámla-követelésekben, megvan a Svájcba menekült százmilliókban és megvan elszórtan kisebb és nagyobb mértékben magánosoknál, akik otthon gyűjtögetik rosszabb napokra és még a bankra sem merik bízni. Mi másként állna gazdaságunk, ha ezek a pénzek rászánnák magukat, hogy tőkének álljanak be, visszaadva a munkásnak a keresetet, melyet óvatossága vagy gyávasága elvett tőlük a maga biztonságba-vonulásával. És hogy hivatásától megszökve, nagyobb kárt okoz, mint mikor egy falat vékonyabbra építenek az előírásnál, vagy tíz centiméterrel a ház kilép az egyenes frontból, annak semmi konzekvenciája nincsen. Az a pénz, mely magának él, ugyanolyan védelemben és előnyben részesül, mint a másik, amely teljesíti hivatását, visel kockázatot, folytatja küszködését a gazdasági bajokkal.

Isten, ember látja, hogy ez az izgatásom a pénz ellen a leg-tisztább, sőt a tisztult kapitalizmus világszemlélete alapján történik. Az a pénz, mely ellen izgatok, antikapitalistább a bolsevistánál is, mert kapitalista alapon vetve meg lábát, a saját bűneivel a kapitalizmust kompromittálja a mind több és több millió embernél, akik munkához nem jutnak egy világban, melynek még mindig erkölcsi alapja, hogy megélni csak munka alapján lehet. Rabjává teszi a hivatásához hű pénzt is, mert ez fogy, vagy immobilizálódik és a másokra, a szabad és felelőtlenre szorul, akinek átengedi hasznát a továbbtengődés lehetőségéért. Az utóbbi a munka mellett kockázatot is, az előbbi, ha hajlandó odaadni magát hitelképen, mindenképp a maga járandóságát biztosítja.

Nem vonok le konklúziót, nem is merném megmondani, mit tennék, ha hatalmam volna ez ellen a pénz ellen, de ki kellett pellen-géreznem ezt a hűtelen, magának élő Harpagont. Különbséget kell tenni közte és a közgazdasági életben megmaradó pénz között, vagy kényszeríteni kellene, hogy a különbség megszűnjék. Befektetésre kötelezni hiábavalóság, de bizonyos vagyont és jövedelmet minimumon felül rászorítani az arányos fogyasztásra, illetve vásárlási kötelezettségekre talán igen. Tisztában vagyok, hogy bajos és veszedelmes ebben az irányban cselekedni, de beszélni róla nemcsak lehet, hanem már muszáj.

III.

Az aranyborjú.

Február 15.

A világ aranykészletének több a felénél Amerika és Franciaország kezében van. A világ lakosságának két harmadrésze megroppant mint fogyasztó. A világtermelésnek három harmada pedig válsággal küzd, mert az arany ott van, ahol nem vásárolnak, a fogyasztás pedig ott, ahol nincs arany, amely a pénznek a biztosítója. Azt hiszem, ez az a formula, amely a különböző államok különböző válságait egybefogja világjelenségnek.

A termelés ott van, ahol a pénz! már pincékbe zárták s tovább keresik ott, ahol már nincsen. Ez a baja a pénztulajdonosoknak. Németországnak jóvátételt kell fizetnie aranyban. Van mindene, csak aranya nincsen. Ennélfogva mindent odaad aranyért azoknak, akiknek arannyal tartozik, hogy fogadják el arany helyett. Ennélfogva megszűnt a kalkuláció: ennyimben van, tehát ennyiért adhatom. Ellenben az egy személyben hitelező és vásárló azt mondja: ennyit adok érte, többet nem. Amit tudományosan úgy formuláznak, hogy megnövekedett az arany vásárlóereje. S húsz percenttel több árut adván, Németország jóvátételi kötelezettségét húsz percenttel felemelték, mert az aranysumma változatlanul megmaradt, az értéke, melyet meg kell vásárolni, húsz percenttel nagyobb.

Ez most világgazdasági folyamat, azelőtt nálunk művelet volt, nem arannyal, hanem minden egyébbel. Például krumplival. Élelmes hörcsögök összevásárolták és pincékbe rejtették. Az éhes fogyasztók keresték a krumplit és nem találták. Kínáltak érte többet s valami keveset kaptak. Kínáltak még többet, kétszer, háromszor, ötször annyit, végre kaptak. De minél többet kellett fizetni, annál kevesebbet vásárolhatlak. Végre oly drága lett a krumpli, hogy a hörcsög nyakán rohadt.

Akkor ez áruelejtés volt és keményen büntették, mihelyt közártalmas voltára eszméltek. Pedig kétségtelenül a krumpli jogos tulajdona volt elrejtőjének. Ha mind megessi, senki sem szólhat ellene. De elrejtette, hogy más drágábban egye meg.

Vájjon mi különbség az arany és a krumpli között ma, amikor az aranyat rejtik el. Esztelenségnek véljük, hogy államok ara-

nyat a pincébe zárnak, ahol nem hoz semmit. — Dehogy nem hoz. Hoz úgy, mint a krumpli hozott, gödrökbe ásva. Keresik s fizetnek érte minden árat úgy, hogy mindent bármily áron odaadnak érte.

Az aranyat rendeltetése szerint világszerte elfogadták érték-mérőnek. Mert minden más anyag értéke változik önköltség, mennyiség és szükséglet változása szerint. Az arany értéke ellenben egyszerre és mindenkorra meg van állapítva, akár a méter hossza, vagy a liter térfogata. Igen, de mi történnék, ha a méter mégis megnyúlna, vagy a liter hasat eresztene? Lehetne akkor is árat méter és liter szerint megszabni? S íme, az állandó pénzértékmérő, az arany megdrágul. Nem mint mérték, hanem mert szintén áruvá vált. Áruvá, amelyre senki sem mondhatja: drága, lemondok róla. Nem lehet róla lemondani, mert a pénznek alapja. Nem lehet egy államnak sem több pénze, mint aranytulajdona megengedi és ha több pénzre van szüksége, több aranyat kell előteremtenie. Tehát keresi, mint annakidején a krumplít, mely néhány kéznél fel halmozva.

Amikor az arany érték-mérőnek bevált, fix áron lehetett kapni s elosztása a különböző államok között arányos volt. Most a háború után azonban két-három kézbe került, mely nem adja oda, ahol szükség van rá. Ellenben az arany érték-kincsét felhasználhatja tetszés szerint a termelés és fogyasztás szabályozására, a saját termelői és fogyasztói érdeke szempontjából.

Végeláthatatlan perspektívája nyílik meg a romlásnak és pusztulásnak. Az egyes államok nem nézhetik a gazdasági munkát és lakosai megélhetési feltételeit. Minden törekvésük: gazdálkodni a meglévő pénzzel. Áruért nem kaphatnak aranyat, mert az aranytulajdonosok nem vásárolnak, sőt ellenkezőleg: ha hitelt nyújtanak, azt sem egészében aranyban, hanem ipari cikkekben adnák oda. Ők eladni akarnak annak, aki mint eladó akarna pénzhez jutni. Ezért nincs például nekünk munkánk, holott elvégeznivalónk is volna, munkásseregünk is van, mert arany a valutánk, de nem arany a vagyonunk. Látszólag mi búzát adunk el, ha eladunk, voltaképpen aranyat vásárolunk, melyet búzával fizetünk meg. Drága aranyat olesó' búzával. Aranyat, melyet visszatartanak, búzával, melyet mindenki nyakába varrnánk, szinte koldulva, hogy vegyék meg.

Nem a munka a legfőbb gond, hanem az érték-mérő rend bentartása. A gazdasági elzárkózás rendszere voltaképpen aranyórzés. Nem vásárolunk a határon túl, mert kimenne a pénz, nem adhatunk el a határon túl, mert ott sem engedik ki a pénzt. A Brenneren, vagy Gross-Glockneren búzát vetnek, hogy ne kelljen pénzt kiadni búzáért a külföldnek. Talán kézen-közön kétszer annyiba is kerül az autarchiás ellátás, de elkerülték a pénzkivitelét. A kereskedelmi és pénzügyi mérlegek nyelvén függ a figyelem s ha minden ember vasárnapi fazekában rottyoghatna a tyúklevés, de e mérlegek nyelvüket kiölnének. inkább kiszednék a tyúkot a fazékból, csak a pénznek ne lógjon a nyelve.

A népeknek ez az arany jármába hajtottsága sajátságosképpen nem vált ki semmi tiltakozó ellenállást, sőt ellenkezőleg, valami

különös becsvágyat. Meg akarják mutatni, milyen jó, engedelmes és megbízható rabszolgák. Meg van szabva, melyik jegybank mennyi aranyfedezetre köteles, amely mellett a kibocsátott pénz teljes értékű. Egyetlen jegybankja sincs Európának, mely elmenne a megengedett határig. Inkább megállítanak minden gazdasági életet, de hogy ne mutassanak ki aranyfedezet-többletet, arra egyik sem kapható. Rontaná a presztízst. S nálunk is körülbelül huszonöt percent a köteles aranyfedezet és van ötvenen felül. Kétszer annyi bankjegyet volna jogunk kibocsátani, de viseljük inkább a pénztelenség minden átkát, semhogy a dupla fedezet hitelerosító presztízsről lemondanánk.

Pogányok módjára táncolunk az aranyborjú körül és kérleljük a kérlelhetetlent és imádjuk a lélektelent. Hogy egyoldalón felhalmozódott, hogy szégyenletesen sehol sem kapható, az aranyat is a kínálat és kereslet fluktuációja éri s ezzel megszűnt értékállandósága s alkalmas volta az értékmérő hivatásra? Mégis körültáncoljuk és mégis hajlandók vagyunk tele magtárral éhenhalni, mert a búzánkért nem adnak aranyat, mi pedig arany nélkül nem csinálunk pénzt.

IV.

Arany és élet.

Február 22.

Mi lenne a világból, ha máról-holnapra kiapadna a szén a bányukból? A szén, a kőolaj, a földgáz? Vagy elfogy a fa, a vas, vagy az agyag? A világegyetem ezerszeres aranya sem pótolhatná.

S mi lenne, ha valamely újonnan feltalált sugárral a világ összes aranyát elpárologtatnák, hogy üresek maradnának a jegybankok pincéi? Amíg a tényt titkolni lehet, senki sem venné észre, hogy a bankokban nincs aranyfedezet. De mihelyt kitudódik, minden élet megáll, noha sem építéshez, sem ruházkodáshoz, sem élelmezéshez nem kell arany, úgy, ahogy kell szén, vagy pamut, vagy vetőmag.

Belenyugodna-e a világ, hogy éhenhal, vademberré züllik vissza, mert nincs arany? Azt mondaná: annyi baj, az arany értékmérő, semmi más és ha arany nincs, találni kell helyette másik értékmérőt.

A feltevés, ugyebár, egészen kalandos, mert arany van és nem fog megsemmisülni. Ellenben a tudósok már konstatálják, hogy az aranytermelés mind kisebbedik s nem tart lépést a jelentkező szükséglettel. Ami azt jelenti, ha ma nem, akkor tíz vagy húsz év múlva az elégtelen aranykészlet annyi, mintha már semmi sem volna. S a tíz vagy húsz év folyamán az arany egyre drágul, amellet még mindig értékmérő volna s jelentené az értékállandóságot a változó értékek végtelen skáláján. Lehetséges ez?

De tegyük fel az ellenkezőjét — olyan lehetetlen feltevés volna? Hiszen a másik nemes ércnél már bekövetkezett. A kínai ezüsbányák annyit termelnek, hogy az ezüst ára felére esett. Nem tudom, van-e még valahol ezüst valuta, de ha van, akkor már nincsen. Nekünk is volt ezüst valutánk s ha akkoriban ér az ezüst túltermelés csapása, gazdaságilag nem éltük volna túl. S íme holnap valahol Dél-Afrikában, vagy Amerikában, vagy az Uraiban vagy a Kárpátokban megnyílnának színarany mélységek s teremne arany úgy, mint ezüst, ugyan miben különböznének az aranyvalutás országok s aranyban gyökeredző gazdaságok az ezüst valuta elértéktelenedésének sorsától?

Ha H. G. Wells volnék, két regényt írnék erről. Egyiket, ha elapad az aranytermelés s a meglevő arany annak, akinek a kezében van, micsoda viláгурalmat biztosítana, míg azzal a világgal, melynek nincs aranya, maga is tönkre nem megy. A másikat, mikor korlátlan aranytermelés van egyetlen ország kezében, amely ezzel a többi fölé kerekedvén, úgy pusztul bele, hogy az olcsó aranyért nem érdemes annyit sem dolgozni, mint a szilvaszüretelésért. A többi ország pedig arany helyett valami más anyagot talál pénznek s a semmire sem használható sárga fém még a vas árát sem éri el.

Mit akarok ezzel mondani? Fáraónak eszébe sem jutott volna aggódni, hogy számum kerekedik, mely gúláit betemeti. De mi már tudjuk Madáchból, hogy gyenge szellő lehellelnyi rétegben hozza a port, mely néhány század alatt hüvelyknyire vastagodik s

*Évezredek gúláidat elássák,
Képkertjeidben a sakál üvölt,
A csarnokokban szolganép tanyáz . . .*

Ami a szélsőségen innen van, lényegében azonos a szélsőséggel. Ne tartson az aranytulajdonos attól, hogy gazdagsága egyszerre higannyá olvad. Jut is, marad is. De a lehetőség iránya mégis adva van s ami a maga teljességében ijesztő és katasztrofális, az átmeneteiben ugyanolyan természetű.

Mondom ezt mint optimista. De mi jogon vagyok optimista aranytulajdonos, mikor két tulajdon szememmel látom, mivé lett a gazdag ezüsttulajdonos? S a világ valutái megszöktek az ezüsttől és áthurcolkodtak az arany révbe. Hová menekül majd, ha ez a rév is mindent elnyelő árrá dagad?

Akinek nincs, ne essék kétségbe. Akár elfogy az arany, akár elértéktelenedik, akad, ami pótolja. Talán a platina, talán a rádium, talán a balatoni kecskeköröm. Oly mindegy, miből áll a bálvány, mihelyt elfogadták és engedelmeskednek neki. Anyag minőségében jobbadán fényűzés, pénz minőségében pedig csak tulajdonított értéke van.

De akinek van! Van Amerikának, Franciaországnak, Angliának. A két elsőnek ma aranydolga van. Gyűjtik, mert mindenütt keresik. Ma ez a legkeresettebb cikk és az a leggazdagabb, akinek legtöbb van belőle. Minél kevesebb van másutt, annál többet fizetnek érte neki. áruval. Míg csak el nem érkezik a pillanat, amikor az aranyért annyit kell áruval fizetni, hogy nem érdemes sem aranyat szerezni, sem árut előállítani.

Ekkor beáll az arany csődje. Beáll annak következtében, amivel uralmát erősítették. A halmozás és elzárás következtében. Általánosabban szólva: a hivatásától való elvonása miatt, mellyel aztán el is vesztette kvalifikációját hivatása teljesítésére. Alkalmatlanná s így értéktelenné válik.

Az arany addig lehet értékmérő, míg értéke állandó s mindenhol oly mennyiségben kapható, amelyben a termeléshez és forgalom-

hoz szükség van rá. De ezeknek az előfeltételeknek már ma sem felel meg. Nem természetes alapon, hanem mert politizálnak vagy spekulálnak vele. Mesterségesen összehalmozzák, hogy másutt hiányozzék. A spekuláció célja lehet egyrészt aranykereskedés vagy munkamegállítás másrészt, hogy mindenütt csak az aranytulajdonos árujára szoruljanak. S ez éppen az őrtület, melybe belepusztul éppen az, aki félősen a pénzére ül s csak oda engedi, ahol szerinte biztos haszonra számíthat. Ahol a pénzhíány a munkát megállítja, ott támad ugyan szükség a pénzre, de nincs mivel megfizesse. A fizetség anyaggal és munkával történik. De ha anyag van is, ám munka nincs, nem futja fizetésre. Ahogy előbb akarva az aranyat megtartotta, utóbb akarata ellen a nyakán marad.

Mint értékmérő az arany elveszti a szükséges állandóságot. Mint forgalmat közvetítő utalvány munkára és anyagra megszűnik a hozzáférhetősége. Mi marad számára életbiztosításul? Semmi. S a bizalmi válságból az arany ebbe a semmibe menekül!

Hangsúlyozom: nem a pénz természetéből folyik ez a veszedelem, hanem a sáfarkodásból. Nem az következik, hogy: le a pénzzel, mint a kommunizmus hirdeti, hanem: a pénz térjen vissza rendeltetéséhez. Különbözik nem a pénz pusztul el, hanem csak az a pénz, amely ma van és a közgazdaság vesztére rosszul spekulál.

Ma még csak ezt a rossz spekulációt kellene abbahagyni. Nem felhalmozni s elzárni, hanem egyenletesen hozzáférhetővé tenni. Lehetséges, hogy részleges veszteségek érik. de ha erre nem szánja magát, előbb-utóbb egészen elvész.

Mert bizonyos, hogy egy bizonyos mértéken túl az élet nem tűri az esztelen rabságot. A vad ember is tűri a dugóhúzó zsarnokságát, melyet halványul imád, végül mégis földhözcsapja s választ magának más hasonló istent. Szó sincs róla, hogy világ végeztéig a népek, melyeknek búzájuk van, hajlandók éhenhalni, mert pénzük nincsen s ahol munka és munkás van, hajlandók tétlenül elpusztulni, mert a pénz visszavonul. Közvetítő értékjegyre kétségtelen szükség van, de nem szükségképpen a maira, mely az aranyhoz fűződik. Az arany kaphat konkurenciát és ha túlon túl feszül a helyzet, meg is fogja kapni. A kazánt nem fogják kidobni, mert rossz a manométerje. legfeljebb ezt cserélik ki.

A magyar pénz.

Március 1.

Álmodjuk meg a rémséget: világjárvány. Tény, hogy van, de nem valószínű, hogy Grönlandban úgy pusztítana a kolera, mint Dél-Ázsiában, Európában úgy a sárgaláz, mint Ausztráliában, Amerikában a Tsetse-légy halálkórsága, mint Afrika belsejében. Mind-egyiknek saját, külön természete szerint megvolna a maga külön csapása és összegében világjárványt állapítanánk meg, valamit, ami külön járványkép nincs is, ahogy például minden ember elkövet egy-egy bolondságot, de olyan bolondság, melyet mindenki elkövetne, nincs.

Ebben az értelemben van ma világválság mindenütt, de minden államban más-más s csak a válságok összeségét mondjuk világválságnak. Az egész skálán végigmenni nem is tudnék, csak arra szorítkozom, hogy a magyar válságot különböztetem meg a nyugati pénzállamokétól. Az övük a pénzbőség. Terméketlenségre van ítélve vagy bebörtönözve, a mienk a pénz hiánya. Amott munkanélküliség, mert az export nem szállítja el a termelést, minálunk, mert a belső szegénysége nélkülöz s nem képes felvenni a termelést. Ott a munkanélküliség szintén apasztja a fogyasztótömegeket, de legyen bár mindenkinek munkája, azt a tömérdek árut, mely az export híján a nyakukon marad, semmiféle belső tömeg át nem vállalhatná. Minálunk ellenben az egész termelés szórén-szálán itthon kelne el, ha mindenki keresete alapján annyihoz jutna, amennyi normális élethez szükséges. Ha annyit ennénk, mint tudunk és egészséges erőgyarodáshoz szükséges, nem volna agrárértékesítési válság. Ha annyi ruhát szereznénk be, mint kell, nem volna iparosválság. Ha az ország elvégezné mindazt a munkát, ami út, vasút, autóbusz, híd, kórház, vízszabályozás, elektrifikálás terén adódik, nem lenne munkásválság. S egyszeribe egyik gyógyítaná a másikat, mellékes, hogy melyiknél kezdődött a fennakadás. S a szekér kikökkentése a kátyúból csak a pénzen múlik. Amelyik nincs, holott van, de nem ott, ahol kell.

Egészen világosan látom, hogy fedezetlen szükségletek és elvégzetten munkák mellett a mi válságunk veleje az, hogy a pénz,

akár van, akár nincs, nem akar munkát vásárolni. Kétszázötvenezer ember egymillió számára szívesen cserélné be munkáját egy pár cipőért és öt kiló kenyérért, de nem veszi meg senki. Így menthetetlenül kárba is vész, mert a ma fel nem használt munkaerőt nem lehet holnapra eltenni. Holott anyagba *formálva* anyaggal együtt lehetne. S ehhez megint nem anyag hiányzik, hanem a pénz, mely nem akar áruraktárba feküdni, inkább munkaértékkel nem gyarapodva meg vonul rejtekében.

Az idegen pénznél ezt értem, mert semmi köze a mi munkakészletünkhez. Semmi oka kockázatra, csak azért, hogy a magyar munkásnak kenyere és csizmája legyen. Hiszen nem az ő kenyerét, az ő csizmáját vásárolná. Ellenben a magyar pénz biztos lehet benne, hogy a munkás, akinek ő fizet, nála fog vásárolni. Nincs az a külső gyarmat, melyen annyit lehetne eladni, mint határainkon belül, mihelyt az embereknek keresetük van. Egy biztos üzlet van ma Európában és ez Magyarország. S ettől fél a magyar pénz jobban, mint bármely más országtól.

Pedig óvatossága, gyávasága és önzése miatt rettentő veszteségei vannak. De mivel az ok és a hely nem kézzelfogható, mely miatt és ahol baj éle. nem hiszi el. Pedig világos: a gyár, mely egy harmadrészre állította le munkaképességét, nemcsak kétharmadai a munkásainak tette munkanélkülivé, hanem a maga értékének a kétharmadát is elvesztette. Egymillióméi befektetés, mely csak háromszázezer pengő értékű termelést fejt ki, már csak háromszázezer ér, nem pedig egymilliót. Lehet, hogy *további* kétszázezerre} megment hétszázetret, de nem teszi meg. Azt hiszi, az eleven meleszteni a holt után. Denikve az ipari vállalat értéktelenebb, noha egyetlen téglával, vagy vasszöggel sem lett szegényebb, éppen csak mindaz, ami van, közeledett az ócskavashoz és távolodott az eleven értéktől. A teljes értékhez csak a biztosítás révén jut, ha tövig leég. akkor is veszít a telkén, mely egy leégett gyárnál kevesebbet ér, mint az eleven termelőnél.

S mekkora érték kótyavetyélődik el a pénz utáni futkosás következtében! Amit a pesti kereskedő a vidéki földbirtokos e téren mivel, hajmeresztő. Minden áron, minden kalkuláció nélkül odaadják, csak pénzt lássanak. A ház, a telek, a föld egyre olcsóbb, s minél olcsóbb, annál kevésbé akad vevőre. Ha a pénz józanul önző lenne, mindent felvásárolna, mert fél- és negyedáron kapja. S ha földnél, háznál, teleknél beérné azzal a másfél perccel, melyet Svájcba bujdosva kap, hamarosan értékben a sokszorosát kapná vissza annak, amiről hozamban lemondott.

Bolond ugyebár az, aki mondaná: ezen az ugaron nem terem semmi, hát miért vessem be búzával? Nyilvánvaló, ha felszántják, bevetik, már nem ugar, hanem szántóföld, búzatábla. Ellenben a pénznél okosság, hogy a mai állapotot megkövesítettnek nézi; nincs vevő, nincs fogyasztó — pedig amely pillanatban beleveszi magát, már támad vevője és fogyasztója. Ha a pénztermékenyítés után a helyzet ugyanaz maradna, igaza volna. De *nem* marad ugyanaz

nem lehet, hogy ugyanaz maradjon. Hiszen az a napszámos, kinek első bérét odaadja, már egy emberrel több, aki szükségleteit fedezni tudja.

Magától értetődik, hogy az egyes elszigetelt ember, aki erre az útra lép, el van veszve. Aki a munkást varrógépcsinálásért üzeti, nem kap benne vevőt, mert azzal a pénzzel a pékhez megy. De látnivaló, hogy a pénzről mindig mint kollektívumról beszélek, nem pedig mint egyesek töredéktulajdonáról. Egyetemes áradatnak kellene megindulnia, valami ellen járványnak, mely a válság járvány bacillusait elpusztítsa. Ezt a bacillust pusztító fagocitát kitermelni az egyes emberekben, hogy végül valamennyit érje, elvégre lehet propagandával, felvilágosítással is. Erőhatalommal semmiképen. Elméletben már mindenki tudja, hogy a munkanélküli egy-egy elveszett fogyasztó s mindenki várja, lesi a munka megindulását. De a saját tétét nem meri még rátenni a hitére. Bizonyos, hogy megél a munkás, gyarapodik a gazda, de vájjon mikor jön hozzám vissza az én haszonnal tetézett pénzem?

Minden egyesnél jogos ez az aggodalom, csak az államnál nem. Ő hozzá minden pénz visszajön, az is, mely nem tőle indult el. Az állam koncentrált pergőtűzzel át tudná törni a tespedés frontját s bizony magával ragadná a tétovázó egyeseket, akik előtt megnyitotta a rohamutat.

Persze, az államnak nincs pénze. Nem épít, nem szabályoz, nem foglalkoztat, mert nincs pénze. Sajátságos, hogy a gyümölcsnek meg keli előznie a virágzást. Természetes, hogy érés előtt nincs alma és nem természetes, hogy értéktermelés előtt nincs pénz. Ezt a természetellenességet csak egy másik természetellenesség teszi érthetővé. A vagyont és értéket addig nem tekintik vagyonnak és értéknek, amíg pénzfórmát nem öltött. Nem kisebb bolondság, mintha a zsebemben lévő pengőt nem becülném annyira, mint a csekket, melynek ellenében a banktól megkaphatom. Az igazi vagyont nem érzik annak, csak a róla szóló utalványt. Az állam például szegény, mert tegnap annyi milliója volt, amelyen a Futurával intervenció s búzát vásárolt, most pedig a milliók nincsenek, *csak* búzája van. Nem építhet, mert a munkást pénzzel kell fizetnie, ami nincsen, mert nincs, aki rajta búzát vásárolna, ami van. A pénzből lehet vasút, de a búzából, amit a vasút pénzzé változtatna, nem lehet vasút. Inkább megmarad az ország vasút nélkül, a munkás kenyér nélkül, a búza pedig ráértéktelenedik a következő termésre, vevő és fogyasztó nélkül!

Karrikatúra, amit mondtam, de szentül hiszem, a valóság az, amit vele kifejeztem. S alapja ennek a karrikatúrás valóságnak, N hogy míg a pénz utalvány mindennemű javakra, melyek megvannak, mégis csak utalványnak tudjuk egy bizonyos mennyiségű aranyra, amely nincsen. Felvethet bennünket a gazdagság mindennemű értékekben, mégis csak annyi pénz kerekedhetik, amennyire aranyfedezet van. Azelőtt ez nem volt karrikatúra, mert egyéb gazdagságunkat becserélhettük aranyra. Eladtuk a külföldön s szapo-

rítottuk így aranykészletünket. De most a külföld nem adja ide aranyát s mindennemű bőségünk rabjává lett aranyban való szegénységünknek. Ami nincs, megfoszt bennünket attól, ami van: az adagunktól, a termékunktől, a munkaerőnkől, a zsenialitásunktól, tudományunktól, művészetunktől, irodalmunktól, a létunktől és a/életunktől is. Mert ebben a világban, amelyben éhen lehet halni, mert a leveshez nincs aranykanál, nem bírjuk ki sokáig.

Így kell ennek maradnia? Szükségképpen olyan utalványra vagyunk kényszerítve, mely arra szól, ami nincsen? Évenként négy-milliárd az értéke, amit produkálunk s százhatvanmillió aranyhoz kell igazodni a pénznek, mellyel a sok milliárdot lebonyolítjuk. Nem érzik ezen a képtelenséget? A Prokrustes módszerét, amely levágja az életből, ami a takaró alá nem fér? S igazán lehetetlen volna pénzt teremteni, melynek tízszeres fedezetet nyújt a nemzet egész vagyona és munkája?

VI.

Munkapénz ?

Március 10.

Talán húztam is, halasztottam is, hogy ehhez a cikkhez érjek, de úgy látom, mégsem szószaporítás volt írásomnak ez a hosszúra nyúlása, mert íme olvasóim sorából már sok olyan hozzászólást kapok, melyek szinte előlem írják el a természetes konklúziót, melyhez gondolatmenetem vezet. Örülök ennek az elémbevágásnak, mert ellenőrzésül szolgál. De nem bátorítanak fel annyira, hogy ne hangsúlyozzam: most jutottam odáig, hogy vakmerően és gyáván elsáncolva magamat nem közgazdász voltom mögött, leírjam a legokosabb, vagy legbolondabb gondolatot, mely valaha agyamban megfogamzott.

A hozzászólások, melyeket ezúttal irigyen visszatartogatam, nagyjában új pénzt ajánlanak Harpagon pénze helyébe. En' erre a forradalomra is inkább volnék kész, mint a pénz iránti lojalításban való elpusztulásra. De csak végső esetben. Mert elvégre a/, arany mint értékmérő még mindig beválhatik, ha megszüntetik mesterséges bőségét és szűk voltát. A pénztulajdon bármely percben vállalhatja ismét közgazdasági misszióját úgy is mint tőke, rászánva magát a munkaérték felhasználására, úgy is, mint gazdagság, eleget téve fogyasztási kötelezettségének. Harcol és háborút éppen csak az idegen arany ellen vívnék, ha ki akar zsarolni és rabszolgává tenni bennünket.

Itt keresem én az ellenállás módját. Nem nyugszom bele, ha Amerika, vagy Franciaország nem hitelez, akkor a magyar munka álljon meg, a magyar vagyon sorvadjon el, élje fel magát, vagy árulja el hazáját. Nem végleges berendezkedés a múltó desperáció alapján, amilyen az orosz, nem dőre és reménytelen szembezállás az erővel, mely szétmorzsolhat bennünket. De amolyan ideiglenes kiségités, mely egyszerézt életben tart, másrészt megmutatja Szent Harpagonnak, hogy nem szorulunk rá, mégsem tehet velünk, amit akar.

Hogyan? Miképpen? Újból hivatkozom tudatlanságomra, mely nélkül nem mernék ilyen hangosan gondolkozni. Tekintsék fantazmagóriának, utópiának, egy bolond író bolondos elképzelésének. Nem fogok ellenmondani. De gyávaságomban becsületos vagyok: ha nem fogadják el okosnak, én nem fogom elhinni, hogy bolond.

Rajtunk inkább, min bárkin segít a munka, melyhez megvan minden, csak pénz nincsen.

Mi lenne, ha én, magyar Munkanélküliség elmennék az államhoz és magánvállalkozáshoz, mondván: nincs pénz? Hitelbe dolgozom! Megépítem az utakat, szabályozom a vizeket, építem a házakat, átívelem a Dunát hidakkal, megszövöm a szöveteket, cipőt csinállok, gabonát őrlok, megcsinállok mindent, amihez más nem hiányzik, csak pénz. Az én munkaerőm elvész azzal a nappal, melyen fel nem használom, tehát olcsón adom, ami különben kárbavész.

Te állam, ha kezded és megengeded, hogy a többi kövessen. pénz helyett adsz nekem elismervényt a végzett munkáin béréről: ennyivel tartozol nekem. En ezt az adóslevelet elviszem a pékhez, aki kenyeret ad érte, ha tudja, hogy adót, házbért fizethet, lisztét, fát vásárolhat velem. Te állam pénz helyett odébbadhatod a tisztviselődnek, akitől pénz helyett elfogadja a háziúr, a szabó, a cipész, a fűszeres, mihelyt tudja, hogy más is elfogadja tőle fizetség gyanánt. A magyar bánya szenet, vasat is ad érte, ha ezzel kielégítheti az ő munkásait. Mindenki, akinek nem külföld felé kell a pénz, elfogadja, pénznek tekintheti, noha nem az és nem is akar pénz lenni, csak későbbben, amikor a gyarapodott nemzet vagy on lehetővé teszi, hogy arra váltsák be.

Lehetséges ez? Hadd ne feleljek most erre. De elgondolom, ha lehetséges, akkor kétszázezer dologtalan ipari, mezei és földmunkás egymillió ember számára naponta egy-egy kilogrammal több búzát fogyaszthat. Ami, háromszázhatvan napot számítva, kerekszám három és félmillió métermázsa búza vagy rozs értékesítését jelenti. Ugyan mennyi marad még értékesítési gondul? A millióban gyermekek is vannak, de átlagban több is kell egy kilogrammnél s tetejébe fér még tíz deka hús, zsír, meg főzelék, gyümölcs és cukor is.

És hozzá kell számítani a foglalkoztatottaknak erősebb foglalkoztatottságát, a redukált üzemeknek teljes üzembe állítását, mert ha egyszer már a kenyérfogyasztás megindult, átragad minden másra, elsősorban a gazdára, aki ezen a módon búzáját rendes árviszonyok mellett becserélheti szükségleti cikkeire.

S mi szólhat a lehetősége ellen? Ügy fest, mintha ez a munkabérutalvány egy másik pénznem volna. Nem az, ahogy például a jancsibankó sem volt másik pénz, de azonos értékű a pénzzel annak a gyárnak a kintijában, amely bér helyett jancsibankót adott. Csak ott volt értéke, ahol kiadták. Az én elképzelésem szerint azonban minden gazdasági alakulat a kisiparostól, kiskereskedőtől az államig közösen adja ki a jancsibankót annak az összegnek erejéig, amelyért a munkát már elvégezték és megdolgozott anyagok formájában a nemzetvagyon állományát gyarapították.

Talán tudományilag nincs igazam, de az a végzett munkára szóló utalvány van olyan szolidan fedezve, mint a bankjegy. Az utóbbinak csak egy töredéke van meg aranyban, a munkautalvány száz percentben. S elvégre az arany kétségtelenül elfogadott érték,

melyre szóló utalvány- megbízható, mivel mindenki annak ismeri el. Ám a nemzetgazdasági életnek egyívású értéktényezője a munka is. Ha az aranyat elfogadjuk alapnak, mért nem volna a munka is. Mihelyt nem a semmibe vész a felhasználatlan idővel, hanem értéke elanyagiasodott időállóvá, beraktározható lett, akár az arany a pincében, megint csak feltéve, hogy mindenki elfogadja.

Nem tekinteném második valutának, mint ezelőtt az ezüstvaluta volt, vagy nálunk a bankjegy mellett az államjegy. Nem azért, mert csak a belföldi forgalomban értékesíthető azokra a javakra, melyek itthon végzett munkából álltak elő, beleszámítva a belföldi anyagot is, amely végső elemzésben szintén munka terméke. Ezzel az értékjeggyel kaphatok almát, de narancsot nem. Magyar kaszát, magyar szenet, németet, angolt nem. Akinek ruha kell, magyar posztót kaphat érte, de lyoni selymet már csak arannyal fedezett valódi pénzéért.

Felfogásom szerint nem is tekinthető a bankpénz konkurenciának sem. Hiszen csak ott jelentkezik, ahol pénz nincsen. Amely mértékben a pénzviszonyok javulnak, abban a mértékben feladja szerepét ez a munkapénzjegy. S egészen világos, hogy az első pillanattól fogva, hogy a termelést és fogyasztást felélénkítette, már megkezdheti a visszavonulást. Az új munka új életet hozott, az új élei pedig új bátorságot és bizalmat ad a pénznek, amellel új hasznot is.

Annyira nem második valuta volna, hogy egy pillanatra sem teszi fölöslegessé sem a belföldi tőkét, sem a külföldi hitelt. Tisztára csak kisegítő pótlék, míg ezekben a tőkékben hiány van. Pénzügyi műveletnek csak annyiban számít, hogy az egyetemes pénzszükségletből kivonja a munkabérre eső részt s a rendelkezésre álló készletből könnyebben látható el a fedezetlenül maradt többi szükséglet. Több jut a külfölddel való gazdasági kapcsolatokra és kevésbé lesz nyomasztó a pénzhiány.

Pénzügyi jelentőségén messze túlmegy a gazdasági jelentősége. Nyomorunk háromnegyedrészen a külföldi tőkére való várakozás tehetetlenségéből ered. Az állam sem mondja, hogy nincs munkája a munkanélküliség számára, hanem nincs pénze. S várunk, amíg lesz s ne beszéljünk a szív szavával s ne tekintsünk a munkátlanok rettentő nélkülözéseire, a tele raktárak mellett tönkremenő kereskedelemre. Csak kár azért az értékért, mely minden nap veszendőbe megy a fel nem használt munkaerővel, a holt raktárak kamatvesztésére, az állam gondjára, melynek a munkaszüneteléssel arányosan elvesznek a jövedelmei s így csökkenő képességével arányosan megnövekszik a szociális gondoskodások terhe.

Nem merek több részletbe belemenni. Nem félténém ettől a módszertől valutánk biztonságát, mert nem második pénznemről van szó. Még annyira sem, mint a váltópénznél, mely elvégre korlátlan mennyiségben volna forgalomba bocsátható s nem terhelné az aranyfedezetet. De még az ellenkező esetben is felvetném a kérdést: ronthatna-e e módszer a valután annyit, amennyit a közgazdaságon és társadalmon segíthet?

Infláció, defláció.

Március 24.

Köszönet a névtelen úrnak, aki figyelmeztet, hogy az infláció már megmutatta, mire megyünk igazi pénz nélkül s az én munkapénzemre sem várna jobb sors. Az infláció valóban igen tanulságos eset, melyet még a tudósok sem analizáltak ki elegendőképpen s amellyel nekem is foglalkoznom kell. De bármilyen tanulságos is az infláció, meg kell állapítanom, hogy a munkapénzből sohasem lehet infláció. Az infláció lényegében a fogyó belső érték pótlása nyomdatermékekkel. Ha a korona felére süllyed értékben, akkor kétszer annyi nyomatik, hogy az eredeti érték megmaradjon. Ellenben a munkapénz mennyiségét az elvégzett munka szabja meg abban az állandó értékben, mely a stabil és arany fedezetű pénzben fejeződik ki. Még csak ezentúl elvégzendő munkára nincs előleg. Nem az állam hitelez a munkának, hanem a munka az államnak, mikor aranyértékű pénz helyett elfogadja az országosan beváltható jancsibankót.

Amire bankpénz van és okvetlenül kell, arra nincs munkapénz. Az inflációs pénzen még banánt is vettünk, mert más pénz nem is volt. Ha a papírkorona romlott, az ország valutája romlott. Ha a munkapénz romlik, ez csak a munkabér emelkedését jelenti, ami elvégre kívánatos is, mert vevőképesebbé teszi a munkást és a belső termelés és fogyasztás forgalmában az áthárítás révén helyreállítja az arányt munka és pénz között.

A névtelen kritikuskak azonban hálával tartozom, mert nélküle nem ejtettem volna sorát az inflációnak s ami vele voltaképpen egynemű, a deflációnak. Ugyanaz a folyamat mind a kettő, csak az egyik a pénzjegyeket szaporította, a másik apasztotta. S a baj, ami az egyikből is, a másiból is fakadt, közös okban talál magyarázatot. Mind a kettő pénzművelet a pénz érdekében. Ahol a gazdasági életre is kiható, ott mind a kettő voltaképpen hasznos volt.

Az infláció nem a háború és bolsevizmus utáni bankópréssel kezdődött, hanem a háborúval. Aranyunkat tartogatni kellett a külföldi beszerzésekre, itthon papírpénzzel fizettünk. Amit most a mun-

kapénzzel elérni akarok, azt a háborús gazdálkodás már beigazolta. Sokkal több pénz volt, mint aranyfedezet, egyre több lett a pénz és kevesebb az arany. Mégis micsoda óriási munkát, termelést és fogyasztást lehetett ezen a módon lebonyolítani. A gyárak éjjel-nappal dolgoztak, a gazdák boldogan odaadták érte gabonájukat, állataikat és kaptak azon a pénzen zongorát és selyemharisnyát. Az állam hálásan vállalta hadikölcsönnek s amikor a nemzeti bank kilencven százalék kölcsönt adott rá, tisztában volt vele, hogy lényegében ezzel kilencven százalékkal devalválja a pénzt, mert a kölcsön, amit ő adott rá, nem volt arannyal fedezve.

Mi lett volna háborús gazdaságunkkal, ha akkor ragaszkodtunk volna az aranypénzhez? Huszonnégy óra alatt megállt volna minden. Sem a frontot, sem a belső országot fenn nem tarthattuk volna. Aranypénz egyheti municióra sem futotta volna s mi mégis négy éven át elláttuk a hadsereget is, a frontmögötti életet is — papírpénzzel? Nem. Hanem a lehetőséggel, melyet ennek a pénznek általános elfogadása adott a termelés folytatására, sőt megnégyszerezésére. Vérünk folyt a háború alatt, de a munka életben tartott, míg el nem véreztünk.

Hogy végül csak egyszerű bankó maradt, egyre apadó értékkel? Természetes. Mert azt az értéket, melyet a munka előállított, azt ellövöldöztük, elnyűttük, megettük. Ha mindaz, amit éjjel-nappali munkával előállítottunk, megmarad, akkor olyan gazdagok, vagyunk, amennyi pénzünk van. De mivel egészében a megsemmisítésre szánt javakat produkáltunk, olyan szegények lettünk, ahány papírkoronánk a kezünkben maradt. Ennek a pénznek nem volt fedezete – nem arany, hanem a javak híján, mi fedezetük lett volna.

A háború után pedig az infláció rohamosan elharapódzott. Nem a sok bankó volt a csapás, hanem a mögötte elmaradó termelés. Megint csak megettük s minden újabb pénz kevesebb készletben talált fedezetre. Az állam költségvetés nélkül annyi bankót nyomatott, amennyire szüksége volt költségei fedezetére. Adóbevétele úgyszólván semmi. Ha Zürichben a korona esett, emelte a fizetéseket, nyomdatechnikailag. Minél több nyomtatványt csinált, annál mélyebbre esett a zürichi kurzus. De még ebben az időben is: a pénz értéke esett, de amit segítségével megmaradót csináltunk, az megmaradt értéknek. Aki inflációs pénzen házat épített, annak megmaradt a háza. Csak aki részvényt vásárolt a szőnyegén, az elvesztette a szőnyegét. A részvény akkor a papírpénznek csak egy neve volt. Ha egy gyár száz koronát ért s a valuta esése miatt százezer korona nyomtatott a részvényre, a százkoronás részvény értéke nem változott. De ha a régi vagyonállományra a tőkét emelte újabb részvények kinyomtatásával, akkor az eredeti részvény a régi állományon osztozkodott az újjal és sokkal kevesebbet ért. Már pedig ezt csináltuk, nem az előbbit. A gazdasági kiegyensúlyozás helyett pénzmanipulációt végeztünk a pénz kedvéért és ebbe bele kellett bukni a pénznek is. a gazdasági életnek is.

Hadd emlékeztessenek arra, hogy a leginflációsabb pénzértéktelenedés idejében felvirágzott a magyar textilipar. Papírpénz mellett itt gépeket szereztek és textilt gyártottak. Az a gyár áll és dolgozik, ha dolgozik, akárcsak aranypénzen épült volna. De a bánya, melyet papírpénzzel feltártak és nem volt benne szén, a sok levegővállalat, melyet azért alapítottak, mert az emberek mindent akartak megtartani, csak pénzt nem: ezek tették tönkre az egzisztenciák ezreit, nem pedig az, hogy nem volt elég aranyunk.

Aztán stabilizálták a valutát, betört a defláció. Nem értem, mi baj lehetett abból, ha a pénzkészletet elosztjuk tizenkétezeröttszázal s akinek százezer koronája volt, az beváltotta volna vele egyenlő értékű nyolc pengőre. Az ország vagyonállományán ez éppoly keveset változtatott, mint annakidején a forint helyébe tett két korona. Most 12.500-zal osztottak, akkor 2-vel szoroztak.

Nem is ez csinálta a bajt. Hanem a pénzmennyiséget hozzá kellett alkalmazni — nem a gazdasági pénzszükséglethez, hanem az aranykészlethez, ami sokkal kisebb volt, mint a gazdaságilag igényelt és tényleg meglévő pénzmennyiség. S apasztották úgy, hogy irgalmatlanul emelték és behajtották az adókat és behajtották az adósságokat. Előzőleg mindenki hiteleket vett igénybe, kelletténél többet, egyszerre a pénzapasztás érdekében a hiteleket behajtották és újakat nem adtak. Ennek a valutarendezésnek esett áldozatul a gazdasági élet. Pénzhiány miatt tele raktárakkal buktak a kereskedők, forgalmi tőke híján megálltak a gyárak és ontották az utcára a munkanélkülieket.

Amit munkával akkor termeinek, már nem puffogtatták volna semmire, mint a háborús termelést, hanem értékkel gyarapította volna a nemzetvagyon. S ezt a munkát állították el pénzhiánnyal, a pénz érdekében. Az infláció alatt megfulladtunk, mert papírból nem lehet aranyat csinálni és a defláció mögött azzal, hogy a pénzzel óvatosan kell gazdálkodni. Ha akkor munkával a papírból aranyat csinálunk, reális alapja lett volna a pénznek, még arany nélkül is, ha azután megállították a termelést, nem lehet több aranyunk, a hiányzó vagyonértékek nélkül. Nem látom át, miért lett volna nagyobb baj az infláció, ha közben megépítjük a Duna-Tisza-csatornát s hol a haszon abból, hogy most sem építjük meg.

Én világosan látom és nagyon sajnálom, hogy nem tudom éppoly világosan láttatni, hogy infláció, defláció minden hátránya csak a kizárólagos pénzkultusból fakad, a gazdasági igények elhanyagolása mellett. S egyoldalúnak tartom, hogy csak a háború idején ismerünk el szükség törvényeket és kiegészítő eszközökéi, a bekében ellenben, holott a szükség éppúgy parancsol, irtózunk tőle. Gránátok számára volt pénzünk, noha nem volt aranyunk, cipő és ruha, gép, vasút és út számára pedig nem szabad az aranytól emancipálódni, holott életeket menthetünk meg.

Gazdagság, szegénység.

Március 29.

Boldog világa az önző gazdaságszociális életbölcességnek, mely azt vallja, hogy amíg világ a világ, lesznek gazdagok és szegények és ez jól vagyon így. Ma?

Annak a boldog világnak szűkkeblűsége életigazságot, fejezett ki. amelyet életigazságosságnak is elfogadhatott. Gazdag, akinek sokja van, szegény, akinek kevese van. De ma gazdag, akinek mindene van és szegény, akinek semmije sincsen.

A gazdagság közgazdasági hatóerő volt, a szegénység pedig állapot, melyet az erő mozgatott. Gazdagság nélkül a szegénység nem élhetett meg. Ő volt a tőke, mely munkával és keresettel látta el a szegénységet. Jaj volt a szegénységnek, ha a gazdagság megintott és bőségben felragyogott, ha a gazdagság virult. A gazdagságnak nem volt szíve: dolgoztatta a szegénységet és minden gyümölcsét maga aratta le, a szegénységnek éppen csak a megélhetés minimumát hagyván meg. De ezt a minimumot lehetővé tette, mert profitját csakis a mások munkája után várta és szedte.

A statisztika, mely akkor készült, hamis képet adott. Egy ország egyévi nyereségét elosztotta a lakosság számával és azt mondta: egyre ennyi nyereség jutott. Nem igaz. Néhányezernak jutott és a millióknak nem. Ellenben a fogyasztás statisztikája már igazabb volt. Mit számított a néhányezer túlköltekezése a milliók egyszerű táplálkozása mellett: A fogyasztás fejenkénti kvótájának emelkedése, süllyedése valóban jelezte a tömegek javuló és hanyatló életszintjét.

Ma ez is hamis. Az ország húsfogyasztása olyan, hogy nagy sokaságnak nem is jut, ahogy nem jut a pezsgőből. Még a kenyérről sem állítható, hogy fogyasztásában mindenki résztvesz. A gazdagok fogyasztása pedig minden egyebet jelez, csak a gazdagságot nem. Az életmód nem fejlődik a gyarapodással, megmarad a régi fokon, hogy a gyarapodás annál bővebb legyen. Ami pedig a gazdagodást illeti, szörnyűséges az eltolódás. A vagyon mind óriásibb lett. mind kevesebb kézben. Összesűrűsödött kartellekbe és trösztökbe, nagybirtokokba és nagyvállalatokba, melyek a kisebb vagyonnak lehe-

tetlenné teszik, hogy mellettük haszonnal dolgoztassanak. Ott is súlytalanokká lettek az egyének és olvadtak tömegekbe, a mind kevesebb kézírányítottá tőkével szemben. Ha éppen akarják, részvényeket kaphatnak és úgy részesednek a központi haszonból, minf a kutya gazdjá lakomájában. Lesi a koncot, de semmi beleszólása

Már nincsenek gépgyáarak, csak *a nehéz ipar*, mint óriási egység. Nincs földbirtok, hanem mezőgazdaság, melynek állapotától tehetetlenül függ minden gazda. A kereskedő hiába jár egyéni úton, a kereskedelem általános helyzete szabja meg. hova. meddig érhet. Akkor egy Rothschild világhatalom volt, önálló elhatározások ura. Ma az egyes Rothschildok rabjai a világjelenségeknek, az államok pénzügyi politikájának, a világrészek pénzügyi arányainak.

A fejlődés irányt változtatott. Az egy sejtből eddig kettő lett, a kettőből négy. a milliárdokig. Ma száz sejtből lesz ötven, az ötvenből huszonöt, a huszonötből tizenkettő, végül majd egy lesz belőlük. A fejlődés azelőtt mind több gazdag egyedet teremtett, ma mind kevesebbé gyúrja a sokat. S ebben az arányban a szegénység tovább szaporodik a régi sejtmegeozslás folyamata szerint. Egyből száz lesz. százból százmillió. Végül a szegények tömegei elöntik a határokat s válnak internacionálisokká, a gazdagok pedig nemzeti egységekként kerülnek egymással szembe s ahogy a sok egyénből egy lett, a több nemzetet is magukba falni iparkodnak. Ez meg a nacionalizmus a felfalóknál s az ellenállás a felfaladó gyengébbeknél.

Félreismerhető-e az óriási különbség aszerint, hány ember között oszlik meg egy ország gazdagsága? Ha tízmillió embernek tízmilliója van, jut egyre egy. Ha tízmillió államban egy embernek tízmilliója van, a többinek nem jut semmi. Ha tízmillió között oszlik meg a tízmillió, mindegyik egyet költ. De ha egynek van tízmilliója, nem költ tízmilliót. Pedig az összesség sorsára fontosabb. hány ember költ, mint egy ember mennyit keres. Es ugyancsak fontos, hogy a kevés az egyes ember kezében hamarabb fogy és kénytelen újból szerezni. Míg a gazdag ember ráér újabb erőfeszítésre. S ez a ráérése nélkülözésre ítéli azokat, akik nem érnek rá. sőt akiknek annál sürgősebb, minél tovább ér rá a gazdag.

Amikor gazdagságot mondok, alatta pénzt értek. A gazdasági forgalom alapja ma a pénz, nem pedig a javak összessége. Egy-millió ára posztó birtokában szegény vagyok s kiszolgáltatva a pénznek, hajlandó-e tőlem vásárolni. A más állambeli pénz semmiképpen, hanemha veszteséggel adom és múlhatatlanul szüksége van rá. S ez már nem a kereslet és kínálat régi törvénye szerint történik, hanem új elv érvényesítése: a mások leigázása pénzhányuk alapján. A kezdet gazdasági, a további folyamat már politikai. Franciaország ma úgy erősíti pénzzel politikai hatalmát, mint Napoleon alatt fegyverrel. Célravezetőbb is, mint a háborús hódítás, mert a háború most mindent elpusztít, holott a pénz sértetlen épségben vehet birtokba mindent. A szerep itt is megfordult. Azelőtt a pénz nemzetközi volt. Nem ismert hazát, odament, ahol haszon kínálko-

zott. Most csak oda megy. ahová a politika küldi és ereszt. Ellenben nemzeti volt a munka, mert országához kötött volt, legalább nagy tömegeiben. Elenyésző csekély a kivándorló munkások száma a hazájában maradóhoz képest, ahol embertársaival beszélhet, hagyománya szerint táplálkozhatnak és ruházódhatnak. Hiába hirdették a proletárság nemzetköziségét, még az is nemzeti volt, aki Marxra, esküdött. Lásd a munkásokat a háború alatt — mindenki hazáját szolgált, nem pedig Marxt.

Ma a munka legnagyobb ellensége az a nacionalista irányzat, mely minden munkát a saját nemzetbelijének tart fenn s az idegent magához nem ereszt. Tárva-nyitva minden kapu az idegennek, aki pénzt hoz, drótsövénnyel elzárva mindenki előtt, aki pénzt szerezni akar. A másik vámsorompóját lebontanák, a magukét áthághatatlanná emelik.

Csakis ebben a paradoxonban érvényesül a munka, mint elismert tényező. A kereskedelemben már észreveszik és elismerik, hogy a külföldre az áruba fektetett pénz mellett munkaérték is van. Ezt a munkabért idegen áruban megfizetni pénzexportot jelent, már pedig a pénz maradjon itthon. Prioritást jelent a hazai munkásnak, de nem az ő érdekében állapítják meg, hanem a pénz halmozásában. Hogy nekem legyen, a másik meg rám legyen utalva.

Már most hadd kérdezzem megszokott logikai módszerem szerint: mi lesz, ha a pénzes államokban minden pénz egy kézbe kerül? A kérdés elméleti, de elvégre, ha a pénztulajdonosok száma egyre fogy, végül, mint a farkasvermekbe pottyant állattársaságnál, mégis csak egy marad, aki a többit felfalta. Mi lesz az emberiségből, melynek munkája még mindig a pénzhez van fűzve, az pedig egyetlen zsebben nem törődik azzal, hogy a világgazdaság alapja oly pénz volna, mely mindenütt kapható és mindenütt van. Ha az az egy kéz felülmarad a maga könyörtelenségében s csak oda ad, ahol biztos a haszna, akkor ez annak rendje és módja szerinti gazdasági diktatúra. Ha pedig az állam az az egy kéz, mely a pénz felett rendelkezik, akkor gazdasági bolsevizmus.

Ez már nem elmélet, hiszen itt van Oroszország. Nincs más tőke, csak az államé. Ami magántőkének látszik, olyan, mint a szivacs, melynek megengedik, hogy teleszívja magát, hogy azután kinyomják.

Nem a szóval akarok rémíteni, hanem a ténnyel. A gazdasági állami diktatúra ugyancsak a gazdagságot gyarapítja és a szegénységet mind mélyebb nyomorba dönti. A tőkén alapuló nemzeti gazdaságoknál ugyancsak kikapcsolva minden szentimentalizmust, elismerem: amelyik állam teheti, hogy tévhitét érvényesítse s minden pénz egymásrahalmazásával meghódítsa a pénz nélkül senyvedőket, ám tegye meg.

De nem értem a halálraitélteket, akiknek a boldoguláshoz minden megvan, hogy kötik magukat ahhoz a bálványhoz, melynek feláldozzák őket. Hogy fel nem láznak ez ellen a rendszer

ellen, hogy nem függetlenítik magukat attól, amihez jutni minde-
nükbe kerül s nem jutván hozzá, minden egyebük értéktelenedik.
Mit szólnának az eszkimóhoz, aki petróleumhoz köti magát, ami
nincsen s a félévi éjszakát sötétben tölti, de azt a halzsírt, amije
van, nem használja fel világításra? Az alkoholistában, aki a pálinka
híján az asztal politúrájából kiszívja a terpentint, több gazdasági
ráció van, mint egy országban, amely tönkremegy, mert más pénzt
nem akar ismerni, mini azt, amelyik nincsen.

Új jelenségek, régi törvények.

Április 2.

Milyen igazhangzású a tétel: a tőke nem ismer szentimentalizmust. odamegy, ahol haszon kínálkozik, mindent megtesz, hogy haszna minél nagyobb legyen és ezzel számolni kell, mint természetrajzi ténnyel, ahogy számolunk azzal, hogy az oroszlán húst eszik és akármilyen teremtésben csak a húst látja, melyből táplálkozik. Nyúl vagy ló, szarvas vagy ember — mindegy neki. És ahogy nem jut eszünkbe, hogy életvédelem céljából az oroszlánból füevőt neveljünk, azonképpen nem teszünk semmit sem ellene, hogy a pénz csak odamegy, ahol haszna van.

Ennek a fenevadnak pedig az a sajátsága, hogy ott pusztít, ahová nem megy. És azzal öl, hogy nem táplálkozik. Nem megy a termeléshez, ha ott nem kínálkozik haszon. Ennélfogva pusztítja a munkásokat. *Neki* nincs haszna és válságba kerül rajta kívül minden. Jól van, ez a fenevad természete, nem tehet mást, mint ami lényege. De minden másnak is volna természete. És erre már nem mondjuk, hogy jól van. Ez a minden más aláveti magát a fenevad természetének, ahogy az erdő vadja aláveti magát az erdő fenevadjának. Ha rajtaüt, el van veszve, és üdve, boldogsága, ha nem üt rajta ma, rettegése pedig, hogy rajtaüt majd holnap.

íme: túltermelés. Ha az ember elcseréli a szempontokat, milyen groteszk ez a kétségtelen tény. Túltermelés gabonában és ennélfogva a tömegek nem jutnak gabonához. Túltermelés minden ipar-cikkben. Mit jelent ez? Hogy több volna már, mint kell. igazán több van? Minden embernek már van annyi ruhája, inge, cipője, kalapja, szappanja, kerékpárja, varrógépe, lakása, mint kellene? És ha a civilizált világ már túl van telítve, nincs az ő körén túl még egy másik mérhetetlen sokaság, melybe szükségleteket oltani lehetne, akár úgy, mint a német vicc szerint a kameruni négekbe oltották a cylinderhordás és monokliviselés megszokását? Ha az ember a mai termelést egybeveti a mai lehetséges szükséglettel, hol tartunk még túltermeléstől!

Mielőtt másnak eszébe jutna, hogy ez az okoskodás a kommunizmus beigazolásához vezet, hadd állapítsam meg ugyanezt a gro-

teszkséget Oroszországra is. Ott is nyugati mérték szerint túltermelés van. Exportálnak és nélkülöznek. Másnak adják, ami maguknak hiányzik. S a kapitalista világnak vacog a foga: micsoda pokoli veszedelem, hogy nekünk adják, amit a saját embereik szájától megvonnak. Kétezer évvel ezelőtt Európa boldogságban úszott volna, ha egy Oroszország eláraszítja gabonával, marhával és sertéssel. De akkor olyan bolond Oroszország nem akadt. Mert akkor a gabona, marha, meg a series volt az az érték, mely gazdagságot jelentett és mindenki gyűjtött. Ma pedig a pénz az, melyért mindent odaadnak. A mai Oroszországban a dumping jelenti, hogy odaadja gabonáját, melyre szüksége van a pénzért, melyre politikájának van szüksége.

Ha már a kommunizmusra kitértem, hadd mondjam meg, hogy egyelőre legalább más formában és más szociális tagozottsággal ugyanazt műveli, mint a kapitalizmus: mindent feláldoz a pénznek. Es ha mi különbözni akarunk a kommunizmustól, gyökeresen szakítanunk kellene a kapitalizmus mai pénzürtelmével, visszatérve a régi értelmezéshez: a kapitalizmus tőkét ad a munkához, tőke pedig mindaz és csak az, ami munka felhasználásához szükséges és alkalmas. Tehát tőke a szerszám, a nyersanyag és a kerekedelmi munka számára a készárú. Ebben az értelemben a kapitalizmus annál gazdagabb, minél több az árúkészlete és annál szegényebb, minél kevesebb. És ebben az értelemben a felhalmozódó pénz a javakban való szegényedés mérője, holott ma gazdagságot csakis ez a meddő pénz jelent. Minél több fokát a tétlenségnek jelzi a pénzmenyiség, annál gazdagabbnak érzik magukat a pénztulajdonosok. És Oroszország is vadássza a pénzt és elkótyavetyéli a gazdagságai.

Ezt azonban csak melleleg. Hadd térjek vissza a túltermeléshez. Ennek is eredetileg más volt az értelme. Előállt a kereslet és kínálat viszonyában, amikor a kereslet a tényleges szükségletet jelentette, a túltermelés pedig, amit a kínálat e tényleges szükségleten felül akart elhelyezni. Ma ellenben nem a tényleges szükséglet a mérték, hanem csak az a része, mely számára elegendő pénz van.

Volt egy bolond tan, mely azt vallotta, hogy az ellátás méretei meg vannak szabva, az emberiség ellenben állandóan szaporodik. Már pedig több ember nem élhet meg, mint ahány számára élelem terem. Ahol a szaporodás túlmegy a készletek méretén, önműködőleg beáll az emberapasztás járványok és háborúk képében és addig nem nyugszik, míg ismét csak annyi ember van, ahányat a föld el tud látni. És volt egy másik bolond tan, mely azt vallotta, hogy a munkabér sohasem lehet nagyobb, mint az életminimum. mert ha nagyobb, szaporodnak a munkások és lenyomják, ha pedig kisebb, fogynak a munkások és felverik.

A föld termésének a korlátoltsága szemben a szaporodás korlátlanásával — hol tartunk ma ettől! A világ lakossága azóta ezerkétszáz milliőről ezernyolcszázra emelkedett — felével többre. A gabonatermés ellenben legalább a tízszeresére. Ki van zárva, hogy valaha is több legyen az ember, mint a termés. Ellenben az iparosodás és közlekedés lehetővé tette, hogy ott is kenyeret egyenek,

ahol sohasem terem, cserébe más termékekkel és főképpen munkával. És még mindig nem esznek mindenütt kenyeret, és ahol nélkülözhetetlen élelmicikk, ott is nehezen kapható, éppenséggel nem elegendő mértékben. A túltermelés malthusi értelemben sohasem szaporítaná az emberiséget és íme, éppen ezzel kapcsolatban mesterségesen korlátozzák és van háború és van járvány, forradalom és testvérharc. A malthusi tan, mely még a háború előtt elismert tudományos tétel volt, ma már teljesen értelmét veszítette, mint az emberiség és megélhetés összefüggésének tana. És érvényesül az új, a neomalthusianizmus, mely nem az ellátáshoz szükséges javak, hanem a pénz mennyiségéhez arányítja az emberiség mennyiségét, ezt hidetvén: csak annyi ember élhet meg, ahány számára elegendő arany van.

Arany pedig igazán nem gyarapszik tízszeresen az emberszaporodás mértékéhez, sőt ellenkezőleg, az aranytermelés mögötte marad a szükséglet növekedésének. És éhen kell halni tízszeres élelmifedezet mellett, mert nincs elég aranyfedezet!

És hogyan fest a vas bértörvény ma? Ricardóék oly természetesen tudták a tőke és munka elválaszthatatlanságát, hogy csak ezt a két esetet ismerték: több vagy kevesebb a munkás a keresletnél. Arról nem is álmodtak, hogy tőke és munka elválván egymástól, az egyik oldalon felhasználatlan tőke, a másikon felhasználatlan munka halmozódjék, nem a kereslet és kínálat viszonya, hanem a haszon alapján, mely most nem kínálkozik — nem is a tőkének, hanem csak a pénznek. Mert a tőke — gyár, nyersanyag, gép, szén — továbbra kívánja a munkát, csak kiegészítője, a pénz, vulgo forgótőke nem. És áll a gyár, tétlenkedik a munkás, aki boldog volna, ha akár soha több keresetet nem látna, mint fenntartásához okvetlenül szükséges, de ez megvolna. Mit tud a vas bértörvény, mely ellen a szocializmus lázadott egy munkanélküliségről, mint gazdasági tényezőről, mely onnan ered, hogy a pénznek joga van a haszonhoz és ha haszna nincs, joga van a gazdasági életből való kivonuláshoz?

Nincs világ, melyben a dolgozó tőke, a dolgozó munkaerővel együtt haszon nélkül maradna. Minden megfaragott fadarab többet ér, mint a megfaragatlan. Éppen csak több pénz nem lesz belőle, ha meg nem vásárolják. Ma pedig haszonnak nem a több értéket, hanem a több pénzt tekintik. Ennek a mértéke pedig meg van szabva, mert végeredményben több pénzhaszon nem lehet, mint amennyi pénz van, ennek a mennyisége pedig függ a meglévő arany mennyiségtől. Ezért gyűjti az egyik az aranyat és ezért koldul, akár a saját zsírába fúlva, a másik aranyért és itt is, ott is terjed a nyomor, mert az arany mind kevesebb kézbe gyűlik, az éhes száj pedig marad annyi, mint volt.

Kérem, ne emlékeztessenek arra, hogy egyoldalúan túlzok, hiszen még folyik a munka és több pénz dolgoztat, mint nem dolgoztat. Tudom, elismerem, hangsúlyozom és ott, ahol a pénz igazán tőke és dolgoztat még, érvényesül az igazi kapitalizmus. Az én meg-

állapításaim csak arra a pénzre vonatkoznak, amely hasznot nem látva, veszteségtől félve veszteg marad és terjesztvén a nyomort, közveszedelemmé válik. Nem tudom, mennyi ez az antikapitalista pénz, csak azt, hogy mind nagyobb lesz. Ami pedig terjed, elvégre mindent elboríthat. A mostani állapotot húszmillió munkanélküli jelzi, a holnapit esetleg már harminc, majd még több, anélkül, hogy csak egyetlen bankóval volna kevesebb a világon, ellenben mind kevesebb lesz a gazdasági életben. Nem hiszem, hogy végleg elfogyna, de el tudom képzelni. És akkor a leghetlenebb abszurdum útján eljutunk napnyugat pusztulásához, csak azért, mert a kultúra egyistenhívőből aranyimádóvá lett.

X.

Tanok.

Április 21.

Mély tisztelettel fogadom Schober Bélának, a Nemzeti Bank vezérigazgatójának az én munkapénzemről szóló véleményét, mely elmésen azt mondja, hogy a közgazdaságtannak bizonyos primitív elemeit már a legalsóbbfokú iskoláktól kezdve kellene tanítani. Lesújtó volna mellett ez a vélemény hála kötelez, mert ennyit sem vártam. Nem is hittem, hogy a komoly hozzáértők egyáltalán elolvassák ezeket a malomalatti bölcsekedéseket.

Hogy a lesújtó véleménnyel nem azonosítom magamat, sőt ennekutána már bátran és fenntartás nélkül ragaszkodom a magaméhoz, nem akar kisebbitése lenni a Schober Béla bölcs és tudós fejtegetéseinek. S az érzékenységemnek se tulajdonítsa ellenmondásomat, hiszen meg sem nevezett s ha érzékeny volnék, e menedék fedezete alatt nyugodtan hallgathatnék, mint akinek a lecke nem szól. Szeretettel tisztelgek a nagyszerű ember előtt s ha a magam nézetéhez ragaszkodom, nem több hozzáértést akar jelteni, éppen csak azt, hogy a szakértelem tanaitól a szenvedő emberek semmi segítséget nem várhatnak.

A tanokat, melyeket megtanulni érdemes, tisztelem, de nem hiszem, hogy a maiakhoz hasonló viszonyok között valaha is tanokká váltak volna. Kisdiákkoromban egyszer feleltein szekundára, amikor nem tudtam bebizonyítani, hogy a repülés sohasem lesz lehetséges. Ma megbuknék, ha be tudnám bizonyítani. És Schober Béla a szakértő szabatosságával állapítja meg, mennyire különbözik a mai gazdasági világhelyzet a régitől és mégis hiszi, hogy ez a mai világ a régi tanokhoz tud igazodni s a régi tanok alkalmazása segíteni tud rajta. Ő ma is a takarékoságot hirdeti, melyből tőke képződjék s az értékmérő és értékonzerváló pénzbe vetett bizalom alapján találja meg a minél biztosabb tőkekihelyezés lehetőségét.

En pedig állítom, hogy a bizalom, ha nincs megalapozva az igazság által, megtévesztés, mely semmi jóra nem vezet, ha sikerülne is felkelteni. A pénz ma rossz értékmérő és a pénz nem konzervál mást, mint a saját értékét. A pénz a legritkább és legkereset-

tebb áru. mely lerontja a többi áru értékét. Innen való, hogy mindenkinek pénz kell s nem más érték, ennél fogva pénzt nem hajlandó áruvá változtatni, mert ezen nem nyer, hanem veszít.

Kétségtelen tény, ha Magyarország össze tudja takarítani a tőkéket, melyekre szüksége van, meg lenne váltva a pénz bajoktól. Feltéve, hogy ez a pénz úgy viselkednék, mint régebben minden megtakarított pénz. Azt munkával szereztek s a megtakarítás után a már végzett munka alapján éltek meg munka nélkül, rendelkezésre bocsátván tőkéjüket másoknak s átengedvén munkaterületüket is azoknak, akik utánuk szintén munka útján kezdik, amit hasonlóképpen befejezni fognak. Ezekből a viszonyokból szűrődtek le a tanok, melyek érvényesek mindenha, amíg ilyen viszonyokra alkalmazhatók. Tőke és munka együttesen éltek és hatottak s szolgálták az emberiség ellátását.

Ma a tőke gépet vásárol, hogy megtakarítson munkabéreket. Többet keres, mint kiad s így e kevesebb munka mellett kevesebb pénzt is hagy az embereknek. Tegyük fel, hogy feltalálnak olyan gépösszeséget, mely minden munkaerőt fölöslegessé tesz. A pénzbeli takarékoságnak ez volna legteljesebb diadala s a munkára utalt emberiségnek teljes pusztulása. A tőkegyűjtés fényfokán a tőkeelhelyezés legbetetőzöttebb diadala minden reménységnek vége volna.

Ami száz percent sikere mellett ide vezet, nem hozhat jobbat részleges sikerei mellett sem. Szinte megrémülve olvasom, Schober Béla a maga becsületes polgári és kapitalista mentalitásával hogyan fogja fel az Oroszországban történeteket. Itt „a lakosság átmeneti nagy nélkülözései árán elvont óriási tőkékből, sőt valóságos rab-szolgamunkával” az orosz mezőgazdaságot és ipart a legmagasabb fokra akarják emelni. „Ha a terv sikerül — ezt a tanulságot vonja le Schober —, úgy ez világraszóló bebizonyítása volna a tételnek, hogy a gazdagsághoz . . . csak a további termelés céljaira felhasználí megtakarítás vezethet.”

Ez a tudós érzéketlensége a viviszekciónál, melyet embereken végeznek. Ha csak ilyen módon lehet a további termelés céljaira takarékoskodni, akkor robbantsuk légbe az egész civilizációt, így az önéletet élő tan okoskodhatik, melynek a gazdasági folyamai, minden, mintha nem is az emberiség számára való volna, hanem bálvány, melyet emberhússal táplálni természetes igénye a folyamatnak.

Amellett Schober elmegy az egetverő különbség mellett, hogy a kapitalizmus tőkéje visszavonul a munkától, így akarván gyarapodni, vagy legalább is megtartani állományát. Az orosz ellenben a munkaerőt kényszererővel kiveszi az emberekből, nem adván meg az ellenértékét. Mennyivel gazdaságosabb a munkás, mint a munkanélküli nélkülözés. Annál nemcsak a visszatartott munkabérekből áll a „megtakarított, további termelésre szánt tőke”, hanem hozzájárul az értéktöbblet, melyet a munkaerő felhasználása hoz. Munkanélkülien nincs az a pjliletka, mely a nép nélkülözéséből tőkés esí nálhatna s dumpinggel válságba hozhatná a kapitalista világot. De

a nem fizetett munka arat sikereket s ezeket a kapitalista világ hiába akarja a munkanélküli takarékossgal paralizálni. Ha az orosz terv sikerül, vallom, akkor ez ékes bizonyítása a tételnek, hogy munkával bármilyen körülmények között lehet gazdagodáshoz jutni. De a gazdagodás, mely akár a keveseket, akár az állam javára a milliókat tisztítja, megszűnt kívánatos cél lenni.

Rémülten hagyom félbe ezt a gondolatmenetet. Uramistenem, hisz arra vezet, hogy a szovjetgazdasági gondolkodás magasan fölötté áll a polgárinak még polgári mentalitás szerint is! Igazán ide jutottunk volna, vagy még mindig itt tartanánk a régi, más világból leszűrt tanok rabszolga jármában? A mai mammut-tőkekoncentráció idején még mindig azt vallják a tőkéről, mint régente? Amikor természete szerint kereste, hogy termelésbe feküdjék, ma pedig ha biztonságot és jövedelmezőséget nem talál, vagy ha a jövedelmezőséget éhhalál útján kapja meg, úgy a munka után élő tanultak és tanulatlanok millióit a tantól megáldva feláldozza? S megmaradván jogaiban, erényének számítsion a takarékosága is, mely még javak ellenében sem hajlandó visszakerülni a munkatápláló közösségbe? A tan egyaránt hasznosnak vallja a szegények és gazdagok takarékoságát; azok a tőke által redukált igényeket a maguk jószántából még tovább redukálják, ezek pedig szintén tegyenek úgy, mintha semmi jók sem volna? Hiszen ily módon sohasem jut a tőke biztosabb, jövedelmezőbb elhelyezkedéshez, mert ezt a termékek elhelyezhetősége adja meg, a takarékoság pedig éppen ezt csökkenti!

Pénz és munka — eddig kart karba öltve adtak módot a tudománynak, hogy a közgazdaság elemi tanait megállapítsa. Ezek a tanok megdőlnek, mihelyt mint a kapitalista világban, a pénz cserbe hagyja a közgazdaságot, vagy mint Oroszországban a munka, nem adván meg gyümölcseit a munkásnak. Tragikum, hogy a bolsevizmus rabul ejtheti a munkát, a polgári gazdálkodás ellenben a tőkét nem. Ernszt Sándor népjóléti miniszter szintén nincs tisztában a tannal, különben nem mondta volna, hogy a kapitalizmust, ha önként nem teszi, kényszeríteni kell hivatása teljesítésére. Nem lehet kényszeríteni, mert akkor gyilkossá válik a sztrájkja és elmenekülése. Ellenben versenyt lehet neki támasztani, mely széttépi nélkülözhetetlensége illúzióját s vele hatalma gögjét. Igenis, más pénzt a helyébe állítani, szükségpénzt, munkapénzt, mely ha rontaná is a hitehagyott nemzetközi értelemben vett pénzt, élesztené a munkát, megadná a millióknak a megélhetést. Megadná, halálosan megsértvén a tant, de az új viszonyok között beválván, módot adna a tudósoknak az új tan megállapítására. Amely szintén csak addig érdemelne tiszteletet, amíg megfelel az élet adott viszonyainak.

Mégegyszer a munkapénz.

Április 26.

Szembeszállván a tannal, hadd jelentsem ki most még nagyobb tisztelettel, hogy nekem semmi bajom a tannal nincsen. Elismerem, hogy a pénz még most is a legjobb értékmérő és értékonzerváló és a leghasznosabb, ha jövedelmező és biztos tőkeként elhelyezkedik. Nekem csak azzal a pénzzel van bajom, mely nem mér és nem konzervál értéket és nem helyezkedik el befektetésül. És nem nyugszom bele, hogy ha nincs értékmérő, akkor nem is érték az érték s ha a pénz nem konzervál értéket, akkor ne is termeljünk s ha a pénz fél elhelyezkedni, akkor haljunk meg éhen. Azt a pénzt, mely hivatását teljesíti, az összes közgazdasági tanok rítusa szerint imádom s mivel a kapitalizmusban hiszek, akarom, hogy minden pénz teljesítse hivatását. Ha azonban nem teszi, meg kell menteni a kapitalizmust vele szemben is.

S világosan és félreérthetetlenül megállapítom, hogy ezzel a gondolattal dehogy is a világválságot akarom megoldani, csak azt a részét, melyet a pénz fukarsága és felelőtlensége okoz. Azt sem világvonatkozásban, hanem csak magyarban. S itt sem érzem magamat forradalmárnak, mert az a tétel, hogy a nagy világjelenségek közepette mi tehetetlenek vagyunk, nem közgazdasági tan, hanem csak politikai vélemény, mely tévesnek mutatkozik abban a pillanatban, amelyben a segítség lehetősége jelentkezik.

Ezt a lehetőséget pedig a munkapénz igenis megadja. Noha ennek a fogalmát már kifejtettem, nem felesleges az ismétlése. Vannak sokan, akik csak az utána következő cikkeket olvasták, de ezt nem. S még többen, akik olvasták és már elfelejtették, vagy ami még súlyosabb, rosszul emlékeznek rá. Azt gondoltam, hogy hasznos munkákat nem lehet elvégezni pénz hiánya miatt. Gazdag készleteken nem lehet túladni, mivel a munkanélküliség miatt nem vásárolhatja meg az, akinek szüksége van rájuk. Mindkét bajon segítene, ha tétlenség helyett a munkás hitelbe dolgozna. Végzett munkája, mely új értéket jelent, nem pénzt hozna neki, ami nincsen, hanem utalványt a bérére, melyet mindenki pénznek elfogad, ha tudja, hogy tőle is pénznek elfogadják. Nem mehet ez pénzszámba, mert fedezete csakis az a munka, mely Magyarországon érték és csak

arra fordítható, ami szintén teljes egészében belföldi termék. A pénz tovább is kizárólag aranyfedezetű, nem köteles a munkapénzt beváltani, csak abban a mértékben, amelyben a termelő munka és gazdasági forgalom révén új pénz előállhat. A viszony a kettő között olyan, mint a jóváírás és a likvidálás között. Ha egy összeget üzletileg jóváírnak valakinek, ez még nem jelent inflációt s ha egy csekket zsebemben járok, nem jelent második valutát akkor sem, ha ezt a csekket kézzől-kézre adják. Nos hát, ez a csekk kézzől-kézre jár. Kapja a munkás a munkaadótól, odébbadhatja a kereskedőnek kenyérért, aki tudja, hogy elfogadja tőle a gazda, mivel az is bizonyos benne, hogy fizetheti vele adóját az államnak, ez viszont fizetheti vele a tisztviselőjét. A külföldre már nem kerül, mert ez nem fogadja el, ahogy az egyik gyár kantinosa nem fogadja el a másik gyárkantinos jancsibankóját, vagy az egyik bankjáték bankárja nem váltja be a másikinál kiadott zsetont. Akár jancsibankó, akár zseton, akár csekk — nem pénz, hanem követelés, mellyel az tartozik, aki a munkát elvégeztette, gyakorlatilag véve az állam, mert elsősorban csak arra a munkára gondolok, melyet az állam végeztet utak, vasutak, hidak, vízszabályozás, kórház, fásítás és minden egyéb, aminek egyetlen akadály a pénzhiány.

A már teljesített munka egyenlő értékű fedezete ennek a munkapénznek. Az állam javakban annyival gazdagabb, amennyi munkabérhitelt a munkástól igénybevett. S csakis belföldi anyaggal dolgozva, voltaképpen a felhasznált anyagnak is vagy nyolcvan százaléka munkabér. A szén, a vas, a fa már első stádiumban munkából válik használható anyaggá s munkapénzzel fizethető és munka - pénzért kapható is, hiszen mindenki ugyancsak belföldi termékért elfogadja. Az állam pedig pláne elfogadhatja adóba, mert kiadásai ötvenkét százaléka személyi járandóság, amely ezzel a pénzzel a legtöbb szükségletek méretéig felhasználható. A tisztviselő ezért a pénzért mindent kaphat, csak külföldi utazást és külföldi iparcikket, agrárterméket nem.

Semmiképpen sem vezethet ez inflációra, sőt ellenkezőleg. A jegybank pénzéhez nem új pénzmennyiség járul, hanem csak kiutalás erre a pénzre. S nem ronthatja a pengő értékét, mert nem versenyez vele, hanem támaszkodik rá. A munka értékét pengőben állapítják meg s a munkapénz akkora értékről szól, melyet a pengő jelent, infláció, ha ugyanannyi fedezetre több bankjegyet bocsátanak ki. Erről szó sincsen. Kettős valutáról sincs, melynek egyike rontja a másikat. A valuta marad a pengő és a munkapénz nem is érinthető, mert a külföldnek, ahol a valuta értéke romolhat, vagy javulhat, csakis a Nemzeti Bank valutájával van dolga.

Ellenben igenis, a munkapénz leveszi a bankpénzről azt a terhet, melyet nem bír el. Mindazokat a pénzmennyiségeket, melyekre a belső gazdasági életnek szüksége van s nem telik reájuk, akár az állami költségvetésben, akár a magánvállalkozásban. Legáltalább a fele a bankpénznek felszabadul s egy szinte teljesen fedezett

belső szükséglet mellette a közgazdaság külföldi viszonyait szolgálhatja. Exportra dolgozó iparunk, exporttal és importtal foglalkozó kereskedelmünk itthon kaphatja meg a szükséges forgótőkét s a pénzügyi mérleget nem rontja tovább a külföldre való kamatszolgáltatás növekedése.

A belső ellátás politikája pedig óriási támasztékot talál abban, hogy a munka után elért kereset csakis belső termékekre fordítható! Kecskeméti almát termelnénk többet, mert csak erre van pénz, a kaliforniaira már nincsen. A tömegfogyasztás minden védővám nélkül biztosítva van a hazai termelésnek, a pénz neme által, melyre semmiféle legtöbb kedvezményes elv rá nem húzható. Elvégre, ha elfogadják ezt a pénzt, mely az ország határán kívül értéktelen, mi nem veszítünk rajta. De nem fogadják el, erről nyugodtak lehetünk valutarontás és külső verseny szempontjából egyaránt.

A munkapénz pedig, éppen azért, mert nem igazi pénz, nem törekedhetik önéletre. Ez a biztonság és haszon szempontjából sohasem fogja cserbenhagyni a gazdasági életet. Amely pillanatban elválasztja magát a munkától, megszűnt létezni. Aki munkapénzt halmoz, nem él meg a kamatokból, mert kamatra senkinek sem kell. Nem teaurálhatja későbbi generációk számára, mert értéke abban a pillanatban semmivé válik, amelyben az aranyfedezetű pénz ismét vállalja munkaadó hivatását. Ez az időpont pedig egészen közel van, talán még a munkapénz első lépésénél már itt van és fölöslegessé teszi a másikat, látván, hogy caesari hatalmának vége, lehet nála nélkül is boldogulni. A termelésből kivont pénzt el lehet költeni, be lehet cserélni árukra, de ebben az esetben ugyancsak visszakerült mint fogyasztás a közgazdasági forgalomba.

Nem a világváltsággal kapcsolatban s nem a világkapitalizmus számára szól ez az elgondolás. Ellenkezőleg, kiindulásom az: ha a tőke világszerte cserbenhagyja az emberiséget, mit csinálhatunk mi a tökenélküli kapitalizmus országa, hogy sorsunkat magunk intézhessük? Mit tehetünk, hogy mint koldusok ne reménykedjünk a külföldi kölesön ajtaja előtt, ne kunyoráljuk be magunkat termékeinkkel barátok és nembarátok vámsorompóinál s legyünk kénytelenek kezet csókolni, ha valahol hajlandók fele áron valamit vásárolni, a magyar államnak kegyesen megengedvén, hogy a másik feléért ő kártalanítja termelő polgárát. Magyar nemzeti az elgondolás alapja és annyira magyar nemzeti a megoldás módja, hogy talán nincs is a magyaron kívül más ország, melyre alkalmazni lehetne.

A nyugati nagy államoknak van elég pénzük s bajuk az, hogy a vásárlóiknak nincsen. Ki van zárva, hogy Németország vagy Amerika valaha is abból a termelésből megélhetne, melyet maga fogyaszt el.

Ausztrián a munkapénz nem segíthet, inert mindent lehelne érte kapni, csak élelmet nem. lévén az nagyobbrészt behozott áru. A balkáni államokra lehetetlen, mert az agrár termelésen kívül nincs

akkora ipar, hogy bármilyen hitelnyújtás, vagy pénzügyi megoldás felhasználhatná a munkapénzt.

Egyedül Magyarország lakossági összetétele olyan, hogy az egyik rész elláthatja a másikat azzal, amit maga nem termel. Ötvennégy százalék agrárlakosság, a többi ipari, kereskedelmi és kulturális. Belföldi élelem van elégséges belföldi egyéb szükséglet számára. Vannak javaink bőségesen és van képzett munkásságunk, mely önmagát tarthatja el, ha módot adnak arra, hogy másokat elláthasson. Az ország pedig most szegényedik, mivel rengeteg munkaérték a semmibe vész és rohamosan gazdagodnék, ha ezt az értéket felhasználnák javak előállítására.

Egy fogásról van szó egy babona ellenében. Az aranypénznek is csak azért van értéke, mert értéknek elfogadják. Ebből a babonából akar az aranypénz megélni, munka nélkül, gazdasági sorsközösségen felül. Nem borzalmas, hogy egyre megszerkesztünk beruházásokat s végül megállunk: nincs pénz? Nem iszonyú-e, hogy az egyik koldussá válik, mert gazdagsága nem tud pénzzé átalakulni, a másik pedig bolsevistává vadul, mert polgári erkölcs szerint munka útján akar kenyérhez jutni s a polgári rend, mely ezt az erkölcsöt megköveteli tőle, megakadályozza, hogy szolgálja is? S álljunk meg tétlenül és gondolattalanul a tan előtt, mely az egész élet-halálkérdésben csak arra vigyáz, hogy a szabályok megtartása mellett menjünk tönkre?

XII.

Bankjegy és munkapénz.

Május 3.

A konzervatívok mindig abban a hitben élnek, hogy minden megoldás, mely az aranyfedezetű pénzen kívül kereskedik, ellenség. Ha tudnák, hogy mennyire az ő megmentésükről van szó, dehogy is idegenkednének. De nem tudják s nem is akarják tudni.

Azt vallják, amit a cinikus agglegények: amíg házasság van, addig fölösleges házasodni. Boldogulhatnak a más feleségével. Amíg termelés van, nem kell termelni, mert lehet spekulálni, vagy egyszerűen megélni a pénzkészletből, melyen rajta ülnek. De mi lesz az agglegényből, ha mindenki agglegény? S mi lenne a pénzből, ha minden pénz várakozási állományba helyezkedik?

A pénz addig sztrájkolhat és féltheti, óvhatja magát, amíg a munka után élő világ ragaszkodik hozzá, hogy pénz nélkül nincs munka és csak pénz kedvéért folyik a termelés. Amíg úgy tekintik, hogy mind a többi javak csak nyersanyagai annak a folyamatnak, melynek végső terméke az újabb pénz. Hogy petróleumot raffinálnak, autót építenek, selymet fonnak nem a petróleumért, autóért, selyemért, hanem a pénzhaszonért, melyre ezen az úton-módon szert tenni lehet. A világgazdaság folyamata ezt a látszatot megerősíti, holott tudvalevő mindenki előtt, hogy csak látszat, melynek addig van tartalma, amíg a pénz és termék között örökös kicserélődés folyik. Amíg pénz és munka egymásba kapcsolódik és egymást hajtja, mint két egymásba illesztett fogaskerék. De kikapcsolva a másiktól, vájjon mire viszi akármelyik fogaskerék? Már pedig a gépnek működnie kell, mert ha nem, akkor mind a két fogaskerék ócskavas, ha pedig az egyik alkalmas, a másik nem, akkor ezt a másikat ki kell cserélni. Ha aranyból volna is.

A rossz világgazdaság végső következményeül a civilizáció rombadöltét jósolják. En ebben nem hiszek. A civilizáció viseli ezt a rossz világgazdaságot, amíg hiszi megjavulását, de mihelyt javíthatatlannak ismeri fel és a nyomort tovább fokozni és elbírnai nem tudja, akkor lerázza magáról s másképp segít magán. Rossz vigasztalás, hogy íme, ez a *máskép* Oroszországban összeomlik. Csak annak a bizonyítéka ez, hogy ott alkalmatlan más módhoz nyúltak. De feltétlenül van alkalmas más mód is és az elpusztíthatatlan élet-

erő, mely a jégkorszakon is átmentette az emberiséget, meg fogja találni. S abba a más világba senki sem mentheti át a pénzt, a csekk-könyvét, éppoly kevéssé, mint az aranyát. Ellenben ha valakinek csak egy fogpiszkálója van, az amott is fogpiszkáló lesz és értéke megmaradt.

Mármost mi az a munkapénz? Nem ellenség, nem értékteremtése az aranypénznek. Hiszen az utóbbi bármikor szintén munkapénzzé válik, mihelyt beáll a munkával való összefüggésbe. Tőle függ, hogy egyáltalán legyen, hiszen bármely pillanatban tárgyatlanná teheti. Csak odamegy pótléknak, ahol pénzhány mutatkozik. Mutatkozik pedig egyáltalán azért, mert mindennek alapja a munka, de közbe van ékelve értékközvetítőnek a pénz. Ha ez rosszul, vagy egyáltalán nem közvetít, a következménye nem lehet a munka megállása s az emberek insége, hanem más közvetítő kell, vagy olyan rendszer, mely megkerüli a közvetítés szükségét.

A munkapénz az utóbbi ellen fordul, nem a pénz ellen. Ha erre kerül a sor, akkor a pénznek örökre befellegzett. A pénzrendszer akarja megmenteni a pénzzel szemben. Olyan pénzzel, mely nem szökhetik meg a munkától, mert csak addig van értéke, amíg dolgozunk s abban a mértékben devalválódik, amelyben kevesbedik a munka. Viszont nyer értékben, minél több javakat állít elő a munka. Fedezete az ország összes javainak állománya s belső értéke a munkateljesítménytől függően, a pénz értékemelkedése egyértelmű a munka jövedelmezőségének az emelkedésével. Minél többet termelünk, annál többet kaphatunk a munkánkért s így a fogyasztás lépést tart a többtermeléssel.

A konjunktúrát, melyre az aranypénz tétlenül vár, a munkapénz megeremtheti számára. Ha megszűnt a pangás, ha pezseg az élet, minden számára ismét van vevő: az aranypénznek egyszerűen csak be kell állnia a sorba, hogy lefölözze azt, amit a másik pénz teremtett. És sajtáságos — az aranypénz ugyanezt gondolja és várja. Mi egyebet jelent örökös lesése a külföldi pénz jelentkezésének, mint más pénzre várást, mely a mienk helyett megtörje a jeget? Hiszen ezt is vissza akarjuk fizetni s a megjavított helyzet előnyeit a magunk számára lefoglalni! Hitel az is, amit a külföldről várunk, hitel a munkapénz is, melyet a magunk gazdasági tényezője, a magyar munka nyújt a pénzhányban szenvedő magyar gazdaságnak.

Nem győzöm eléggé hangsúlyozni, hogy nem új nemzetgazdasági elméletet hirdetek, mellyel a réginek oka volna szembeszállni. A tudományos elmélet minden nemzet gazdaságára egyaránt alkalmazható. Amit én gondolok, specifikusan csak Magyarországra, úgy, ahogy nemzetközileg el van helyezve és belsőgazdaságilag adva van. Nekünk nincsenek készleteink, melyek túlmennének a szükségleten. Van elvégzésre váró munka s van munkára váró munkás. Egy kielégítetlen fogyasztópiac vár termelésre, egy ki nem aknázott termelés keres fogyasztót. A kettő között elválasztóul áll ma a pénz. A kettő között kapcsolatul kínálok azt a pénzt, mely az eleven munkából sarjadzik, mint kagylóból a gyöngy.

Van annyi emberismeretem és tudatlanságom mellett annyi me^értőképességem, hogy konstatálni merjem: az idegenkedés a munkapénztől nem annyira ellenkező vélemény jobb tudomás alapján, mint inkább félelem az ismeretlentől és szűkkeblűség, mely azt hiszi, hogy jobb a roskatag sajkában megmaradni, mint néhány szabadúszó tempóval a biztos hajó felé tartani. Értem a félelmet és nem látom alapját. Egyetlen pengőt sem szorít ki a munkapénz onnan, ahol már van, csak hézagot tölt ki ott, ahol pengő nincsen. Megoldja a circulus vitiosus: nincs fogyasztás, mert nincs munka — nincs munka, mert nincs fogyasztás. Megoldván pedig ezt a görcsöt, megteremti azt a helyzetet, melyet az óvatos pénz be akar várni: itt van, már nem kell félni, már van biztonságod, hisz a gyárak termelnek, a termékeket fogyasztják s itt a biztos hasznod, hiszen termelés és fogyasztás ismét a kereslet és kínálat szabad alakulása szerint szabályozza az árakat. Nem ronthatja a valutát, hiszen a külföldnek mindent arannyal kellően fedezett bankjegyei fizetünk s számára a munkapénz nem létezik. S nem rontja a belső valutát sem, mert ahova a bankpengő megy, ott automatikusan megszűnik a munkapengő.

Ellenkezőleg: a munkapénz teher- és kockázatmentesíti a jegybankot. Sokkal kevesebb pénzigénnyel áll szemben, ha munkabérré nincs szüksége a termelésnek és sokkal nagyobb követeléseinek bonitása, ha eleven gazdasági forgalom alapozza meg az üzleti életet. Arra gondolok, hogy a pengőnek kötelezettségen felüli aranyfedezete van, mégis csak ötven percent és nem száz percent körül. A fedezetlen rész biztosítéka mégis az ország gazdasági élete, mely minél elevenebb, annál erősebb bizalmat teremt a pengő pénznek.

S merjem-e elhallgatni a nemzetpolitikai vonatkozásokat? Hogy mit jelent, ha minden elgondolásnál és bármilyen nemzetközi alakulásnál mindig oldalt kell sandítanunk: mit szól hozzá az, akitől a kölcsönünk függ? Kereskedelmi szerződésnél mennyit kell engednünk az árakból a pénzszükség parancsoló nyüge alatt, hogy nekünk pénz kell minden áron, ha drágán vásárolunk és kellesténél olcsóbban eladunk is? Egy külföldi hitelre nem szoruló Magyarország — álom ennek az elképzelése? Kétszázötven millióról ábrándozunk, aminek reménye fejében már annyit áldoztunk! Ha a munkabérek fedezve vannak, van-e szükségünk erre a harmadfél-száz millióra? S ha függetlenedtünk tőle, nem varrják-e feltétel nélkül, lefelé licitálva a nyakunkba? Vagy olyan elviselhetetlen fájdalom, ha az eddigi száznolvanmilliós évi adózásunk a külföldnek nem növekszik további húsz-harminc-ötven millióval?

Tisztában vagyok, hogy még sok ága-boga van ennek a velejében oly egyszerű ügynek. Például: nem rontja-e el a gyomrát az éhenvesző, ha enni adnak neki? Nem haragszik-e meg az uzsorás, ha áldozata kiszabadul a körmei közül? S az elszámolásnál, az igazgatásnál is megeshetik, hogy a régi sablon fellázad. Végeredményben mégis azt mondanám a bankjegyeknek: ne féljen a cselédttől, aki csak azt a takarító munkát végezné, melyet ő ügysem vállal.

XIII.

Az ankét hozzászólásai.

Május 31.

Fogadják köszönetemet, akik érdemesnek tartották a munkapénz gondolatáról való véleményadást. S bocsássanak meg, akik spontán felkerestek fejtegetéseikkel, hogy írásaikat csak a magam okulására használtam fel. Sokszáz cikkről van szó, melyeknek közlése, ha technikailag lehetséges volna is, csak a probléma elméletét komplikálnák. Az ankétból viszont gyakorlatilag akartam megtudni, kinek kívánatos, kinek nem a munkapénz. S bocsássanak meg a feltétlenül igenlők, hogy nagyobb jelentőséget tulajdonítok az aggodalmaskodóknak és ellenkezőknek, mert ők adnak módot arra, hogy amit eddig nem egészen világosan és részletesen fejtegettem, pótoljam. Legvégül pedig az utóbbiaktól is bocsánatot kérek, mikor ellentéteiket súlyosabbaknak tételezem fel a saját kijelentéseiknél, mert egyiknél-másiknál félreérthetetlen, hogy csak udvariasságból nem ellenkeztek határozottabban.

Minden egyes válaszonak közös alapjául hangsúlyozom, a munkapénz nem akarja pótolni a bankpénzt. A kritika tehát ne ezzel a pénzzel hasonlítsa össze, mert természetesen a rövidebbet húzza. Magam is azt mondanám: inkább aranypénz, mint munkapénz. De az utóbbiról csak ott van szó, ahol aranypénz nincsen és a kérdés az: munkapénz, vagy semmi pénz? Abban sem lehet kétség, hogy a munkapénzzel való termelés hátrányosabb, mint az aranypénzzel való. De megint csak arra helyesbíteném a kérdést: munkapénzzel termelni hátrányosabb-e, mint nem termelni?

Ezt a két szempontot vegyék kérem állandóan figyelembe a következőknél.

Stux Sándor malomegyesületi elnök úrnak tökéletesen igaza van, hogy a fedezetlen fizetési eszközökkel szemben a gazdasági élet tartózkodó. Teljes joggal. De a munkapénz nem fedezetlen fizetési eszköz. Azért lenne munkapénz, mert ellenértékét munkában már beszolgáltatta a munkás annak, akitől kapja. Az az órabér, mely kifizetésre kerül, már egyőrai munkatermékkel növelte az ország vagyonállományát. Ha az állam például egymillió pengő munkapénzt fizet a gépgyárnak, a vasból már megfelelő mennyi-

ségű sín, mozdony stb. lett. Aranyfedezet nincs, de anyagértékfedezet, ahogy azt a hozzászóló földbirtokos kívánja, van. S nemzetgazdaságilag éppen az lenne a fontos, hogy a pénzhány miatt a munkaerőből nem lesz semmi, ellenben a pénzpótló munkapénz révén igenis lesz a vasból sín, mozdony stb.

Ezzel feleltem a hozzászóló *cipőgyáros* úrnak is, aki kérde: a dolgozó munkás kapja-e a pénzt, vagy a munkanélküli? Természetesen a dolgozó munkás, aki már beszolgáltatva teljesített nimfájával a fedezetet. Ami pedig azt illeti, hogy a munkanélküliségen ez nem sokat lendítene, mert az ipar a meglévő munkásokkal is többet tudna piacra hozni, csak arra mutatok rá, hogy így, ahogy most vagyunk, hogyan is áll a nagyobb termelőképességgel és a munkanélküliséggel? Felaprózva és magában a cipőipart nézve, akár azt is felteszem, hogy egyetlen munkanélküli cipész sem jut munkához. De falun útépités, városban házépítés tömérdek munkást juttat keresethez és ez mind eddig nem vásárolt cipőt és most már szalad a boltba cipőért. S így a munkanélküli cipész is csak valószínűbben jut munkához, mint most, amikor az ipar csak azért nem tud több cipőt piacra hozni, mert a piac vásárló híján többet nem vehet fel.

A földbirtokos úr szerint csak állami kényszerintézkedés nyomása alatt lehet a munkapénzt forgalomban tartani s kérdés, módjában áll-e az államhatalomnak ilyen kényszert gyakorolni? Kereken elismerem, nincs elég hatalma. De hozzáteszem, katasztrófális volna, ha lenne és gyakorolná. A munkapénz csak akkor hasznos, ha senki sem köteles elfogadni, de mégis mindenki elfogadja. Ha a munkás nem akar munkapénzért dolgozni, nem vállal munkát. Ha a kereskedő nem akar érte árut adni, nem ad. A munka ebben az esetben másnak jut, aki hajlandó érte dolgozni s bérével ott vásárol, ahol azt elfogadják. Kényszer kötelezettsége alatt csak az állam áll, hogy pénznek visszafogadja azt, amit pénzként kiadott ugyanannyi aranypengő értékű teljesítmény fejében.

Ez lenne az állami garancia, mely mindenkinek kívánatosá teszi a munkapénzt. Ellenben a Nemzeti Banknak ehhez semmi köze. Mihelyt ő vállalna garanciát, akár maga adhatna ki fedezet nélküli jegyeket s ez igazán infláció volna.

A cipőgyáros is, a textilgyáros is arra mutat rá, hogy nyersanyagainak egy részét és gépeket külföldről kénytelen beszerezni, ezt pedig munkapénzzel nem teheti. Igaza van. Csak olyan cipőt és ruhát adhat ezért a pénzért, amelyen a nyersanyagot is vásárolhatja. A munkás tehát kénytelen lesz végig belföldi holmit beszerezni, ami elvégre cipőben is, ruhában is lehetséges, mert felsőrész, talp, zsinór, bélés stb. itthon is terem. S akadna munkás, aki inkább mezítláb járna, semhogy lemondana az antilop-, chevreau-, vagy külföldi boxcipőről? Hasonlóképen gyapjúfeldolgozó, pamut- és fésűsfonóiparunk igen szépen van s a dolgozó munkás ezekkel a termékekkel is szívesen beéri.

Ha külföldi gép kell, ezt természetesen bankpénzen kell vásárolnia. Csak úgy, mint a milánói selymet, a francia szövetet, sőt még

az angol szalonnát is. Miből? Hát abból a forgalomból, melyet ezekben a cikkekben elért. Nem hiszem, hogy a gyáros sírna, ha az eddig veszteglő gépek belföldi hasznot hozva, új gépeket kell állítania az eddigi tespedő forgalom ellátására.

Hadd említsem itt a gyáripari munkaérdekeltség vezetőségének ellenvetését. A kereskedő sokszor magyar áruval nem helyettesíthető külföldi cikket is árul s azt nem adhatja munkapénzért. Tökéletesen így van. A munkásnak ezekről a cikkekről le kell mondanania. Nemcsak autókereket, hanem még radírgumit sem vehet a keresményéből. De megint csak kérdem: nem jobb-e ezek híján élni, mint munka nélkül még kenyér híján is?

Szinte az összes ellenvetések leszavaznák a munkapénzt, mert a bankpénznél tökéletlenebb. S mintha, a munkapénzt tekintve, a bankpénz már nem is volna. Nem győzőm eléggé ismételni, hogy nem a bankpénz helyébe tenném a munkapénzt, hanem ahol bankpénz nincsen, de pénz kell, alkalmaznám. A hátrányok éppen előnyei. Nem használható csakis belföldi gazdaságban, ennél fogva nem érinti a bankvaluta stabilitását. Sohasem válhatik bankpénzzé, ennél fogva halmozásra, a forgalomból való kivonásra nem alkalmas. Tisztára arra való, hogy a munkaérték, mely pénz nélkül felhasználatlanul elveszne, a termelésre felhasználhatóvá váljék és nagy tömegek, melyek nyomorban pusztulnak, a termelés számára fogyasztókká váljanak.

A munkapénz túláradaása pedig csak akkor lehetséges, ha maga az állam követi el. Elismerem, a gyakorlat nem olyan egyszerű, mint az elgondolás, de viszont a mai rendszer gyakorlata sokkal végzetesebben tér el az elméletitől. Több munkapénzt az állam sem bocsáthat ki, mint amekkora munka elvégzését elhatározta. Mivel pedig minden munkapénz közszolgáltatás címén a kincstárhoz visszajut, az elhatározandó munka érték szélső határa az a munkapénzmennyiség, amelyet a saját háztartásában fel tud használni. Például a körülbelül kilencszázmilliónyi állami költségvetésből négyszázötvenmillió a személyi kiadás. Ebből legfeljebb háromszázmilliót fizethet munkapénzzel, mert a középosztálynak mégis vannak igényei, melyeket csak bankpénzzel tud kielégíteni.

Ebből a szempontból tehát legfeljebb háromszázmillió értékű munkapénz bocsátható ki. Több semmiesetre sem, de a munka megindulása, az adóképeség emelkedése következtében idővel kevesebb is elég lesz. De tessék számbavenni, mit jelent az országnak háromszázmillió áru munkatöbblet, mely nem vesz igénybe bankpénzt, nincs megterhelve sem bel-, sem külföldi kamatterheléssel. Háromszáz, vagy akár csak kétszáz millió, mely legalább tízszer fordul meg a legkülönbözőbb gazdasági kezekben, míg az államhoz mint jövedelem visszatér egy adóalapból, mely legalább egy milliárdal nagyobb, mint az eddigi volt.

A bankpénzre ezután is szükség van. de éppen azzal kevesebbel, amire úgy sem akar vállalkozni. A nemzetközi forgalomban, a belső forgalomban olyan cikkekben és anyagokban, melyek kül-

földről hozandók és külföldre vihetők. Egész pénzügyi külpolitikánk néhány százmillió külföldi kölcsönt hajszol. Körülbelül annyit, amennyit munkapénzzel pótolni lehet. S megint nem versenyez a bankpénzzel, hiszen nem azt a pénzt pótolja, melyet külföldről kapunk, hanem *nem* kapunk!

A kapott ellenvetésekből megértem, hogy a hiba inkább a gondolat kifejezésében, mint magában a gondolatban van. Ennélfogva nem ejtem el, hanem iparkodom mind világosabban és meggyőzőbben kifejteni. Ne tessék hinni, hogy feltalálói nagyzási mánia tölt el. Valamikor egy nagy újságíró harmincmillió magyarról álmodozott. Hadd rajongjon egy kis újságíró nyolcmillióról, aki nem éhezik.

A tiszta fogalmak.

Június 4.

Popovics Sándor, a Nemzeti Bank érdemes elnöke a konjunk-túrákutató intézet közgyűlésén ismét elítélte az utóbbi időben lábra kapó követeléseket a pénzforgalmi eszközök szaporítása irányában, amiben ő inflációs törekvéseket lát és attól tart, hogy politikai programmá is fajulhatnak.

Én ugyan az én *munkapénz-gondolatommal* nem akarok inflációt csinálni, mégis magamra is vonatkoztatom Popovics Sándor kijelentését, mert a pénzforgalmi eszközöket valóban szaporítani akarom. Ha ő minden ilyen szaporítást inflációnak tekint, ez ellen tehetetlen vagyok. Ha ez a nagytudású és tisztaszándékú tekintély eddig sem fogadta el, hogy a munkapénznek semmi vonatkozása sincs a Nemzeti Bankhoz, ha nemcsak azt tekinti inflációnak, hogy ugyanannyi fedezet mellett több *bankjegyet* bocsátanak ki, ellenben ha nem erre, de új fedezetre bocsátanak ki új jegyeket, ez már nem infláció: akkor őneki ezt hiába ismétlem, akár százszor is. S még arra is hiába utalnék, hogy nem egy másik valutáról van szó, hanem hiteljegyről, melyet a munkás és alkalmazott ideiglenesen elfogad, az állam pedig akkor vált be, ha majd lesz erre való bankjegye. Nagyon valószínű, ha magam lennék a Nemzeti Bank öre, ugyancsak idegenkedném egy kísérlettől, melynek újszerűségénél fogva a kockázatos voltát nem ismerem, tehát nem is vállalom. Aki lelkiismeretes és nyugodtan akar aludni, az megmarad a kipróbált úton. Ő a pengő állandóságára tartozik ügyelni, nem a gazdaságpolitika egyetemére. Ha az országban minden felfordul, hadd legyen meg a tudatom, hogy amit rámbíztak, az az egy rendben is maradt.

Más azonban, ha nem a Nemzeti Bank elnöke vagyok. Akkor igenis kérдем: mi haszna egy elpusztult nemzetgazdaságnak, hogy valutája csorbítatlan, ép? Szabad-e mindent ennek a valutaépségnek feláldozni? Épebb valutája, mint Amerikának, nincs senkinek. Nyugodtan nézheti-e Amerika értékei devalvációját azért, mert dollárja sziklaszilárd? Éppen az, hogy a legpénzgazdagabb országok szintén válságban vannak, kétkedővé teheti az embert: hátha még-

sem valutaépségből élnek meg a népek, hanem abból, amit termelnek és értékesíteni tudnak?

Amerikának nem használna a munkapénz, mert pénze van elég. Ellenben nem tudja gazdaságilag felhasználni. Minden szükséglete telítve van s amit azontúl termel, több, mint másutt eladni tud. Minden ember kávéát iszik és többet nem ihatik. Ott értem, hogy a fölös kávéát elégetik, hogy új kávétermelésre ok legyen. De nálunk temérdek az elvégzetlen munka és teméntelen az emberek száma, akik elvégezhetik. Itt igenis csak a fizetőeszköz hiányzik, semmi más. Rajtunk ezzel igenis segíteni lehet. A Nemzeti Bank helyesen mondja: több jegyet nem adok, mint aranyfedezetem engedi. De azt már nem mondhatja: ha pedig én nem segíthetek, nem szabad magadon segitened.

Nem merek a tudós megállapításaival szembefordulni, hogy ezek a pénzforma útján megoldást keresők, „a tőke, pénz, pénzforgalmi eszközök fogalmait teljesen összezavarják””. Inkább elfogadom, hogy így van. De ám halljuk a megoldás módját azoktól, akik *nem* zavarják össze ezeket a fogalmakat. Bocsánatot kérek, de Popovics Sándor példája alapján azt látom, hogy ezek az urak csak konstatálják a bajt s tudomására adják a tépelődő és vergődő embertársaiknak, hogy előbb túlságosan optimisták voltak a stabilizáció következtében, most pedig a helyzet sötétebb megítélése váltotta fel. Kiknél? Az optimista túlzást a kormánypolitika vezette, a sötétebb látásban pedig a közvélemény jár elől s a hivatottak sem maradnak mögötte. Mégis azok kezében van a cselekvés lehetősége, akik a tőke, pénz, pénzforgalmi eszközök fogalmával tisztában vannak.

Hol van az ő gondolatuk? Hol az ő megoldásuk a tiszta fogalmak birtokában? Odakapcsolják sorsunkat a világ pénzéhez s ezen a rabszolgálncon tartják — meddig? Cselekedni ilyen kis rabszolga képtelen, a láncát hiába csörgeti. Tiszta fogalmak szerint is tőke nincs, pénz nincs, pénzforgalmi eszköz nincs. Ellenben van bűzánk és éhes emberünk elég. Vannak termelőképes iparaink és munkásaink és ezek nem termelnek. A tiszta fogalmak követése mellett nemzeti vagyonunk mind kevesebb lesz, mert kevesebbet jövedelmez.

Folyamat ez, mely nem állhat meg, ha újabb momentum meg nem változtatja. Hát jól van, ne legyen infláció — de mi legyen? Tiszta fogalmak szerinti pénz mint tőke, mint pénzforgalmi eszköz. Honnan támadjon ez egy termelés- és ennél fogva fogyasztás nélküli országban? Csak kölcsön kaphatjuk idegenből, olyan áron, melyet a termelés már nem bír el. Olyan biztosítékok mellett, melyet a krónikusan apadó nemzeti vagyon mind kisebb mértékben nyújt. A tiszta fogalmakkal ülünk a parton s nézzük, az áradás mint tépi, marja és magával ragadja a partot.

Ne csodálkozzék Popovics, ha kevesebbet törődöm a fogalmakkal s többet az emberekkel és hazámmal. A humanizmus és a nemzeti lelkesedés ha lesodort is a szabályos posztulátumról, nem

látom előnyét annak, hogy megmaradjunk rajta. Ha nem mutathatnak utat a szabályok szerint valót, szent joga a nemzeti életakárnak, hogy más utakat keressen. Kockázat? Nagyobb kockázatot nem ismerek, mint ezt a tétlen húzódozást a kockázattól. Hiszen így biztosan tönkremegyünk! Ha ugyan nem tudnak olyan titokról, mely mindent megold. De hát tudnak?

Amit én gondolok, nem harc a pénz ellen, nem világarkánium. De érzem, hiszem, vallom, hogy ha a mai gazdasági rend mellett az egész világnak tönkre kell mennie, az én hazám különleges helyzeténél fogva megmenthető. A világkapcsolatok nem segítenek rajtunk, ha mindenki boldogul is, ellenben magukkal rántanak. Tudunk megállni mint sziget. S ne tartsák veszedelmesnek az óvatosak, hogy van, aki ezt hiszi és másokkal is elhitheti.

XV.

A romboló takarékoság.

Június 10.

Bud János kereskedelmi miniszter úr a Kereskedelmi Csarnok hétfői vacsoráján másodízben beszélt erről. Először a tél folyamán, amikor kelleetlenül, felhívásra nyilatkozva, nem győzve meg senkit, mert maga is meggyőződés nélkül beszélt és tegnap, egy választási vacsorán, amikor ő már hittel szólt, de a kívülálló kételkedve hallgatja. Kereskedőket választás idején mivel lehet meghódítani? Csak a saját tapasztalataik és elgondolásaik hangoztatásával.

A ki azonban tárgyilagos, annak a kimondott igazságot el kell fogadnia függetlenül attól, milyen cél szolgálatában mondták ki. Igenis, a takarékoság rombol. Merem ezt minden meghatárolás nélkül állítani, éppen csak a takarékoság fogalmát határolom körül. A takarékoság nem a pazarlás ellentéte. Egy éjszaka alatt vagyont elveszni, pazarlás. De meztláb járni, hogy a cipő ára a zsebemben maradjon, nem takarékoság, hanem fukarság. A takarékoság lobogója alatt ezt a fukarságot avatták erénnyé fináncpolitikusok, mikor a kiadásoktól való tartózkodást hirdették a tőkeképződés érdekében. Uram istenem, a kereskedők válsága, amit ez a tan okozott, itt van. De hol a képződött tőke? A betétek? Azok nem tőke. Azoknak rendelkezésre kell állni. Tőkét gyűjt a francia polgár, mikor járadékot, kötvényt és részvényt vásárol, de nem a pesti kis fukar, aki takarékbba teszi a cipője árát, hogy majdan, esetleg már holnap, kivehesse, ha gyanút fog és inkább bízik a harisnyájában, mint a bankban.

Merem állítani most is, hogy az a néhány százmillió takarékbetét a bankoknál megannyi millió tőke, melyet az egyéni átlétek elvont a gazdasági élettől. A megspórolt nyakravaló, a meg nem rendelt ruha, húsbőség idején a hústalan ebéd, a meg nem vásárolt könyv, a kopott tapéta meg nem újítása mind visszatart tőkét, mik előzőleg a kereskedő és az iparos kezében forogtak. Ha annak a néhány százmilliónak csak egy része visszakérülne — micsoda tőke lenne belőle a termelő életben? Harmincmillió hídépítésre — milyen nagy dolog! Ötvenmillió ki nem elégített szükségletek fedezé-

sére — milyen lüktető élet lenne! S mit lüktet ez a pénz a takarékpénztárban? Amely joggal és lelkiismeret szerint csak rövidlejáratú kihitelezésekre meri felhasználni azt és csak úgy, hogy annak adja, akinek van.

Csak egy cipőzsinórral többet, egy kabáttal, kalappal, nyakraválóval többet, mint eddig vásárolt és a milliók megtermékenyítik a gazdasági életet. S ehelyett az illetékesek tőkeképződést emlegetnek és takarékossgot hirdetnek. Kiknek? A munkásnak, kistisztviselőnek? Az övé az egyetlen pénz, mely maradék nélkül visszakerül a gazdasági életbe. Hirdetik annak, aki többet keres, mint életmódjához elengedhetetlen. Azaz több pénz jut hozzá, mint visszaad. Azt biztatják, hogy még kevesebbet adjon vissza. Kiszámította-e valamelyik pénzügyminiszter, hogy ez a magasztalt és propagált takarékossg mennyi kárt okoz az államnak is? Az életben hatszornyolcszor fordul meg s hoz mindenütt forgalmi, kereseti, jövedelmi adót. Egy fordulat legalább tizenöt-húsz percent, öt fordulat már hetvenöt-száz percent. Takarékbba rakva pedig tőkekamatadót fizet — egyszer!

Sajátságos elfogultság. A tőkét a külföldről is csábítanók, hogy vegyen részt az életben, a költő pénzt pedig biztatjuk, hogy átalakulva tőkévé, ne vegyen benne részt. A gazdasági élet kétfelől szenved: a vállalkozó gyáva és önzően visszavonul a kockázattól, a megkeresett, azaz, a gazdasági élettől fölösen szerzett pénz pedig erényt gyakorol, nem akarván visszakerülni oda, ahol hivatása és kutya kötelessége lenni. Ennek az utóbbinak a megbélyegzésére idéztem fel Harpagont, kinek megbélyegzett fősvényiségét szentté avatták.

A magam részéről igenis vallom, hogy ha a vállalkozó pénz akaratát nem lehet megtörni, a fogyasztó pénzt igenis kényszeríteni kell a fogyasztásra. Aki százezer pengőt keresett, azaz kiszedett a közforgalomból, annak ne legyen joga hetvenötöt visszatartani belőle, takarékoskodás címén. A jövőre gondolás? Én is gondolok a jövőre, amikor a munkanélküliekre és a rosszul fizetettekre gondolok. Hát ezeknek a millióknak nincs joguk a jövőhöz? S mindent visszaadnak, az utolsó garasig. Ezeknek az élete éltet valamennyiünket, a sokat keresők pedig rendszeresen és akaratlanul is mind kevesebb tőkét hagynak meg azzal a jelszóval, hogy tőkeképződés.

Igenis, ez a takarékossg romboló, ember- és országrontó. Kereskedők előtt mondta ezt Bud János, akik csak annak bólogattak és tapsoltak, amit a maguk bőrén igazságnak sokkal hamarabb ismertek fel, mint a miniszter. Nem ők tudták meg a minisztertől, csak megkönnyebbülten tudomásul vehették, hogy most már ő is tudja.

Ha pedig már tudja, akkor teljes tisztelettel egyenesen hozzá fordulok. Egy rombolást konstatál, ugyebár? Ahol ilyesmit miniszter lát, nem kötelessége-e megakasztani, gátat vetni neki? Ha módját nem tudja, nem hivatása-e addig törni rajta a maga és közegei fejét, amíg meg nem találja? Bud János rábukkant egy fontos igaz-

ságra s azt elmondta a kereskedőknek, akik úgy is tudják. Politikai agitátorbeszédben egy hatásos mondat. Ki van ezzel merítve ennek a megismerésnek a jelentősége? A miniszter beszélt s odébb megy, ahol mást fog mondani. Közben pedig szeretne a kereskedelemnek is, az iparnak is tőkét adni, de nincs miből. És mégis ez a gondolat nem ér neki többet egy mondatnál. Hát szabad engednie, hogy a romboló takarékoság tovább romboljon?

Én egy bizonyos mértéken felüli jövedelemre kimondanék egy bizonyos minimumot leszögező fogyasztási kötelezettséget. Ám jó, nehéz, bonyolult, lehetetlen. De uram istenem, van egy helyes meglátásom. Meg kellene láttatnom az illetőkkel. Választás ország-szerte, annyi kormánypárti jelölt, aki mind erről beszélhetne. Az egész sajtó úgyszólván a kormányé, lehetne velük erről Íratni. Mennyit agitáltunk a hadikölcsönért s jegyeztettünk emberekkel, akiket a közérdek ragadt magával. Aki a hazáját szereti, vásároljon egy nadrágot magának, egy szoknyát a feleségének! Uszítani a közvéleményt a romboló takarékoság ellen, hogy ne merjenek takarékosok lenni, akik olyan pénzt őriznek, melyre a köznek szüksége van.

Mennyi mindent propagáltat a kormány nagy kitarással és pénzáldozattal. A pesti pincelakóknak is hirdeti: ápdold gyümölcsfáidat és a börtönlakókat is oktatja első segélynyújtásra. S ez a gondolat nem érne meg a kormány részéről az átható, egyetemes agitációt, az intézményes felvilágosítást s hozzákapcsolását a hazafias érzésnek és kötelességnek?

Amíg Bud János nem tudta és nem hitte, hogy a romboló takarékoság a gyertyának másik meggyújtott vége, addig nem követhetett rajta senki. De most tudja, vallja. S szabad volna, joga volna elmenni az igazság mellett, mint egy döglött macska mellett?

XVI.

Infláció, pénzhamisítás ?

— Hegedűs Lorántnak. —

Június 10

Nem veszed, ugyebár rossznéven, ha leveledet hírlapilag nyugtázom? Az ország egyik legnagyobb pénzügyi tekintélyének tartlak s emellett költő vagy, ami magasan a többiek fölé emel. Egy most megjelent könyvben, mellyel még külön foglalkozni fogok (*Gáthy István: A munka társadalma*), találok Walter von Moli szavait idézve: „Ma az íróra vár a feladat, hogy kiépítsen egy új társadalmat ... a mára és a jövőre egyaránt jelentéktelen az a társadalom, mely csak a tulajdonát védi és kezeli... és azt hiszi, hogy a holnapok változatlan folytatásai lesznek a tegnapoknak.” Ennek értelmében te mint költő és író, tetézed illetékességedet az ítéletmondásra, én pedig előtted, a pénzügyi tekintély előtt, nem érzem magamat törpének, mert amikor állandóan, talán túlzottan is hangsúlyozom tudatlanságomat, jogot váltottam arra, hogy viszont mint író méltán állhatok elébed.

Neked viszont jogod van szakemberként ellenem fordulnod, mondván, hogy az én munkapénzem, vagy bármely más pénzhelyettesítés nyakunkba zúdíttja az inflációt, a vagyonok eltolódását, beválik pénzhamisításnak is. Ezért állítottad el pénzügyminiszter korodban a bankóprést s érzed magadat egynek ebben Popovicssal, Teleszkyvel s más pénzügyminiszter elődeiddel.

Szabad-e nékem egy Hegedűs Lóránt e lesújtó véleményét eltitkolnom, ha értésemre adta? Nem volna-e gyávaság és csalás elbujtatni ezt a kudarcot, holott tudom, hogy a te tekintélyszavadat az író hitele és népszerűsége a többinél is súlyosabbá teszi? S lehet-e némán mellőzni, amit megtudtam, mikor magam is feltekintek arra, aki reám lesújt?

Nem. Nekem világgá kell kürtölnöm azoknak, akik engem hallanak, mint vélekedik rólam Hegedűs Lóránt. S meg kell tudniok, hogy amikor vele szemben is vallom a magam meggyőződését, nem a jobbantudás gögje hajt reá. Kedves Lorántom, álltal te is szemben a tudománnyal érző költő szíveddel és lángoló íróintuicióddal, mely pénzügyminiszterkorodban is vezérelt. Voltál te

tudós, aki ismert valutát, kereskedelmi és pénzügyi mérleget s minden egyebet s mind e nagyszerű felszereltséged mellett az ország közállapotát nem a statisztikából, hanem az alagút falára ragasztott cédulákból állapítottad meg oly megrázó valósággal és tébolyító kétségbeesettséggel, hogy feljajgatott a társadalom is s te a magyar nemzet Jeremiásává lettél.

Azok a cédulák az alagút falán . . . Nem tudott róluk sem a pénz-, sem az államtudomány. Én meg semmit sem tudok a pénz- és államtudományról, csak ezeket a cédulákat látom. Már nem az alagút falán, hanem minden ember homlokán, minden pékboltban és minden éjjeli mulatóban, a gazdagok kapuján és a tömegszállások szalmazsájkján. Látom távoli országok látóhatárán, fényreklámok magassága fölött, csillagtalan éjszakában felvillózó lángbetűkkel: mené tekel... és látom mind valamennyiünknek legdrágább magyar hazánk rögében is és elrémülve a látottakon s látva mellette egy icike-picike útbaigazító sugarat, összecsapom a kezemet és felhasználom torkomat egy tébolyodottan is józan és jogos kiáltásra: ha a világ megbolondult és vesztébe rohan, van egyetlen ország a világon, melyet nem hagyok elpusztulni, mert van mód rá, hogy megmeneküljön! Ha az én gondolatom nem az igazi, akkor más, de az én hazám számára kell legyen menekülés, mert ennek nem szabad elvesznie!

Én veled tudós vitába nem elegyedhetem, mert a te tudásodat, költő létedre, többre becülöm a tudományánál. Én neked csak egyet mondhatok: nem értem. Mi köze az én munkapénzemnek az inflációhoz? Pénzhamisításhoz? Vagyonok eltolódásához? Fel kell tennem, hogy olvastad cikkeimet, amikben határozottan elszigeteltem a munkapénzt a bankfedezettől s a korlátlan forgalombahozás lehetőségétől. Az infláció ugyanannyi aranyfedezet mellett több bankjegyet jelent, hogy egyre sokkal kevesebb fedezet jut, mint előbb. Ez nemcsak eltolja a vagyonokat, hanem meg is eszi. A munkapénz és a pénz között csak névrokonság van, akár ne nevezd pénznek. Azon kezdtem, hogy az állam pénzhitelhez nem jutván, hitelbe vegye a munkát, ami által az éhezők kenyérhez jutnak, az állam pedig akkor váltja be bankjegyre, amikor ilyenre már a termelés megindulása következtében szert tett. Alsó határát megszabja a munkabér összege, melyet nem minden munkára, hanem a beruházó munkára fordítanak s melynek összegét maga az állam szabja meg. Felső határát pedig az állami költségvetés személyi kiadásának a mérete, melyen túl akarva sem mehet az állam. Mindössze kétszázmillió lenne ez, melyet ha munkapénznek nevezve, pénzként elítélnék, ám neveznék belső kölcsönnek, melyet a pénztelen országtól hiába várnának, de a munkához jutó munkástól a teljesített munka képében örömet rendelkezésre áll.

Nem értem, hogy az így előálló pénzmenyiség, merőben pénzforgalmi hivatást teljesítvén, miért vezetne inflációhoz, ellenben ha külföldről veszünk fel kölcsönt, az nem infláció. Az utóbbinak van aranyfedezete, de nem minálunk. Ellenben a mi aranyunk-

kal kell visszafizetni, addig kamatja a mi aranyunkat terheli. A jegybanknak egy gramm arannyal nincs többje, ha egy iparvállalat külföldi kölcsönt vesz fel, vagy az állam teszi úgy, hogy gazdaságilag befekteti s nem a jegybanknál heverteti. Nem értem, hogy a gazdasági életnek mi biztonságot nyújt, hogy az efajta kölcsönnek lejáratát van, kamatszolgáltatása van s elvégre — nem kapható. Ellenben veszedelmes vagyronró a belföldi kamatmentes lehetőség munkák elvégzésére lejárat nélkül, ha tetszik egyszerre és mindenkorra, ma és soha többé!

Elmegyek odáig, hogy elismerem: inkább külföldi bankpénz kamattal és lejáratl, mint belső pénzpótlék. Értem, ha rajtam áll a választás: az egyik, vagy a másik. De ebben az esetben eszembe se jutott volna más megoldást keresni. Ma más között áll a választás: külföldi kölcsön nélkül, munka nélkül tespedni, búzánkkal marhát hizlalni s embereket koplaltatni, vagy pedig valamiképpen mégis élni és dolgozni külföldi pénz nélkül is. A németek, el lévén tiltva a motoros repüléstől, nyomban kitalálták — nem a nemrepülést, hanem a motor nélküli repülést. Nem értem, hogy arany híján szenvedve, miért kell elsorvadnunk s nem szabad megpróbálni: hátha arany nélkül is boldogulhatnánk?

Abba is belenyugodnék, hogy amit nem értek, azért mégis helyes. De mondd meg, mit vársz a mai ragaszkodástól az eddigi fogalmakhoz és módszerekhez? Hogy segítsz te szigorú aranyalapon? Miből táplálsz az éhes tétleneket s mi adjon hasznot az aranypénznek, ha nincs termelés s nem áll elő az az értéktöbblet, melyet a tőke jogos haszonul zsebrerak? Mi haszna annak a tőkének, hogy amire ő nem vállalkozik, azt nélküle se végezzék el? Nem tűr versenytársat — értem a vállalkozásnál. De nem értem a nemvállalkozásnál. Még ezt is elfogadnám annál a tőkénél, amely megvan. De nem értem, hogy azt, ami nincsen, miért volna ártalmas valamivel pótolni. Háború alatt ha kávénk lett volna, az joggal ártalmasnak vallhatta a pörkölt zabot. De a nincs kávénak erre oka nem volt s mihelyt megint kapható volt, a zab eltűnt a pörkölőből, mintha ott sem lett volna.

És nincs is szó a mi kicsiny magyar tőkénkről, a mi kevés aranyunkról a minta-jegybank pincéjében, melyet jobban őrizni és gondozni nem lehet, rosszabbul pedig nem szabad. Szent Harpagon másutt székel, ott, a hatalmasok és gazdagok honában, ahol összegyűjtötték és leláncolták azt az aranyat, melyre az értékközvetítés bízva van. Csak arany legyen a csereeszköz és az arany be van zárva. Nem értem, hogyan lehet ebben biztonságot látni s a magyar értékeket félteni attól, hogy az amerikai és francia arannyal pincébe zárva is ne lehessen üzletet csinálni. Ezekben a pincékben — ott a magánosoknak is van aranypénzük — felgyülemlik az arany, Isten szabad ege alatt pedig feltüremlenek a munkanélküli milliók. Be tudják ezek várni, míg a pénznek ismét haszna lehet a munkájukból? Belenyugszanak-e végleg, hogy ha a tőkének nincs haszna, akkor ők haljanak éhen? S az a felgyülemzése az éhen fel-

halmozódó embermillióknak — jobb biztosítás-e e vagyoneletlódás a pénzérték biztonsága mellett, mint ez a kicsi expediens, amely sehol a világon el sem képzelhető, minálunk ellenben szinte a tenyérén fekszik mindenkinek?

Lórántom! Amit én gondolok, elvégre gondolat, amely beválik, vagy nem válik be. Tegyetek helyébe más gondolatot, amely szerintetek inkább válik be. De nem gondolni mást, hanem az időre bízni, hadd tegyen ő a most helyébe valami mást! — ebbe az, aki látja, hogy Moszkvában mit tesznek helyébe, Németországban mi rothad helyébe s a ma még pénzgazdagok mit hajlandók tenni: ha szereti nemzetét, gyermekét és embertársát, bele nem törődhetik. Te nem látnád, hogy az aranyhalmozás a gazdaságban ugyanaz, mint a politikában a fegyverkezés, a gyengék helyzete pedig a gazdasági lefegyverzettség állapota, hogy védtelenül ki legyünk szolgálatva gazdaságilag is, mint politikailag?

A jóságos Isten szerelmére, ti tudósok és bölcsek, akik szerint ártalmas vagyok a gazdasági életnek, találjatok ki valami okosabbat. Okosabbat annál, amit én ajánlok és okosabbat a mozduatlanságnál, melyet ti helyeseltek. A ti megmozdulástok nagyon bölcs olyan világban, amelyet ti óhajtok. De gyilkos abban, amelyben élünk. Ti hívei a higiénának, bölcsen kívánjátok a fülledt szoba szellőztetését. De ott fenn a sztratoszférában ha Piccard tanár úr ezt a bölcs higiénát követi, megfullad és megfagy. Értsd meg — nekem kenyér kell a magyarnak, úgy is, hogy nincs pénzünk, mert a kenyér fontosabb, mint a pénz, az ember pedig előbbrevaló a tőkénél. Ha kenyér van, van magyar, ha magyar van, van nemzet. S én azt akarom, hogy legyen magyar anélkül, hogy megszűnjön nemzet lenni. Ami pedig kint készül, az egy világ, amelyben sem magyar nemzet nincs, sem magyar ember.

Neked mondom ezt, aki egyszer már szembenálltál a világgal, egy magyar gondolattal s nem a gondolatban volt a hiba. Ám jó, az én írásom ártalmas, tégy helyébe valami hasznosabbat. De ártalmasabbat a mostani letargiánál és gondolatlanságnál nem tudok!

Százszor is: nem infláció!

Június 21.

Nagyon akarok vigyázni, hogy a másnézetűek érzékenységet ne bántsam, hiszen meggyőződésüket követik és szintén jót akarnak. Mégis, nem rendelhetem alá mondanivalóimat egészen ennek a megokolt vigyázatnak. Mégis rá kell mutatnom, hogy ellenvetésül mindig csak ugyanezt a szót hallom: infláció! Mint az ördögűző Incubus, amivel a kabbalisták az ördögöt féken tartják.

Infláció! Én jól tudom, mit jelent ez a szó, sőt azt is, mi a fogalma. De azok után, amiket a munkapénzről mondtam, attól tartok, ők nem tudják világosan a jelentőségét, ha a munkapénzt inflációnak tekintik, vagy félnék, hogy oda vezethet. Erről most nem vitatkozom, csak ismétlem: nem bankóprés csinálja, hanem teljesített, már beszolgáltatót munka alapján állítja ki az állam mint lejárat- és kamatnélküli adósságelismervényt. Azt sem minden munkáról, hanem állami beruházásokról s azokról is csak oly arányban, amelyben az állami költségvetés és a beruházási politika méreteit mérlegelve, jónak találja. Ez a munkapénz éppoly kevésbé érinti a bankjegyet, mint bármely tartozás, vagy követelés, mely a bankjegy értékében lel meghatározást. Kevésbé érinti, mint a külföldi kölcsön, mert ennek a kamatja kimegy és a bankjegyfedezetnél pótlást igényel s ha nem nyereségesen használják fel, legalább is olyan veszélyes, mint a bankóprés.

Ám hagyján. Ha nem is infláció, lehet vele inflációt csinálni. De az Isten jószágos szerelmére, azért élünk-e, hogy ne legyen infláció? Íme, millió ember kereset híján koplal s ennek ellenértéke, hogy biztosítva vagyunk az infláció ellen. Értem a nyomort, ha nincs mit enni, értem a nélkülözést valamely magasztos eszme javára, de koplalni, nélkülözni, mert esetleg lehet, valamivel visszaélve, infláció belőle? S értem a szegénység vállalását, ha ezzel az ország gazdagodik. De a munkanélküliekkel, az álló iparral és zsu-gorodó kereskedelemmel együtt az állam is szegényedik, a nemzet-vágyon is pusztul. Micsoda szörnyűséges biztosítási díj az infláció esetlegével szemben!

Említettem a múltkor, hogy mindössze az állam személyi kiadásainak a feléről van szó. Kétszázmillióról, több nem is kell,

több nem is lehet. Kétszázmillió inflációjától tartani, nem túlzás-e? Hiszen ez a kicsi összeg úgyszólván immunizálja a bankpénzt az infláció ellen. Ezzel a pénzzel legalább egymilliárd ára forgalmat tudunk lebonyolítani, ami adóban egy év alatt legalább százmilliót hoz az államnak, tízpercentes közszolgáltatást véve alapul. Az inflációt a pénzember érzi minden tagjában, mert a régi koronájából tizenötezer kellett, hogy egy svájci frankja maradjon. De lehet-e ezt a rémületet okszerűen kapcsolatba hozni egy kétszázmillió „inflációval”? És nem és százszor nem — ebből sohasem lehet infláció, mert a régi koronát elértéktelenítette a vizezés és a hiányos termelés, mely messze mögötte maradt a fogyasztásnak. Ez a kétszázmillió ellenben ki sem mozdul a pénzszekrényből, mielőtt a megfelelő érték többet beszolgáltatva nincsen.

A nem-pénzember sohasem fogja megérteni, amit a pénzember a legmagától értetődőbbnek talál. Hogy mindenkinek az ő feje fájjon. Hogy minden érték apadjon, az emberek százezrei koldusorba kerüljenek csak azért, hogy a pénzt veszteség ne érje. Veszteség ne érje? Ez nem elég. Kell, hogy minden körülmények között haszna legyen. Csak oda megy, ahol haszonra tehet szert. S a dolgozó százezrek, akik munkájuk után élnek, sohasem dolgoznak haszonra, hanem a puszta létfenntartásért. S ez természetes is, ha a pénznek nincs haszna, éhenhalhatnak. Ez is magától értetődik?

Nem, ezt a mi pénzembereink sohasem vallották. Csak beivódott az agyukba, hogy a pénz a legfontosabb gazdasági tényező, kiindulás és végcél egyaránt, ennél fogva erre kell a legkínosabban vigyázni. Dehogy nem sajnálják a munkanélküliséget, de ha nem jár haszonnal a pénznek a munka, akkor terméketlennek vélik. Amolyan mechanikai mentalitás ez: ha a gép nem jár, akkor dőreség fűteni a kazánt. De ezúttal az a gép, amely áll, az ország lakossága, az emberek s a nemzetgazdaság mégsem abból indult ki, hogy a pénz fiadzzon, hanem az emberek jóléte a javak gyarapítása útján emelkedjék. Még az állatgazdasági mentalitás is fölötte áll az embergazdálkodás e mellőzésének. Mert ha a motorerő gyarapodása következtében kevesebb ló kell, akkor redukálható a lótenyésztés és ebben sem gazdasági, sem etikai kár nincsen. De ha a pénznek nincs haszna a dolgoztatásból, akkor az emberek haljanak meg, vagy meg se szülessenek, ezt a gondolatot iszonyodva utasítja vissza minden pénzember is. Pedig mégis ez következne belőle. És mégis ez történik.

Am jól tudja-e a pénz, hogy haszon híján visszavonulva a munkától és biztonságát féltve az árúbefektetéstől, a maga érdeke szerint cselekedett? Azok a hozzáértő urak, akik a gazdasági élet menetét sorsára bízzák, nehogy a pénzértéknek kára legyen, nálamnál jobban tudják, hogy voltaképpen úgy, ahogy van, a pénzérték arannyal fedezettsége csak altatás, melybe mindenki hallgatagon, de tudva belenyugszik. A szó szoros értelmében vett inflációmentes pénz manapság sehol sincsen, még ott sem, ahol lehetne. A jegybank intézménye megállapítja, hogy a készletben levő aranyérték-

nek hányszorosát lehet bankjegyekben forgalomba hozni. Ha az arany teszi a fedezetet, akkor a legtöbb államnak a pénze csak negyedét éri a rányomtatott számnak. Ezt a pénzt tulajdonképpen nem az inflációtól kell félteni, hanem a még nagyobb inflációtól. De nem féltendő sem az egyiktől, sem a másiktól. Mert e fikción túl a pénznek csak kisebb része az aranyfedezet, nagyobbik része valamely nemzetnek minden java és főképpen az a munkaerő, mely termelően fel van használva.

Ezt legjobban tudja maga a pénz. Ahol virágozik a munka és pezseg a gazdasági élet, ott vígan lubickol, mint hal a vízben. Példa: Amerika. Mihelyt ott is beállt a pangás, a hatalmas aranykészlet nem állhatta útját a pániknak és a pénz veszteségeinek. A sok búza, iparcikk, gyártelep értékvesztése apasztotta a pénznek aranyonfeletti fedezetét s mivel végeredményben a világ összes aranya szimbolizálja a világ összes javait, e javaknak értékpadása apasztja azt a fedezetet, melyet az arany jelent. Ha elképzelnék világot, melyben semminek sincs értéke, nem képzelhető el, hogy az arany többet jelentsen, mint a kavics.

Érték? Mindennek igazi értékét a fogyasztás adja meg és a munka, mely anyagból használati cikké tette. A munka pedig termelő és fogyasztó egyaránt. Át kell látnia az aranyimádónak is, hogy a munka értékesítése nélkül az ő értékét nem tarthatja fenn. Hogy minél kevesebb munka folyik, annál kevesebb árúérték gyarapítja az ő fedezetét s a kisebb fogyasztás következtében annál végzetesebben esik el megrögzített világnézlete érvényesítésétől: a gazdasági élet végső célja nem az emberi megélés, hanem mindenek minél hamarább pénzé változtatása. Túltermelés látnak és értékesítési válságot. Nem látják, hogy a készletek kedvéért megállítván a munkát, még súlyosabbá teszik az értékesítést. Hogy végső elemzésben még a felhalmozott javak sem teszik az értéket, mely pénzben kifejezhető, hanem a javak kicserélése, a fogyasztás egyenlő értékű bekapcsolása a gazdasági életbe s megállítván a munkát, ezt a kicserélést akasztják meg.

En nem akarom az arany frontját megdönteni, sem a világot megváltoztatni. En ezt a mi szerencsétlen országunkat nézem, mely arany nélkül úgy feláldozza magát az aranyak, mintha volna neki. En az aranyak nem akarok parancsolni és elismert mindenhatóságában korlátozni. Csak látom, hogyha a pénz nem segít rajtunk, van mód, hogy nélküle magunk segítsünk magunkon. Kellemtelen neki? Könnyen szabadulhat: tegye feleslegessé a nélküle való önségelyt. Félti magát a kockázattól? Akkor ne vállalja. De semmiképpen sem ismerhetem el természeti ténynek, hogy a pénznek van joga a maga féltésének feláldozni milliók munkájában rejlő értéket, de ezeknek a millióknak nincs joguk a pénznek csak fikarcnyit is ártani. Ha infláció is — léve tagadva — inkább legyen infláció, amely az aranyhegyről lekapar egy morzsányit, semmint milliók nyomora és pusztulása.

A Hoover-hullám.

Június 28.

Természetes ugyebár, hogy amikor valami jelentős esemény történik, mely elvont gondolataim körébe gyakorlatilag vág, nem folytathatom bedugott fülel úgy, mintha az esemény nem történt volna meg. Olyan viszonyok között propagáltam a munkapénzt, hogy semmi körülmények között más segítség nem mutatkozott. Most közbejött a Hoover-akció, egész világ fellélegzik, felénk is int valami abból a pénzből, melyet Amerika Európában meghagyott. Más világ, más korszak — talán el is hallgathatnék az én avitt nótáimmal.

Talán. Nem merem mondani, hogy mindenképpen. Sőt bizonyos tekintetben nagyobb önbizalommal folytathatom. Mert eddig szemben álltam a gyakorlati pénzemberek és pénztudósok tiszteletreméltó ellenkezésével. Most azonban ezeknek a tekintélyeknek mégis tudomásul kell venniök, hogy amit a felületes újságíró felelőtlenül állított, aszerint az Egyesült Államok elnöke egy világ hállalkodó tapsai mellett cselekszik. Elhatározását úgy okolja meg, mintha csak cikkeimet olvasta volna. Amerika elnöke, az aranyhegyek tulajdonosa, gazdag országa pangását a külföldi államok csökkent vásárlóerejével magyarázza. Azaz: minél több pénzt szívtott már ki, annál kevesebb marad, melyért termelését eladhatja. Az arany rendellenes eloszlását is hangsúlyozza, ami azt ismeri el, hogy beteg állapot valamely ország termelését a meglévő aranykészletére szorítani s ami munkaképessége ezenfelül van, haszontalan munkanélküliségre ítélni. Utal az általános áresésre is, melyről azt állítottam, nagyrészt onnan való, hogy a pénz, melynek változatlan értékű mértéknek kellene lennie, az arany helytelen elosztása következtében keresett árucikk lett, mely minél égetőbben kell, annál drágább lesz, most pedig már olyan drága, hogy akinek van, jobban jár, ha vele kereskedik, semhogy áruvá változtatva, nézne haszon után.

Íme, a gyakorlat embere, a pozitív intézkedő túltette magát az ellenkező tudományos nézeteken és cselekszik. Tegnap még

búzát fojtottak a tengerbe, hogy a pénz útjában kevesebb javak terpeszkedjenek, ma Hoover az amerikai pénzt adja oda Európának, hogy búzája, áruja stb. vásárlóra találhasson. A Pénz érintetlenségének és mindenkinek felett való szaporodásának legfőbb elve, mintha át lenne törve. Pusztá pénzből pénzt csinálni a termelés megkerülésével — ez volt a tegnap jelszava. Lemondani a pénzről, hogy a termelés kerülőjén jussunk hozzá: ez a Hoover fellépésének elvi jelentősége és az első lépés a követelő szükség felé: ha a pénz nem akarja folytatni külön, emberiség feletti életét, ami végső fokon végromlásba viszi, akkor le kell mondania a feltétlen haszonra való jogáról, sőt áldozatokkal résztvenni az emberiség megpróbáltatásaiban.

Ettől felbátorodva és ennyit elismerve, már szabad megállapítanom, hogy Hoover tettét tévesen minősítik új korszaknyitásnak. Ő csak egy múló forgalmi akadályt akar az eddigi gazdasági pályatestről elhordani, azután menjen minden tovább úgy, mint eddig. Egyesztendei kímélése Európa pénzállományának elég lesz arra, hogy ezentúl már szerezhethet annyit, amennyit adóssága törlesztése fejében újból fizethet, immár moratórium nélkül. Ha igaza lesz, ha nem: egyképpen tartja az elvet, hogy semmi törvényes jussáról nem mondott le és Amerika aranyából egy unciát sem ad oda úgy, hogy vele szegényebb legyen. Számba veszem azt is, hogy az első évi moratóriumot megtoldja még egy esztendővel, de ezután, két év múltán megint csak a régi állapothoz tér vissza.

Az új korszak tehát csak átmenet, vissza a régihez, jobban mondva, egy módszer arra, hogy a régi korszak fenttartható legyen. S mindenki mással én is a legszebbeket remélem erre az egy, vagy két esztendőre. Azt azonban már nem, hogy egy, vagy két esztendő alatt Németország annyira megerősödjék, hogy bírja azokat a gazdaságellenes szolgáltatásokat, mik alatt most összerokadt volna.

Egy vagy két esztendő alatt nem változhatik a világ erőállománya annyira, hogy az abszurdumot megvalósíthatná: hogy tudjon eladni annak, aki maga is eladni akar, hogy a világpiacon versenyezhesen azzal, aki tőle ingyen pénzt kap, amit terméke árába kénytelen bekalkulálni és lakosai szájától megvonni. Az állig felfegyverzett versenye ez továbbra is kalodába szorítottál. S a Pénz, mely a fellendülés első szelére már jelentkezett is, a hanyatlás első jelenségére ismét vissza fog vonulni, féltvén a biztonságát és nem lelvén a hasznát. Ha Amerika végleg nem mond le követeléseiről, akkor az arany mégis csak felhalmozódik nála és Franciaországban és a helytelen aranyelosztáson éppoly kevésbé segített, mintha sohasem tett volna érte semmit.

Új korszak? A világválság alap jellegén nem változtat egy hasznos kísérlet e jelleg fentartására. Ennek a lényege: hogy az emberiség gazdasági összes érdeke alkalmazkodik a Pénz érdekéhez. Új korszak, melynek szükségképpen be kell állania, hogy

a Pénz alkalmazkodjék a gazdasági összesség érdekéhez. Az emberség munka után él, tehát a munkából kell kiindulni és a munka biztosítására kilyukadni. A fogyasztópiacot a mai Pénzgazdaság csak minimálisan találja meg azzal a fogyasztási többlettel, melyet a moratóriumadással elérhet. A mai tőkekoncentráció mellett egészen nyilvánvaló, hogy egy elenyésző kisebbség kezében gyűl össze a nyereségeknek óriási többsége. A kevesek kezében ez a nyereség újabb halomba gyűl össze és reked meg az aranypincékben, holott a nagy sokaságok kezében fogyasztó pénzkép forogna tovább. Minden felhalmozott jövedelem a fogyasztás rovására megy és így egy-egy barrikád a munka előnyomulásának útjában. Nincs az a pazarló amerikai milliárdos, aki annyit tudna költeni, mint tízezer munkáscsalád, ha a világ ritkaságait halmozza is össze palotájában. Hát még ha nem pazarol és gyakorolja a takarékoság polgári erényét s a jövő számára rakja félre azt, amit a jelen életerejéből kivon!

A Pénz biztonságának és hasznosságának dogmája helyébe ha a munkaerő feltétlen kihasználásának elve lép, ez új korszak volna. Ha nem lenne természetes, hogy millió ember munka nélkül nyomorog, mert a Pénz nem kapja meg percentjeit, ellenben természetes volna, ha az áru haszonnal nem változtatható vissza pénzzé, tartsa meg hasznát javakban. Nagyon idegen, de nagyon természetes gondolat ez. A milliomos ma egészen természetesnek érzi, hogy pénztét átváltoztatja földbirtokká, palotává és vadaskertté. Csak egy lépés ez úton tovább és lehet neki földje és palotája mellett akár egy millió cipője, száz vasúti kocsija, ezer gőzekéje, százezer métermázsa cukorja, vagy cementje. Mind értékes javak, melyek felhasznált munkát tartalmaznak s előzőleg munkásokat éltettek és fogyasztást szolgáltak.

Rászánja magát erre a Pénz? Soha. De belekényszerülhet ebbe? Más kérdés. Ahogy a Pénz hatalma és értéke nagyjában világnézet dolga — ha nem tulajdonítanak neki legfőbb értéket, nem is volna meg — a világnézet megváltozása önként a munkát emelheti melléje társul. Ha föléje emeli, az a kapitalizmus bukása, de ha melléje teszi, akkor a kapitalizmus modernizálása és uralmának biztosítása.

Magyar szempontból Hoover fellépése épp oly biztatóan megváltó lehet nekünk, mint Németországnak. Mégis másként nézném, a Hoover cselekedete mellett már aligha beszélhetnek a gazdasági viláγκrizisről, mint jelenségről és folyamatról, melyen senki sem változtathat, csak a világösszesség maga. Íme egy ember, aki utat szab a világösszességnek. Magyarra fordítva: nem ülhetünk veszteg és tétlen, hogy egy kicsi ország nem lehet sziget az óceánban és nem vonhatja ki magát a világjelenségekből. Nem vonhatja ki magát, de akármilyen kicsi, a maga körében, ott-ahol, maga is tehet magáért valamit. A nagy Amerika vevőket keres, nekünk a mi kis termelésünk számára van vevőnk. A nagy Amerika sokkal többet termel, mint maga elfogyaszthat. A mi kis termelésünk

éppen akkora lehet, mint a belső szükségletünk. A nagy Amerika nem tud mit csinálni az aranyával s helyesen akarja elosztani a világon. Nekünk aranygondjaink nincsenek, oly kevés az aranyunk, hogy félteni igazán nem kell olyan termelés módtól, mely az aranyat megkerüli ott, ahol amúgy sincsen.

A fellendülés várakozása áthatja egész Európát. A bizalom éled és a gazdasági nyomás alól szabadultan, a biztonságérzet is nagyobb és kihalt a politika háborús veszedelmeire is. Éppen ebben a légkörben volna megokolt, hogy magunk is merészebbek legyünk s ne csak a külső segítség után nyúljunk, hanem a belső magyar lehetőséghez is, hogy a magunk szükségleteinek előállításához a magunk üres munkáskezünket használják fel, nem akadva fenn az arany pénz hiányán s bizonyos minimális mértékig meg is kerüljük ennek szükségét. Egy fellendülő világgonjunkturában én még nagyobb jelentőségét látom a munkapénznek, mely nekünk termi azt az aranyat, melyet különben kamat címén a külföldnek kell leadnunk.

Előre a régihez!

Július 5.

Nem, uram, ön nemcsak túloz, hanem egyáltalán nincs igaza. Nem vagyok sem új Ige hirdetője, sem új világ harcosa. Amit a munkapénzzel megkísérlek, igen kicsi részletkisegítő akar lenni éppen a régi világ alátámasztására. Ha végignézek életemen, mindig szenvedelmesen harcoltam, de mindig annak a világnak megtisztításáért, melybe beleszülettem, nem pedig a lerombolásáért s helyébe teendő újért. Szeretem azt, amit ostromoztam s féltettem a hibáitól, melyeket felismertem. Most is ezt a munkát végzem. Moszkvában készül egy újvilág, mely azt állítja magáról, tökéletesebb lesz, mint a régi. Moszkván innen pedig terpeszkedik egy folyamat, mely mindent, ami jobb lehet Moszkvánál, rosszabbá tesz. Ha még tíz éven keresztül odaát javítanak, minálunk pedig minden tovább romlik, akkor vége a mi világunknak s nem segít rajtunk, hogy az is felborul, mely helyébe készül.

Egy visszaélés ellen fordulok s szegény kicsi hazánk szűk területén belül ajánlok védekezést e visszaélés ellen, melyet megtörni nem áll módunkban. Egy milliárd fontnak eszébe jut, hogy jobb neki safeba vonulni és húszmillió ember kenyér nélkül marad. A gazdasági törvények szerint ez lehetséges, az emberi törvények szerint tébolyító képtelenségnek látom. Ha valaki a házam elé felhőkarcolót építene, mely elveszi kilátásomat, az ellen felszólalhatok. Ha valaki a pénze kedvéért elveszi az existenciámat, az ellen nincs segítség. A jogrendszert oly kapitalizmus építette ki, amelyben a pénz résztvett a termelésben és élvezi az olyan, mely nem vesz benne részt. Minden más téren áll, hogy minden jog ott végződik, ahol a másiké kezdődik. A pénznél is ha úgy volna, megállapítanók: túllépett azon a határon, melynél a munka joga kezdődik. De ezt nem konstatálják, hanem vakon és alázatosan kegyelemért könyörögnek: kegyelmezzen a munkának, nyúzd, ameddig lehetséges, de ne öld meg egyszerűen. Harmonikus egymásrautaltsága a pénznek és munkának volt a kiinduló pont és soha senki nem gondolt olyan világra, amelyben a pénznek hasznosabb lehet a munkától való elválás.

Nincs is olyan világ, sem most, sem soha valaha, de elég, hogy a pénz hiszi. Mindenhatósága a tévedését is szankcionálja. S elképedve látjuk, hogy a boszorkánymester seprője az avatatlan inas parancsára mint fullaszt el mindent és a mester mellette áll és nem parancsolja vissza a sarokba. Nem igazi erő a pénz, de mindenhatóvá a hit teszi, mely vakon aláveti magát neki. Félelmes valóságot jelentenek most a pusztá szólás-mondások: pénzt ural a világ, mindenhez pénz kell, pénz a legfőbb hatalom, akinek pénze van, mindene van. Csak ez a vak hit ad neki hatalmat, hogy minden meghal, amit lehellete nem tart életben. Próbáljon végleg és egészben megélni munka nélkül és Szent Harpagon aranyhegyek csúcsán éhen hal. S próbáljanak megindulni az aranyhegyek — ha a munka kezei és gépei úgy tesznek, mint ő tett mostanáig, az aranyhegy és a sivatag homokja között értékben semmi különbség.

És nem folyománya a kapitalizmusnak, hanem megsemmisítése a másik véglet: a fogyasztás számára való pénznek is kivonása a forgalomból. A termelő tőke kivonul a termelésből, a fogyasztást közvetítő pénzt pedig hozzácsapják ahhoz a termelő tőkéhez, mely termelni nem akar. A munkanélküliségnek ez a veleje. A termelő tőke pénzt csak munkáért ad s ha megállította a munkát, nem ad pénzt. Már pedig fogyasztani csak munka esetén tud a vagyontalan, a vagyonos pedig akarva sem tud annyit fogyasztani, mint a munkás. Hát még nem is akarva! Ha Szent Harpagon is takarékoskodik, hogy aranyhegye minél magasabb legyen!

Semmi újat nem tettem ezzel az eddig mondottakhoz, de nem lehet elégszer ismételni ezt az egyszerű és világos megállapítást, mert az ellenkezőnek a tudata megrögzötten befészkelődött a közfelfogásba. Kizárólag csak az arannyal kapcsolatosan. Mert ha a vassal, szénnel, vagy gabonával tennék ugyanazt, amit az arannyal, minden agyvelő és igazságérzet fellázadna ellene. Ha a vas-, szén-, vagy gabonatulajdonosok úgy találnák, előnyösebb nekik nem adni az emberiségnek vasat, szenet, gabonát. Megengednék ezt? Pedig a magántulajdonokról van szó, csak úgy, mint az arany urainál. De a közszükség lerombolná az ő magántulajdonuk szentségét, míg az aranyét annál alázatosabban imádják, minél kegyetlenebbül zárkózik el a közszükség elől.

A vállalkozás haszna egészben a tőkének jut, a tőke pedig mindig kevesebb kézbe. Még rendszeres termelés esetén is a haszonnak ez a koncentrációja pauperizmushoz vezet, de a munka után élők legalább megélnének, mint az előtt az uraságok jobbágyai. De a Pénz jobbágysága most éhhalálra van kárhozthatva. Ezt is ismételnem kell: nem változtat a tételen, hogy még mindig több a dolgozó, mint a munka nélküli, de ugyanaz a folyamat, mely húszmilliót tesz munkanélkülivé, azzá tesz nap-nap után még többet s elvégre ha megállás nincs, megteheti az összes dolgozókkal.

Volt korszak, amikor a vagyon még kevesebb kézben gyülekezett. De akkor a fejedelmek, oligarchák mesésen költöttek. Pazar pompájuk táplálta a művészeteket, a kereskedőket s messze földön szegény emberek kopácsoltak, bányásztak és szövögettek, hogy a pompájukat kiszolgálják. Ma teng-leng a művészet, tudomány és gyöngyhalászat is. Szent Harpagon nem pazarol. Az utolsó, amire gondol, a mecenáskodás, azt is csak, ha a halál gondolata reszket végig rajta.

Nem új világ ez. Az új világ megállhat, míg a még újabb fel nem váltja. Ami ellenben most van, magában omlik össze, még mielőtt utódját kifejlesztette volna magából. Eltorzulása, csúffátétele az csak a réginek s azt hirdetem: meg kell tisztítani a régi életrevalót, mert hivatását betöltő gazdasági rendszer. A háborús idegsoikk oltotta a pénzemberekbe a rémületet: meneküljön, aki tud és azt hiszi, ő tud, ha magával hurcolja pénzét. Pedig úgy tesz, mintha tűzvészben valaki a fecskendőt hurcolja magával tűzmentes helyre. A tűz éppen azért éri el menedékét, mert a fecskendőt magával vitte.

Mármost a nagy világégés közepette van egy házikó, az udvarán gémes kút, a pitvarban egy csomó vödör és sok-sok ember. Mit szólnának az örültséghez, hogy az emberek egy bogba verődve, várják a leégést és megszenesedést, mert a fecskendőt elvitték. Olt a víz a kútban, ott a sok vödör, a még több ember, aki kézzől-kézre adhatja s locsolhatná a lángokat. Fecskendő kell, az tökéletesebb, mint a vödör. De az istenért, a vödör tökéletesebb, mint a semmi! A vödör, a tökéletlen, megvan s a fecskendő, a tökéletes, nincs meg! Pontosan ki lehet számítani a vödörrel való oltás mennyivel hátrányosabb, de amikor a fecskendőt elvitték és ha várunk, míg visszahozzák, régen megevett a tűz! Nem reformot akarok, nem a vödörrel akarom a fecskendőt feleslegessé tenni, de baj van s azzal segítenék, ami van s nem akarok fölébe kerekedni annak, ami sokkal hatékonyabb, de nincs és nem jön!

Gyere ide, te Világ fősvénye, Harpagon és érts meg. Azt akarom, hogy megszabadulj minden bajtól s mivel a bajt magadban hordod, kiszedném belőled. Tisztelni nem tudlak, de szánlak. Gyáva vagy, gyávább még mint kapzsi. Ha gyávaságból kigyógyítlak, a kapzsiságod sokkal többhöz jut, mint valaha. Ha már benne vagyok a hasonlatokban, hát íme: a kút mélyén fekszik egy arany tömb. De vajjon nincsenek ott lent mérges gázok is, mik ölnek? Igazad van. Hát én helyetted egy értéktelen macskát akarok leereszteni. Ha belefulladás, ő vesztette életét. Ha élve felkerül, tied az arany tömb.

Egyebet nem akarok a munkapénzzel. Megpróbálni azt, amire az arany nem vállalkozik. Biztos vagyok benne: a munka megmentheti az aranyat s akkor az arany megmenti a munkát. Az aranypénz nem mer, a munkapénz vállalkozhatik, hiszen nem is félhet, mert nincsen. Aki életre segíti, ugyancsak nem kockáztat, hiszen adsza-nesze formájában előbb átveszi a teljesített munkát,

azután ad érte — nem is pénzt, hanem _N elismervényt, melyet pénzül elfogadnak. S ha már túl vagyunk a gátláson, mely a pénzgyávaságában megnyilatkozik, ha már előáll a munkapénz haszna, mely viruló termelésben, dolgozó és kereső emberek fogyasztásában mutatkozik, a munkapénzt egyszerűen kidobhatja és elfoglalja a helyét, biztonságostul, hasznostul és érdekemestül, hogy megváltott bennünket a végromlástól. Bennünket, szegény országunkat. Soha senki ne vesse szemére, hogy önmagát!

XX.

Az események megvilágításában.

Július 12.

Kiesem a hangnemből, mikor e merőben elvont fejtegetésekbe bevonom a történeteket. De nem rajtam múlik, hogy az eleven élet a gondolatom sínéin szalad és élő illusztrációkkal szolgál. Kapva kell kapnom az eseményeken, hisz azt bizonyítják, hogy mellőzve a folyó életet, nem rugaszkodtam tőle el. S amit gondolatban megállapítok, az életben valóban úgy alakul.

Íme két hatalmas mozzanat: a Hoover akciója azt igazolja, hogy a pénz már a saját bajának érzi, hogy hiánya miatt megáll a gazdasági élet s hiábalóság, ha a termelés megkerülésével akar sokasodni. A pénzről, mely ingyen jár neki, lemond, hogy megkaphassa áruíért. Ez az értelme az egyéves moratóriumnak. Amerika reméli, ha meghagyja Európában egyévi hitelezői járandóságát, akkor e pénzösszeg erejéig foglalkoztatni és kerestetni tudja saját embereit.

A másik pedig szinte groteszk. Németországban a pénz nagy bajban van. Az aranyfedezet még mindig megvan és a márkának recseg-ropog a bordája. Hiába tartózkodnak az inflációtól, mégis értéktelenedés fenyegeti. Ha kiszökik is, ha elbújik is, ha átalakul dollár-devizává is, valahol mégis megmarad mint márka s olyanul a veszedelem környékezi, hogy senkinek nem kell. Biztonság és haszon híján tartózkodott a vállalkozástól s ime, sem biztonsága, sem haszna nincsen.

S erre megmozdul a munkával szövetkezett vagyon, amely nem arany, nem biztos, nem haszonhajtó s megmenti a pénzt. Az arany nem nyújt neki értékfedezetet s erre húszmilliárd immobilis ipari vagyon azt mondja az aranybanknak: ami hiteled elveszett, azért helytállók én. Kezességet vállalok, hogy senki a pénzét nem veszti, aki megbízik a német aranyban.

S ezzel a német válság, melyet a Hoover pénze még felkavart, nyugodalmasan megoldódhatik. Részvénytőkék, melyek földben, épületekben, gépekben vannak immobilizálva, megszilárdítják a bizalmat, mely a pusztán aranyfedezet mellett megingott.

Új jelenség ez? Éppen csak mint gyakorlati tanulságlevonás. Rávilágít arra, amit állandóan mondok s voltaképpen mindenki tud: sohasem volt igaz, hogy az aranyfedezetű pénznek valóban az arany volna a fedezete. Azt a többletet, melyet bankjegyekben kiadnak, a nemzet minden vagyona tesz teljes értékűvé. A német iparvagyon éppen csak ünnepiesen szóval vállalta azt a kötelezettséget, mely eddig is terhelte. Új és groteszk csak az, hogy komoly képpel úgy tesz, mintha az, ami tótágast áll, valóban a lábán állna. Ő garanciát vállal a pénzért, holott a pénzt illeti meg a garancia az ipari vagyonért. Ha ennek rosszul áll a szénája, a pénzé sem állhat jól, mert a pénz csak jelzője a vagyonnak, nem pedig maga a vagyon. De régen volt, hogy így volt s már régen beleéltük magunkat e tótágasba, hogy az igazi vagyon a pénz és a termelő munka csak amolyan kőzet, melyből kiolvasztván a salakot, előáll a pénz. A csereeszközből cél lett és a cél bálványoztatja magát. A pénz arravaló volna, hogy egy nemzet munkáját segítse s ime, a munka, nehogy a pénz tovább is elszökdőssön másfelé, gondjába veszi, a karján babusgatja s azt mondja neki: mindenem a tied, ha baj lesz, engem ér, nem téged.

Ezzel a német garanciával voltaképpen új korszak keletkezik. Az, amelyben a valóság a fikció helyébe lép. Taktikailag még alkoskodva, a régi ideológia szerint garanciát mond, ami azt jelenti, más helyett ő fizet, de lényegileg már azt hirdeti, hogy az érték a munka és a munkát szolgáló javak, a pénz pedig csak a számjegy és nyugta, vagy utalvány a tényleges értékek egy részére.

Ez történt Németországban, ahol kevés az arany s mérhetetlenül több minden egyéb javak. S ugyanez történik Amerikában is, ahol az arany is rengeteg, minden egyéb javak nemkülönben s külön-külön válság rángatja az aranyat és minden más gazdagságot is, mert együttvéve sem képesek felhasználni a rengeteg munkaerőt. Ott, a legfiatalabb és legtökéletesebb gazdasági életben érzik a legégetőbben, hogy a gazdagságot elvonatkoztatni az embertől végveszedelmet jelent. Ők már a csúcsára értek az elfajulásnak, hogy a gazdagság, mely voltaképpen emberek gazdagsága volna, új, magában álló alakulat lett, lélek nélkül, test nélkül, egy behemót bálvány, mely önmagáról sem tud s minden és mindenki szolgálja. Már nincsenek gazdag emberek, hanem csak olyanok, akiknek igen nagy gazdagságot kell szolgálniuk. Rabszolgák, nem urak. Csak halmozhatják az aranyat, de nem élvezhetik, mert gyűjtésre vannak beállítva s maguktól is megvonnak mindent, amivel az aranyhalmazt gyarapíthatják. Ne ámitson senkit az amerikai multimilliomos pazar élete. Valóságos nélkülözést jelent az évi jövedelemhez mérten, mely költsézésül rendelkezésére áll. Mégis ennek a jövedelemnek él s ha egy centtel megcsappan, egy dollárral kevesebbet költ, hogy a centvesztéséget ellensúlyozza.

Az aranyvagyon, mind személytelenebb lett s az emberhez fűzötten csak a munka maradt, melyet gépek és racionalizálás szintén személytelenné akarnak tenni. Az aranyhegy már kenyeret sem

akar adni embereknek, inkább nyersolajat és szenet a gépnek, mint-hogy így több marad neki. Megint tévedés, hogy a munkanélküliség mint szociális betegség számít súlyosan. Az arany sohasem bánta, ha egy megtakarított dollár egy emberéletet oltott ki. De számítanak ezek a munkanélküliek mint a sorból kiesett vásárlók! Húszmillió munkanélküli: hagyján. De húszmillió, aki nem vásárol — ezt már érzi az aranyhegy. És hetvenmillió német és még százmillió egyéb európai nép, aki megszűnt vásárló lenni. Ennek a fele sem tréfa. Azonfelül alig van foltja a téképnek, ahol nem volnának adósok dollárral. A kölcsönadott dollár azt jelenti, hogy az igénybevevők a saját kockázatokra amerikai haszonra dolgoznak. A magyar munkanélküliség is az amerikai dollár haszonelmaradását jelenti s mellette még a biztonságának lankadását.

Nagy időbe tellett, amíg átlátták, hogy egy német gyár bukásával elvész a beléje fektetett dollár is és ha a német áru elől elzárják a piacot, akkor a kölcsöndollárnak elveszik a fedezetét. Ha pedig a német cikket amerikaival akarják pótolni, nincs vevőjük, mert vevővé a német csak a saját munkája révén lesz, nem pedig a máséval. Primitív tények ezek, mégis állt a babona, hogy az arany megkerülheti őket. Összehordtak kevés helyütt és ezzel akartak uralkodni az aránytalan világon. Nem ment, nem megy. Akinek aranya van, megbukik azon, akinek nincsen.

Felelőtlen vakmerőséggel merem lenézni a komolykodást, amellyel arannyal a kézben akarják a világ gazdaságát kormányozni. Ül felelősséges asztalánál a főséfár, aki vigyáz a valuta stabilitására. Sok a bankóigény: bevásárol devizákat és aranyrudakat. Nem vásárolhat? Akkor apasztja a bankómennyiséget. S ezzel az arány melletti örökdéssel összefügg a gazdasági hanyatlás, de sohasem függ vele össze a gazdasági fellendülés. Ahogy a kukorica táplálkozás is csak a trachomának lehet okozója, de sohasem a hízásnak.

S nincs pedánsabb jegybank a németnél és a márka minden ekvilibrizaművészet mellett mégis értéktelenedésnek menne elébe. S nincs semmi ekvilibristaságra szüksége a dollárnak, az amerikai gazdasági válság mégis érezteti a pénzválságot.

Megindult a kijózanodás a gyerekes fetisizmusból. A kannibál istenhívő ellopta a dugóhúzókat és a saját vackába rejtette. Ővé az isten, csak neki szolgál. Akkor lesz eső, mikor ő akarja, azt öli meg, akire haragszik. Szent Harpagon kannibál imádói megtanulják, hogy egy helyen zártan is, istenük mindenütt uralkodik, nincs tehát értelme, hogy egy helyre zárják. S elvégre is, aki emberhúsból él, sem járhat jobban, mint aki sertéskarajt eszik: amit megeszik, arról gondoskodnia kell, hogy tenyésszen.

Az arany politizál.

Július 19.

Nagyon helytelen dolog volna, hogy amíg a világ egy tényleges válság és katasztrófálisnak mutakozó bonyodalom egyes mozzanatait lesi, magamra csuknám elmékedésem dolgozószobáját s nem látva, nem hallva, mi történik odakint, tovább folytatnám bölcsekedő moralizálásaimat. Még helytelenebb lenne a nyitott ablakhoz állva, a beigazolt jós kézdörzsölésével szettekingetgni: úgy-e, megmondtam?

Nem mondtam meg semmit, nem láttam előre semmit. Sőt megdöbbenésem a váratlan válságkitörésen arra vall, hogy nem is sejtettem semmit. Én csak azt tudtam, hogy az oroszlán ketrecbe való, mert tud tépni, harapni, a kígyónak pedig méregfoga van, melynek marása halálos. Dehogya is tudtam, hogy az oroszlán kitör a ketrecből s a kígyó valóban mar. Az eshetőséget láttam, nem a megvalósulását. És láttam, hogy a fenevad természete a fontos és állandó, nem pedig a ketrec.

A mostani jelenségek nemcsak szemléleti képek az elmélethez, hanem azt is szétfeszégetik, ami mellett bizonyítanak. Eddig csak gazdaságilag állítottam, hogy az arany olyan hatalmat bitorol, mely nem illeti meg s olyan éltető jelentőséget tulajdonítanak neki, melynek éppen az ellenkező hatását tapasztaljuk. Az arany mint nemzetközi csereközvetítő a legmegbízhatóbb — a valóság: az arany nem vállal semmi közvetítést. Az arany biztosítja a termelést — a termelés túltelítve van s arany nincsen. Sőt éppen ott nincsen, ahol a termelés már túl van telítve. Az arany szabályozza a munkát — szabályozza úgy, hogyha neki nem kívánatos, tenyészti a munkanélküliséget. Eddig csak azt láttam: az arany, mely alkalmas szervnek lépett be az életbe a gazdaság szolgálatára, urává lett a gazdasági életnek s ha haszna van, engedi élni a gazdasági életet, ha nincs, annyit öl belőle, amennyit jónak lát.

Ma azonban már többet kell látni. Az arany politikai hatalmat gyakorol. Nem királyság, vagy köztársaság, nem jobb-, vagy baloldali kormány a tényleges politikai szuverén, hanem az arany.

Nem arra gondolok, hogy Franciaország egy pénzügyi üzlet keretében politikai feltételeket szab Németországnak, Németország pedig a politikai állapota szempontjából foglal állást a pénzügyi létkérdésben. A politikai felsőbbség feltételszabás nélkül is Franciaország kezében volna s ha tudva sohasem akarna aranytömegével politikailag érvényesülni, mégis érvényesülne. Ezt látom a másik arany-nagytulajdonosnál, Amerikánál, mely tudatos elhatározással vissza akart vonulni az európai politikától s mégis politikai nagyhatalom a kontinensen, az aranygazdagsága pusztá ténye alapján.

Már most tisztán regényíró fantáziával elképzelek egy mostani Napóleont, aki eltökéli, hogy nemzetét a világ urává teszi. A régi módszerrel nem megy, mert hadi erővel a világot birtokba venni nem lehet, hiszen meghódítása a mostani fegyverekkel egyszersmind a megsemmisítése. Ellenben ez a Napoleon megkaparítja a világ összes aranyát s ezzel megszerezte az egész világot. Arany nélkül nincs élet és ő kölcsön ad aranyat. Ha nem teszi, éppúgy elpusztul, mint az arany nélkül szűkölködő, de ha ad belőle kölcsön, rabjává tette a kölcsönkapót. Bármikor visszakövetelheti a pénzét és ha megadják neki, éhen kell halniok a fizető adósoknak. Ha pedig nem fizetnek — nos, erre a célra szolgál rettentő felfegyverzettsége. Nem kell, hogy háborút szándékoljon a felfegyverzettsége — hasznos ez mint exekváló, jogos követelés behajtására. S ezzel a módszerrel övé az egész világ — de ezúttal is csak Moszkváig, ahol az aranybabona előtt meg nem hajolnak és a lejárt váltó peresítésére nincs bíróság.

Van-e ilyen napóleoni terv? Dehogy is van. De lehet. Sőt terv nélkül is megvalósulhat. Érthetetlen, hogy a köztudatokba nem hat a tény megismerése, hogy az arany körül kiépült konvenciók olyan viszonyokban gyökeredznek, melyek ma már nincsenek meg. Akkor az arany nemzetközi volt, azaz: nem politizált. Ma pedig természetes, hogy aranyat csak a barát kap s minden üzletnek politikai előfeltételei vannak, vagy állami jóváhagyásra szorul. Az arany mint nemzeti tényező egészen más, mint a régi nemzetközi. Akarva, akaratlan erőssé teszi azt, akinél van s kiszolgáltatja azt, akinek nincsen.

A konvenció pedig összes törvényeivel, előnyeivel, biztosságnyújtásával kialakult egy világban, amelyben minden országnak volt aranya. Ez biztosította a paritást és a függetlenséget. Ma én tartozom neked, holnap te fogsz nekem tartozni. Az aranygazdálkodáshoz nemcsak arany kell, hanem olyan, amely az enyém!

Ma pedig kénytelenek vagyunk — nincs más mód — aranyra szert tenni mint tényre, nem pedig mint tulajdonra. Elismerik már, hogy az aranyelosztás a világon helytelen, tehát csináljunk helyes aranyelosztást. Korszakos megismerés már ez is s ha megtörténik, a világ mostani válsággörce megoldódott. De miként történik az elosztás? Akinek kelletténél többje van, kölcsönadja oda, ahol kelletténél kevesebb van. Kölcsön? Természetes. Ingyen a halál sem. Kamat ellenében — természetes. Kell, hogy a tulajdonosnak haszna

legyen. De az előző világban, amelyben az aranyrendszer gyökeredzik, Németországnak saját aranya volt még, amelyet nem kellett soha odébbadni s maga tartotta meg azt a hasznot, melyet kamat képében idegenbe kell szolgáltatni. Abban a világban Németország boldog lehetett annyi keresettel, melyet most le kell adni s nem is kereshet soha annyit, amennyit most kell keresnie, hogy jusson is, maradjon is. Egy lehetőségeiben leromlott gazdasági helyzetből sokkalta többet hozni ki, mint a virágzás korában lehetséges volt, igazán több mint optimizmus és sokkal kevesebb, mint gazdasági realitás.

Az igazi aranyrendszer idejében bármiért lehetett aranyat kapni. A nemzet dolgozott s termékét elvitte az aranytulajdonosnak. Vas, szövet, búza, marha — aranyforrás volt. Ma aranyat csak aranyért lehet kapni. Vas, szövet, búza, marha nem érték az arany ellenében. Hogy jusson tehát egy nemzet saját aranyhoz? Munkából mindent lehet csinálni, csak aranyat nem. Hogy szabadulhat tehát fel egy adós nemzet az adóssága alól? Sehogyan. S hogyan élhet meg egy nemzet a munkájából és természeti kincseiből?

Szintén sehogysem?

Ez az a felelet, amelybe semmiféle nemzet nem fog belenyugodni. Ha az arany nem oldja meg a problémát, hogy hasznos és nélkülözhetetlen tudjon lenni az új viszonyok között is, akkor a világ nem lesz hajlandó tönkremenni az ő kedvéért, hanem vagy fellázad ellene és legyűri, vagy keres módot, hogy nélküle is boldoguljon. S azt hiszem, nem éppen kalandos feltevés, hogy összeül majd egy leszerelési konferencia, mely nem a gyilkos fegyverkezésel, hanem az aranyhalmozással fog foglalkozni.

Hadd dolgozzunk!

Július 26.

Most már affektálnék, ha úgy tennék, mintha általános elmékedéseimnek nem volnának gyakorlati vonatkozásai, sőt célzata is. Benne vagyunk egész világgal együtt abban a válságban, melyet az arany rögeszméje okozott s az egyetlen ország, melynek módjában áll kibontakozni a hinárjából, Magyarország. Az utolsó körömpróbát is megálltuk: rettentő áldozatokkal, sok-sok inséggel, szenvedéssel és vagyonvesztéssel őriztük a valutánk épségét, hogy a külföld bizalmát megszerezzük és szilárdítsuk. S a külföld bizalma nincs meg. Olyan értelemben nincs meg, amelyben szükségünk volna rá. Elismeréssel fogadják pedantériánkat, mellyel az aranyfedezethez ragaszkodunk, de kölcsönt nem adnak, ahhoz politikai bizalom is kellene. S politikailag is tisztelnek bizalomraméltóságunkért, de ahhoz megint más kell. S ha ez is megvan, akkor jön az utolsó kritérium: a gazdasági megbízhatóság.

Megvan ez? Magunk rontjuk le. Meg lehetne, de nincs meg sehol, ahol munkanélküliség és pangó ipar van. Ott a tőke nem talál hasznot. Ha jönne, volna, de hogy hitessétek el vele, hogy csak azért nincs haszon, mert nem jön?

S kétségbe vagyok esve és nem nyugszom bele, hogy mivel az idegen tőke nem jön, azért Magyarországnak össze kell roskadnia. Holott idegen tőke nélkül is megélhetne, ha egyszer tisztán és bátran szakítana a fikcióval, hogy mindennek alapja az arany, ott is, ahol arany nincsen. A mi aranyunk körülbelül százharmincmillió s ennek alapján lehet pénzünk körülbelül háromszázharmincmillió. Ebből le van kötve és a külföld kezében van legalább a fele. S már most egy nyolcmillió társaságnak egész termelését és fogyasztását kerekszám kétszázmillióval kell lebonyolítanunk.

Nem megy, kevés ez, nem mint tőke, hanem mint forgalmi eszköz. S van, vagy lehetne többmilliárd forgalmunk és termelésünk és van csak kétszázmillió közvetítő jegyünk. Nem a vagyonunk és munkánkhoz igazodik a pénz mint forgalmi eszköz, hanem az aranykészletünkhöz. Megbolondulni való esztelenség, melyet azért követünk el, mert elkövetik másutt, ahol nem esztelenség, lévén

nekik annyi aranyuk, amely megfelel gazdasági termelésüknek és forgalmuknak.

Mi elköveltünk mindent és áldoztunk kelleténél többet, hogy megfeleljünk minden mozdulatunkkal a nemzetközi előírásoknak. Pénzrendszerünk úgy hasonlít a fontrendszerhez, mint a tyúktojás a strucctojáshoz, mégsem adnak kölcsön. Mi értelme tovább is a struccot követni, mikor egész világosan magunkra vagyunk utalva? Minek igazodni továbbra is az aranyhoz, mely nincsen és nem a javainkhoz és termelőerőnkhez, ami megvan! Ami aranyunk van, ám jó, szolgálja továbbra a nemzetközi gazdasági vonatkozásainkat, de belül, egymás között, ne gyötörjük és bénítsuk magunkat egy fikcióval, melyet fenn nem tarthatunk. Belül, egymás között élhetünk, dolgozhatunk és csereberélhetünk arany nélkül is és nemzetközileg is erősebbek lehetünk, ha minden aranypénzünket a külfölddel való összeköttetésnek szentelhetjük.

Értem az idegenkedést, amíg válogatás és elhatározás dolga — elvállasszuk-e belső gazdálkodásunkat a külsőtől. De ha nem lehet válogatni! A gondolat felmerült Németországban is, ahol a Rentenmark felélesztésével belföldi pénzt kreálnának a nemzetvagon fedezetével, majd a hiábavaló kísérlet, hogy ötszázmillió ára külföldi kölcsönért felajánlottak húszmilliárd értékű ipari vagyont. Az utóbbiról le kellett tenniük, mert az aranytulajdonosoknak csak arany kell, az előbbiről letettek abban a reményben, hogy Paris—Londonban kapnak aranypénzt. Nem akarok jósolni, de a londoni konferencia után nem lepne meg, ha visszanyúlnának a Rentenmarkhoz.

De amikor a mi kormányunk kincstári jegyek kibocsátására szánta magát, melynek fedezete az illetékkünlevőségek volnának, ugyancsak olyan pénzforgalmi eszközt teremtett, mely kívül esik a Nemzeti Rank fedezetén. Már nem félnek tehát az infláció látszatától, már nem keverik össze az infláció fogalmát a pénzszaporítással. A kincstári jegyek mellett is ugyanannyi arany jut egy pengőre, mint kincstári jegyek nélkül. A jég ezzel megtört, megtették az első lépést a gazdasági szupremácia felé az aranyimádással szemben.

Tartom a paradoxont: ha a külföldi pénzt meg akarjuk kapni, annak legbiztosabb módja, hogy lemondjunk róla. Ha nélküle boldogulunk, bizonyosságát adtuk gazdasági megbízhatóságunknak. S itt nem mellőzhetem a legújabb kormánytervekhez való hozzászólást, nem kritikaképen, hanem a magam gondolatmenetének megvilágításául. Épen tartani az állami egyensúlyt nagyon fontos és elengedhetetlen előfeltétele minden hitelnek. De az állami egyensúlyból meg nem élünk. A kiadások leépítése, a szolgáltatások felemelése ugyanabból a vagyonállományból csak a készletek felélésének gazdaságosabb beosztása, nem pedig biztosítása és megoldása a gazdasági válságnak. A pénzmennyiség változatlan marad, sőt minél többet von el költségredukcióval és adóemeléssel a gazdasági élettől, annál kevesebb fordulatot tesz a pénz s hiánya aránytalanul megnövekszik.

Az államháztartás egyensúlyát csakis több munkával lehet biztosítani. A pénz csak jelvénye lehet a munkatermékeknek, nem önálló érték. Államháztartás egyensúlyozása szegényedő gazdaság és növekvő munkanélküliség útján vájjon meddig lehetséges? Akármilyen bölcs beosztás nem szaporít semmit. S ha értékeink apadnak, ezen a külföldi kölcsön sem segít, mert a kevesebb vagyonhoz még adósság terhe is csatlakozik.

Fanatikusan hirdetem, hogy minden gazdaságnak legnagyobb értéke a munkaerő és a legvégzetesebb pazarlás ennek fel nem használása. Éppen most, gazdasági válságban ehhez az értékhez kell nyúlni. Minél kevesebbünk van, annál kényszerűbb a munka s éppen ellenkezője a jó gazdálkodásnak, ha ilyenkor pénzhiány okán félretesszük a munkát. Robinsonnak egy garasa sem volt és dolgozott és gyarapodott vagyonban, kultúrában. Mi lett volna belőle egy rúd-arannyal, ásó, tudás és dolgozás nélkül? Nekünk is, a mi elszigeteltségünk Robinsoniádáját végig kell élnünk — nem várakozással, míg jön a szabadító hajó, hanem a magunk fenntartásával. Elő kell teremtenünk azt, amire magunknak szükségünk van, nem mint mások, akiknek keze megáll, ha idegenből nem veszik át a munkaterméket. A munkapénz ma csodákat tehet — előbb adja a fedezetet, mint a pénzbeli ellenértéket s a pénz, amely a munkához szükséges, tisztára a forgalmi eszköz rendeltetését tölti be s így nem szorul más fedezetre, mint maga a munkatermék.

Ha ezzel az illetékesek foglalkoznának! Ha akár csak meggyőzően kimutatnák, hogy nem célszerű! De mindig csak inflációt emlegetni s az egész lüktető és enni akaró életet alárendelni az aranynak, amely nem törődik velünk s nem bánja, ha rakásra hullanak a kiéhezettek — bocsássonak meg egy írónak, aki az életet nem tudja elvont rubrikákba sorolva nézni, hanem embereket lát, sok-sok vívódást, szenvedést és tragédiát, amin segíteni lehet azzal, hogy munkához juttassuk őket, ami ma kegyelemszámba megy, holott tegnap még kötelesség volt.

Segíts magadon és Harpagon is megsegít.

Augusztus 2.

Szent templomod küszöbén, ó Harpagon, én is homlokommal érintem a port, mielőtt beljebb kerülnék. Jól tudom, hogy élet és halál ura vagy — a te életedé és az én halálomé. Életednek feláldozol mindent és mindenkit s hasznodért lemondasz a mások haláláról is.

Ezt tudva, már gépiesen is azon kezdem, hogy szent és sértetlen az uralmad s én alázatosan esküszöm, hogy nem török ellene. Sőt keresem kegyedet és könyörögve bizatlak: gyere hozzánk, gyöngyéleted lesz, fizet ez az ország, mint a köles, a föld, a gép, a kéz és az agy minden mesekincsével. Fizet a gyomra korgásával és meztelensége didergésével és te tudod legjobban, hiszen ennek köszönheted mindenhatóságodat, hogy a korgó gyomor és a fázó test a legtöbbet és a legbiztosabban fizető. S nekünk ezért vagy nélkülözhetetlen s előbb-utóbb el fogsz jönni, mert tudod s mi nyomorultak nem merjük tudni. De ne adja Isten, hogy végszükségben mégis lesz hozzá bátorságunk s jaj neked, ó mindenható Szent Harpagon, ha ez a tudat terjed s a nyomor azt mondja: amit a bálványért teszek, meg tudom tenni magamért is.

Egyelőre még nem tartunk ott és még nem hisszük, amit tudunk. Ma még egy ország bilincsbe verte önmagát a te kedvedért. Bölcsen teszi, mert fellázadni ellened, kész pusztulás. Belenéztünk a pincénkbe és láttuk, hogy kevés arany fekszik ott. Szent parancs, hogy az aranymennységhez kell igazodni a jegyek számára, amelyek a javak kicserélésénél használatosak. A külföldiek, akik rövid időre kölcsön adták az ő pénzüket, sietve visszavették, a megmaradt mienkre pedig vigyázni kell, hogy magunk vissza ne vegyük. Mert ha eltűnik a mi pénzünk is, Szent Harpagon sohasem teszi be a lábát, mert pénzt csak oda ad, ahol van pénz, amit elvehet.

Még pedig jó pénznek kell lennie, előírás szerint arannyal fedezettnek. Ezt Szent Harpagon maga írta elő és a világ minden fegyvere örködik a parancson, hogy teljesítve legyen. S a bankok igen helyesen zárva vannak, hogy a pénz számára együtt legyen

— megint igen helyesen — s a bankon kívül az emberek öbe teszik a kezüket és várnak, mivel egyebet úgy sem tehetnek. Valamelyik szobatudós odaülhet ceruzájával és kiszámíthatja, mennyi kára van ebből a pénzdiktálta előrelátásból a közgazdaságnak, minden egyes embernek s nem legvégül az államnak, amely a pénz forgása után kap bevételt, nem pedig a pusztá lététől. Ha a bank zárva van, ott fogolyként őrizhet néhány száz milliót. Ha megnyílik, ez a néhány száz néhány ezernek a szerepét játssza és minden egyes fordulatánál lead az államnak, mint bakjáték a pinkának.

Jaj volna nekünk, ha a bankrekeszek megnyílnának s a pénz szétgurulna, nem a gazdasági rendeltetése szerint, hanem a *meneküljön, aki tud* jelszavával. Pedig ezt tenné a pánik, meg a run. Bizony meg kell kettőztetni az őrséget és fogva tartani, míg nem jön a felváltó sereg, a kölcsön idegenből, amely megnyugtatóná a most foglyot: most kell félned, hiszen ha én ide mertem jönni, neked sem lehet okod innen elszaladni!

Egyelőre azonban nem jön. S ha megérkeznek az előcsapatok: a hétmillió font, még mindig várni kell a zömre. Az előcsapat is' csak próbára jön azzal, hogy rövid idő múltán joga van kivonulni. S ha kivonul? Époly ijesztő kérdés, mint a másik: hátha el sem jön?

Nem jön, vagy esetleg visszamegy, holott minden előírásának kínos-lelkiismeretes eleget leszünk. Az aranyfedezet rendben van, inkább magunktól vontuk el a pénzt, semhogy egy pengővel is több legyen, mint arany szerint szabad. És mégsem jön. Vájjon miért nem?

Mindenki tudja, miért ne mondanám meg? Mert Szent Harpagon nem hiszi, amit a világra ráoktrojál. Hogy a pincében fekvő aranynak pincében maradása az ő biztosítéka. Elképzelhető-e, hogy az országban körülnézve s látván a kényszerű tespedést, magánosoknak és államnak verejtékes igyekvését a folyó kiadások fedezésére, azt mondaná: ide szívesen jövök, ehhez az országhoz, mely szószerint addig nyújtózkodik, ameddig az aranytakarója ér, bizalmam van s ez a tespedés hasznomat is biztosítja? Ellenben, ha füstölögnének a kémények, zakatolnának a gépek, éjjeli váltással görnyednének a munkások, a boltokban nem győznék kiszolgálni a vevőket s minden fazékban minden nap rotyogna a főzelék feltéttel, hogy akkor azt mondaná: dolgoznak? Értékeket halmoznak? Oda nem megyek, mert egy dolgozó, termelő országhoz nincs bizalmam?

Úgy-e, alig hihető! Ha a munka esetleg nem csábítja, a pangás még kevésbé. Mert ő tudja legjobban, hogy nem ingyen segít s miből fizessenek neki törlesztést és kamatot, ha nem termelnek? Lám, Stimson úr, az amerikai pénzügyminiszter körülnézett Németországban s azt mondta: ennek az országnak semmire sincs szüksége, ha bíznak benne. És Stimson úr nem a Reichsbank pincéjébe nézett, ahol tudja, hogy kevés az arany, hanem a gyárvárosok rengetegébe, a felkészültségre, hozzáértésre, a tempóra, melyben dolgoznak és a méretekre, melyekben dolgozhatnak, ha a pénzbeli

feltételeket megkapná. Arany nélküli országban is lehet bízni s arannyal bélelt országban is lehet bizalmatlankodni. Szent Harpagonnak arany kell a saját pincéjébe, de a más pincéjének az aranya neki nem biztosíték, hiszen minél többet vinne onnan el, annál értéktelenebbé válik a saját aranya, melyet kölcsön adott.

S a londoni konferencián is azt mondták: lássuk, Németország a maga erejéből mekkorát tud magán segíteni. Igen bölcsen. Meri látni akarják azt az erőt, mely hivatva van visszafizetni az adósságot. Nekünk ezt nem mondták, mert ott sem voltunk, de miért mondanának nekünk mást? Lássuk, mire képes Magyarország a saját erejéből. Ez lenne külső szemmel nézve a bizalmi próba, a magunk szemével pedig a romlás megállítása, a lelkünk felemelkedése, életkedv, önbizalom és tényleges gyarapodás.

Mit ad nekünk a külföld, ha segít rajtunk? Pénzt. Amelyet vissza kell fizetni, amelyért kamatot kell fizetni, amelyet tehát kamattal tetézetten meg kell keresnünk. Mivel? Munkával, ipar és kereskedelem terén. Munka, ipar és kereskedelem — ezt az idegen pénzhez hozzá kell adnunk a magunkéból, hogy a kölcsön után többünk legyen, mint nélküle. Ha ezeket nem adjuk hozzá, akkor mint a könnyelmű diák, pénzt hajszolunk fel, mellyel néhány jó napot csaphatunk magunknak s utána ott vagyunk, ahol voltunk, adóssággal tetézetten.

Mi pedig makacsul azt mondjuk, várunk, míg jön a pénz, csak azután dolgozunk. Addig állunk, ülünk és fekszünk s napról napra több kell majd annak a hiánynak a pótlására, mely a várakozásból előállott.

Szent Harpagonra mondom: ha már adósságot akarunk csinálni pénzben idegenben, ugyancsak csinálhatunk adósságot munkában és forgalomban, ami a mienk. Lássák, mire megyünk a magunk erejéből, őrizzük az aranyat és a fedezetarányt továbbra is a külföld számára, de magunk bent az országban legyünk nagyobb bizalommal a mi gazdasági erőnk iránt, amely megvan, mint az arany iránt, amely nincs meg. A kormány már rászánta magát, hogy kincstári jegyeket bocsát ki azokra a járandóságokra, melyeket majd meg fog kapni. Egy lépéssel előbbre és jegyeket bocsáthat ki azokra a hidakra, vasúti kocsikra, utakra, házakra, melyeket építeni fog. melyek már készülésük révén jövedelmeznek neki emelkedő jövedelmi és gyarapodó fogyasztási és forgalmi adókban. Ha kétszáz pengőért munkákat indít meg, ezer pengőnyi forgalom támad nyomában, amely nyomban és egy esztendőben többszörösen ismételve tíz és tizenöt százalékokkal emelik bevételét. Presztízs? Valutaóvás? A valutának semmi köze, de téve-tagadva, a valuta nem romolhat annyit, mint az ország, ha kereset nélkül marad és az állam, ha kereset nélküli országból akarja magát fenntartani. Ne nevezzék munkapénznek, ha irtóznak ettől a szótól. Nevezzék függő adósságnak, amelyet minden állam csinál s amivel az osztrák-magyar birodalom évtizedeken át fenntartotta magát s ami nélkül sohasem jutott volna abba a helyzetbe, hogy nélkülözni tudja.

Hadd felejtsem el, ezeket mondván, hogy pénzhiány, bankzárlat, világválság, aranyfedezet, bankjegyforgalom, valutaóvás mellett ország is van, emberek is vannak, akiknek mindennek javára szolgál a bankzárlat, az elkerülhetetlen rendkívüli meghatalmazás, de csak védelemben részesíti őket, ellenben kenyeret, ruhát, hajlékot nem ad. Elfelejttem, mert ám jó, a szívnek semmi szerepe e válságos időkben s mindent meg kell tenni az egyensúly fenntartására. De férdet-fejet hajtok előtted, mindenek ura, Szent Harpagon s hirdetem: ami az országnak hasznos, az voltaképen a te követelésed. Hogy sohasem léped át egy tétlen ország küszöbét s nem növeli a bizodalmat, bátorságodat és kapzsiságodat egy ország, mely beéri a napi szükségletek felhajtásával s minél többet hajt fel, annyival szegényebb lesz. Ha látsz egy nemzetet, mely dacosan mellőz téged s látod, hogy így is boldogul, megnyílik számára a szíved, mert íme egy ország, mely egészen biztosan megtölti zsebedet!

Szólóból is...*Augusztus 9.*

Ma nem tudok a magyar gondra gondolni. Kétségbeesetten jókedvem van, csupa mulatságos Miki egér táncol előttem, a legraffináltabb összetekerttségben, a legrimitivebb vonalakkal megrajzolva, íme egy mély pince: udvarias, szeretetreméltó grandseigneur egyre hordja ki belőle a sárga rudakat s léghajóra rakatja. S áll a pince gazdája, negyvenmillió hatalmas szép szál ember egy sorban és remegve nézi az átrakást. A léghajó elrepül és visszajön. Kiraknak belőle sárga rudakat és berakják a pincébe. S negyvenmillió ember minden rendű, rangú és korú, felderül és boldogan szorongatja a szeretetreméltó grandseigneur kezét, aki elvitte az aranyrudakat és visszahozta.

Ezt érteni kell. Ha nem hozza vissza, a font veszít értékéből s megrendül az egész angol birodalom! De visszahozta s most már nem rendül meg. A sárga rúd nem volt az övé, különben a francia nem vihette volna el. S most sem az övé, mert a francia nem hozta volna vissza, ha az angol azt mondaná: ami a pincében van, az az enyém. Ha bármi más idegen holmit raktározna be, házbért kell fizetni utána. De mivel sárga rudakról van szó, a pincetulajdonos fizet azért, hogy az idegen rudakra neki kell vigyáznia. És van pénze, ami az övé, a rudak alapján, mik nem az övék. Ezek a rudak az angol bankó fedezete. Minden fonttulajdonos kerek e világon tudja, hogy a megfelelő arany kéznél van, csak nem azé, aki azt mondja: ha kívánod, adok a bankódért aranyat. Feltéve, hogy senki se mondja.

És ez igen komoly dolog. A legkomolyabb ember a legkomolyabb hivatalban egyre azzal foglalatосkodik, hogy nézi, mennyi az arany a pincében, mennyi a külföldi váltó és csekk a pénztárakban, nála is és minden polgár pénztárában. S mint a szeizmográf, a komoly ember megrezdül, ha egy unciával kevesebb az arany, vagy egy félórára fontokra váltódnak a külföldi bankók.

Akiknek a sorsa pedig ezektől a sárga rudakhoz való bankó-aránytól függ, egy mérhetetlen gazdagságú világbirodalom. Renge-

teg kincsei vannak a földön és a föld alatt, óceánokon túl, a műtermeiben éppúgy, mint a gyáraiban, házaiban, hajóiban és repülőgépeiben. S azonfelül annyi az aranya, gyémántja, gyöngye, platínája polgárai kezében, hogy akár egy Monte Parnasse-t rakhatna össze belőlük. Mégis, ha annak a francia úrnak kedve szóttyan megbicsakolni magát s nem szállítani vissza az aranyrudakat, válságba kerül. Pedig ezek a rudak sem nem rádióaktívak, sem másnemű sugarakat nem lövelnek ki magukból. Egyáltalán nem csinálnak semmit, csak fekszenek. S jaj Nagy-Britanniának, ha nem nála fekszenek, hanem Franciaországban.

Sokkal gyakorlatibb és érthetőbb előttem mostani hangulatomban Afrika fekete vad népe, amely hajó érkezésével csónakjaiból elárasztotta a fedélzetet és vitt magával gumit, kókuszdiót, bőrt, elefántcsontot s boldogan akasztotta nyakába a hitvány üvegyöngyöt, színes kavicsgolyót s egyéb olcsó és hitvány csecsebecsét. Nem rakja pincébe, a nyakán sem hat semmire gazdasági értelemben, de öröme van belőle, a szomszédja irigységét pukkasztja, a párja szerelmét fokozza vele. Amit mind nem ér el a sokkal kézzelfoghatóbb értékű gumival, kókuszdióval, elefántcsonttal. Vásárolt magának esztétikát, szencziót s mivel gumijával mást úgy sem csinálhatna, megéri neki, jó vásárt csapott. Mit bánja, hogy az a fránya felier ember ceruzájával kiszámítja, hogy a tízfilléres üvegyöngyért tíz dollár ára nyersanyagot kapott! Örüljön az is, de őt nem csapta be. Volt neki gumija, de nem volt tíz fillérje. Az üvegyöngy értéke nála eg}' mázsa gumi és Fehérországnak tíz fillér. Mi köze hozzá?

Ez a kalkuláció természetesen vad ember butasága. Fehérország tudós és kitanult raffináltjai egészen másképpen csinálják. Ezeknek arany kell a pincébe s üvegyöngyért nem adnak gumit. Csak pénzért, az arany szimbolikus töredékeért, mely papirosból van. S a fehér ember törli magát pénzért, kínál érte gumit, harisnyát, kalapot, bicskát, búzát, marhát, gépet, szóval mindent, ami neki úgy van, mint a vad embernek gumija.

S nem kap. Feketeországba a fehér hajó üresen megy és megakadik gumival, ami neki kell és nincsen. Fehérországnak ellenben bőven van minden, amivel kínálják pénzért, sokkal többje, mint pénz, amit tőle kapni akarnak. S aki neki hozza a javait, hogy pénzt kapjon, ő akar ilyen gumikat, kókuszokat adni s pénzt kapni tőle. S a nagy tudományú fehér ember ezt érti és ebbe belenyugszik s meg is magyarázza, hogy az árukínáló és pénzt váró kilincselő is megnyugodván, értse. Azt mondja: ez gazdasági válság. Ha ezt sem érti, akkor még világosabb magyarázattal is szolgál: ez világgazdasági válság. Ami azt jelenti: a fehér ember pénzért úgy adja a javait, mint a vad ember üvegyöngyért. Vagy ezt már értékesítési válságnak nevezik? Mindegy.

Boldog ország, melynek mindene van, amiért pénzt adnak és ennek tetejébe még pénze is sokkal több, mint kell. De ezt meg hogy értsem? A javakban és aranyban oly gazdag Amerika költségvetése deficites — nincs annyi bevétele, mint kiadása és gondja van. Hogy

az egyensúlyt helyreállítsa. Csak úgy, mint a szegény Magyarországnak. De ne, Magyarországra hadd ne gondoljak. Hát úgy, mint akármelyik aránytalan országnak. S tele raktárakkal és tele arany-pincékkel az emberek milliói elkoldusodnak s ha a jótékonyosság nem segít, éhenhalnak. Csak úgy, mint más szegény országban. S a szörnyen gazdagok leszállítják életmódjukat s míg azelőtt elárasztották a másik gazdagot, Franciaországot és adtak neki dollárhegyeket kedves mulatságokért, most otthon maradnak. S Franciaországnak, melynek szintén van mindene és azonfelül aranya is, gondba borul: nem jönnek a dollárok! S lassabban zakatol ott is az élet, kevesbedik a munka és apad az ipari és kereskedelmi haszon. S a költségvetése szintén deficitese. Annyi vagyon, annyi arany mellett! Hogy lehet ez? Világ gazdasági válság.

Világ válság? Hogyne volna az. De most komor betegszobában találok magamat, halálos ágyán az ősz kereskedő magához inti fiát és utódját az üzletben s elhaló hangon fülébe súgja legértékesebb hagyatékul a titkot: fiam, tudd meg, hogy szőlőből is lehet bort csinálni.

Elhitte-e a fiú ezt a képtelenséget? Addig, amíg több bor kellett, mint szőlő volt s vegyileg az előállítás olcsóbb volt, mint a szőlőművelés, addig nem vette hasznát, ha elhitte is. Itt is a nagy válság okozta, hogy műbőr már sehol nincsen és szőlőbor annyi van, hogy a hordó soha sehol ki nem ürül.

Szőlőből is lehet bort csinálni — merjem-e ennek alapján meg-súgni a másik hasonló titkot? Ki fogja elhinni? Munkából is meg lehet élni, nemcsak pénzből. A munka lenne a természetes megélés, a pénz a vegyi előállítás.

S kerek e világon megszüntették a műborgyártást és kerek e világon még mindig ragaszkodnak az aranyból való megéléshez. A borkereskedő fiú végül hasznát vette a titoknak s szőlőborra tért át. Ennek a másik titoknak hasznát nem akarják sehol sem látni. Ha kést akarok, nem nézek a raktárba, van-e acéлом, hanem a jegybankpincébe, van-e arany? Ha éhes vagyok, nem mehetek a pékhez, akinek késre van szüksége, hanem előbb végigházalok a késemmel ott, ahol nem kell a kés, mert fölösben van, hogy előbb megkapjam az árát pénzben s vigyem a péknek, aki majd kést szerez a kenyéren, melyet tőle kaptam. S én nem kapok pénzt a késemért s ő nem kap tőlem pénzt a kenyérért s én, aki munkámmal kést csináltam és ő, aki munkával kenyeret csinált, kifosztva állunk a munkának eredményével. Miért? Mert valamikor, amikor feltétlenül elkelt a kés is, a kenyér is, közvetítőnek kitűnően bevált a pénz.

Én a pénznek ellensége nem vagyok és imádom az aranyai. De balsejtelveim vannak. Ez a gyönyörű fém, mely oly kedvesen és elpusztíthatatlanul jelképezi a hűséget férj és feleség ujján, oly könnyen és kellemesen fér el a zsebemben óra képében, mely oly gyönyörűen csillog drágakövek foglalójaként, ez a nagyszerű arany mintha a pincében túlélne magát, hogy ne mondjam: elem létére

felbomlania. Katasztrófa ott, ahol túlsók van belőle, katasztrófa ott, ahol kevés. Olyan hely pedig, ahol éppen kellő mértékben volna meg, egy sincs ez ipari világon.

Merjek-e látnoki szemmel a jövőbe nézni? Merjek-e ma velejébe tekinteni és kimondani, amit a világ minden táján tudnak és gondolnak? Szőlőből is lehet bort csinálni! Fuxin, cukor, szesz a világon sem volt még, amikor bort ittak az emberek. S arany mint pénz szintén nem volt, amikor az emberek dolgoztak és munkájuk után megélték. Nincs a Federal Reserve Banknak annyi aranya, hogy a foglalkozás nélküli cowboyt kenyérrel elláthatná abban az országban, ahol a búzát a tengerbe hánynák. Csak munka, csak új termelés, ha van, arannyal, ha nincs: arany nélkül. S minél kevesebb az arany, annál többnek kell lenni a munkának!

Aranypapír — papírarany.

Augusztus 23.

Folytathatom-e okoskodásaimat, még mindig úgy téve, mintha semmi gyakorlati vonatkozásuk nem lenne? Elhallgathatok-e velők, mikor az események a vallomásra kényszerítenek, hogy halálos rémlátások közepette igenis, a mindennapi élet számára írtam őket, hogy legalább gondolatbelileg elszoktassam az elméket a meddő aranyban való feltétlen hittől? Mondhatok-e valami újat, mikor a leggyászosabb tanúvallomást teszi az élet alakulása minden mellett, amit már mondtam? S ne essem kétségbe, hogy amikor jómagunk is beleestünk a verembe, nem kiszabadulni akarunk belőle, hanem elrendezkedni benne?

El az aranytól, hirdettem, amely nincs, vissza a munkához, amely lehet. S legokosabb elméink arany híján aranyat akarnak szerezni, a külföldtől, mely maga is nyögi az arany válságát és saját magunktól, akiknek csak olyan pénznemünk van, mely egy töredék erejéig arannyal van fedezve s amelyről hatalmi szóval ki kell jelenteni, hogy aranypénz, mert magától senki nem gondolná. S akinek minden ellenvetése a belföldi, legsajátabb — nemzeti új pénz ellen az volt, hogy a kétféle valuta inflációt jelent s elrontja az arany-pengő hitelét, most a bankba menekült pengőről biztosítanak, hogy az arany, a rajta kívül levő pedig kényszerű ellentétül csak papír-pengő, melynek értékét napról-napra hivatalosan, tehát szintén kényszerárfolyam szerint meg fogják állapítani. Itt van a kétféle valuta anélkül, hogy valami hasznosnak az ellenhatása volna, melyet a haszon ellenében elvállalnak s a legnagyobb pénzszükség idején a forgalomban levő pénz romlik, anélkül, hogy több lenne belőle. A defláció minden átka egyesítve az infláció minden rombolásával.

Merjem-e kérdezni ma, hogy a Nemzeti Bank pincéjében heverő arany biztosítja-e a pengő értékét, holott egész gazdasági életünket feláldoztuk az aranyhoz való viszonyunk kínos korrektségének? Szabad-e kérdezni, az aranyfontért való sikeres küzdelme és győzelme ellensúlyozza-e Anglia javára, hogy Kína megszünt vevő lenni, a domíniumok gazdasági függetlensége a maguk

számára foglalja le, ami eddig az anyaországnak jutott? A túltömött francia aranypince megadja-e a párisi pincérnek azt a borralalót, melyet az elmaradó idegenforgalom neki adott? Amerikának elveszi-e az egzisztenciális gondját s megmenti-e a bolsevizmustól való félelmetől, hogy aranya is bőven van, gabonája, gyapotja is túlontúlsok s a szaporodó munkanélküli milliókon tud-e segíteni pince és raktár gazdagságával? Ha sokkal kevesebb aranya volna s a kontinens államainak sokkal több, ha nem lennének túltömött raktárai, akkor boldogan élhetne, mint annakidején, amikor adósa volt Európának s csábíttatta magához idegen országok javát és söpredékét egyaránt. Mert egy állam gazdagságát nem az teszi, amije már van, hanem amit alkot és szerez.

Világbirodalmak keletkeztek szegénységből, amely meggyarapodott hol háborús zsákmányolásból, hol szorgalmas munkából. Világbirodalmak pusztultak el telített gazdagság következtében, mert megállt a szerzés energiája és a jólétben elpetyhüdt az erejük, az erényük, a mind kevesbedő hatalma pedig elidegenedett a mind sokasodó nyomorultaktól. S e világtörténelmi s e mai világhelyzeti megvilágításban látva hazám állapotát, botor álmodó, vagy balga tévedő volnék, mikor mondom: boldog ország, mert szegény vagy és mindenre még szert tehetsz, amibe mások már belefutnak? Van munkaerőd és nincsenek teli raktárak, melyek fölöslegessé tennek s van nélkülöző sokaságod, mely belátható időre kizárja a gondot, hogy amit termelnek, értékesíthetetlen maradjon?

Ezzel szemben pedig értsem meg, hogy mivel az ország pénzsűkében van, az állam veszteséggel dolgozik, álljon meg még a folyó munka is, mert az a pénz, amely a termeléshez kell, az államot segítse ki a deficitből? Higyjem el, hogy ha a pénzt egyik helyről a másikra hordják, több lesz belőle, vagy segít azon a bajon, hogy kevés a pénz?

Az ország minden fia legyen kész minden áldozatra, de egy ország sohasem építsen arra, hogy minden áldozatot elszed fiaitól. Higyjem el, hogy ha a gazdag odaadja vagyonát, a szegény elvonja szájától a falatot, ebből biztosítani lehet az állam egyensúlyát? Megkaphatja, ami pénzre szüksége van, az első bajban, számíthat rá a második esztendőben is. De a harmadik és tizedik esztendőben? Amikor a gazdag már odaadta egész gazdagságát és a szegény az utolsó falatját is? S új javakat szerezni nem lehet, mert nincs hozzá pénz s az állam tovább is várhassa a pénzt, ahol már nem szerzik — takarékoságból?

S ne gondoljak arra, hogy Romulus és Remus megalapította Rómát egy garas pénz nélkül, Nero pedig elpusztította aranytálakból lakmározva? Istenem, a kubikus csontig lerobotolná a húsát szalonnáért és kenyérért és sohasem kívánna aranyat, ha szalonnát és kenyeret kapna. S szalonnánk van, kubikusunk van. a földmunka, melyet végezne, kell s ne legyen semmi, mert nincs aranyunk, melyet mindenki nyomban becserélne kenyérré, csizmára, ha volna! Egy hatalmas gazdasági terület, mely azért hatalmas, mert aranya

nincs és restanciája tömérdek. Munkanélküliség minálunk, mikor megvan a kenyér, mely a jóllakáshoz szükséges, csak a pénzjegy hiányzik, mely a munka és kenyér kicserélésének a módját és mértékét szabályozza? Miért? Mert ami valamikor jólét következménye volt, azt a jóléttől függetlenül pusztá jelenségnek tennők meg. Az igazság az, hogy amely ország virul, annak állama rendezett egyensúlyban élhet. A fikció az, hogy az állami egyensúlyt fenn lehet tartani függetlenül a jóléttől, sőt ennek rovására. Igen, a külföld elsősorban az állam helyzetét nézi, mint a hőmérőt. De kinek a lázát csillapítja, ha az orvosnak egy normálisra beállított hőmérőt mutatunk? Az orvos meg lehet elégedve, de a beteg, akit ennek alapján egészségesnek hisz? Mi pedig jól tudjuk, hányadán vagyunk azzal az állami egyensúllyal, amely a mi egzisztenciánk egyensúlyát borítja fel.

Takarékoskodni? Erény. De takarékossgal nem lehet egy helyzetből kiszabadulni, csak berendezkedni a helyzetre és így állandósítani azt. Mit érünk vele? Tovább bírjuk ki, mégsem addig, ameddig tart, mert ha nem változtatunk rajta, akkor nem változik soha. Tenni, hogy többünk legyen, többet ér, mint beosztani a keveset, hogy tovább tartson. És tenni róla, hogy többet költhessünk, hogy akinek nincs, legyen valamije, akinek van, legyen még többje. Enrichissez-vous! Gazdagodjatok! A felfelé törő élet könnyelműen bölcs jelszava volt. Takarékoskodjatok! Ez az alkonyodó élet energiátlan kényszerbölcsesége. A lesrófolt petróleumlámpa gazdasága, mely mellett akármilyen pislákolóra csavarjuk is le az égőt, a petróleum végül mégis elfogy.

Pénz és munka között igenis van összefüggés. Az, ha kevés a pénz, többet kell dolgozni, hogy legyen. De az az összefüggés, hogy nem lehet többet dolgozni, mint amennyi pénz van, a romlás tana. S ugyancsak lehetetlen következményei vannak ennek a tannak még a saját szelleme szerint is. Félnék a pénzjegyek szaporodásától, mert rontja a pénz értékét. S íme, most nálunk kevés a pénz, nagyon is keresett a pénz. Mindenütt másutt ez a kereslet fokozza a pénz vásárlóerejét, azaz kevesebb pénzért többet lehet kapni. Olcsóságot jelent. Nálunk pedig kevés a pénz és nő a drágaság. Minél kevesebb a pénz, annál nagyobb a drágaság. Az értékesebb pénznek kisebb a vásárlóereje és ilyen fejtetőre álló következmény mellett fizetésleszállítás lenne az állam mentsége, mikor a kisebb fizetést a drágaság szintén megdézsmálja. Nem látják, hogy a munka megállítása az oka ennek az abszurdumnak, mert míg a pénz értékét emeli a keresett volta, addig az áru értékét emeli a készletek fogyása, melyet új termelés fel nem frissít.

Mihez fogjak, hogy még világosabb legyen a szavam? Mit mondhatok még, hogy bebizonyítsam azt, amit az utolsó koplaló tud, aki munka nélkül van, minden vállalati vezér elismer, aki tízmilliót érő gyárát ócskavassá értékteleníti arra az időre, míg nem dolgoztat? Adjatok cédulákat, mert minden egyéb megvan és segítve van az államon. Bármilyen cédulának annyi értéke van, amennyit

tulajdonítanak neki. a dollaré sem több, a fonté sem. Tartsuk azt az aranybabonát a külföld számára, mely még hisz benne, de mi idehaza ne pusztuljunk miatta. Az aranypengő deklarálásával úgylis behozták már a papírpengőt. Hát legyen minden pengő arany s kereskedjünk vele a külföld felé, mi pedig idehaza teremtsünk házi használatra más pénzt. En munkapénzt ajánlottam, mert erős dolgoztatásra kötelezném az államot, de legyen ám államjegy, mint harminc éven át volt állami függőadósság fedezeteként s másszon ki az állam ezzel a deficitből, ne pedig az ország koplaltatásával és a termelő munka további megállításával. Tévelyítő érthetlenség, hogy míg az ország lakossága szinte táborszerűen e megoldás köré tömörül, addig a politikusok tudomást sem vesznek róla, a pénzemberek pedig a foguk között mormolják: *kétféle valuta* — s megcsinálják az aranypapírvalutát és *inflációt* és termelik az inflációnak minden káros következményeit a defláció legördögibb rombolása mellett. Milyen szilárd nemzeti alap egy nép, mely munkáért ordít s milyen furcsa politika, mely nem ebbe kapcsolja a nemzeti politikát!

Vitam et sanguinem ...

Szeptember 6.

Hiába vonatkoztatnám el ezt az írást a gyakorlati éleimtől, ma csak az érdekel író és olvasót egyaránt, ami az étellel összefügg. S gyászosan látom a mai napban meggyőző bizonyítékát annak, hogy legelméletibb fejtegetéseim már hónapokkal ezelőtt a mai nappal gyakorlatilag összefüggtek. Nincs ma pusztán elmélet. Elméletnek azt teszik meg, amit a gyakorlatban számba venni nem akarnak.

Amikor hivatásom szerint nap-nap után politizálok, el tudom ismerni, hogy amit a kormány tesz, logikai szüksége a helyzetnek. Deficit — ki kell egyenlíteni megtakarításokkal és több adóztatással. Pénzválság — mindenképpen biztosítani kell a pénz értékét. Melyik pénzügyminiszter gondolna másra? Lám, párhuzamosan a mienkkel folyik az angol válság. S ott is takarékoskodnak, emelik az adókat és kölcsönökkel biztosítják a font értékét. Akárhol baj van, vagy bajt meg akarnak előzni, ugyanaz a logika, ugyanazokból a tényekből kiindulva s ugyanarra a következtetésre kilyukadva.

Ezekben a vasárnapi írásokban ellenben nem politizálok s más tényekből és gondolatokból indulok ki. Az ember és nemzet élete az anyagom s ennek állami deficit, valuta állandóság csak mellékjelenségei, mint a bőr viszketése, melyet nem gyógyítok meg vakarózással, mégis vakaróznak ott, ahol viszket.

Ez a természetes reflexművelet a közvetlen érzés nyomán kintről nézve nagyon furcsán hat. Olykor komikus, olykor visszataszító, az illető természete és a néző finnyássága szerint. Én komikusnak is, visszataszítóknak is érzem és sajnálom, hogy ez a hasonlat eszembe jutott, de most már nem mellőzhetem, lévén fölöttem találó. Ahol a viszketést parazita okozza, ott a megkínzott állatnál a vakaródzás a parazita biológiai érdekeit szolgálja. A parazita lerakta petéit s a megszállt áldozat a viszketés elleni műveletekkel elterjeszti a saját testének minél szélesebb területeire. A szenvedő állat szempontjából ez döreség, a parazita szempontjából azonban a legfelsőbbesébb bölcsesség.

A pénz szempontjából minden nagyon okos, amit világszerte a mutatkozó válságok megoldására tesznek. Kevesebb a bevétel, mint a kiadás: hadd legyen kisebb a kiadás és nagyobb a bevétel. Emberélet szempontjából e bölcsesség nem olyan szembeszökő. Kevés pénz van, tehát a takarékoság révén több embert kell egzisztenciájától megfosztani, a betegnek kevesebb orvost és orvoságot adni,

eddig keresetét apasztani s a maradékot több adóval terhelni. Hogy kisebb legyen a kenyéradagja? A pénznek ez igen természetes, de ha elgondolom, hogy az intézkedéseket mégsem pénzek fogatosítják, hanem emberek!

A pénz szempontjából természetes az örömkialtás, hogy a bankjegyforgalom a minap már csak körülbelül háromszázhatvenmillió volt, szemben az előző négyszázhuszmillióval. Nagyszerű eredmény. A pengőnk, ha kevesebb, jobban van fedezve arannyal, mintha több és így értéke biztosítottabb. Ezt az értékbiztosítást deflációnak nevezik s feltétlenül beválik. Mert ha végső elemzésben csak tíz pengőt hagynak meg forgalomban s arra jut százhatvanmillió aranyfedezet, a pengő többet ér minden fontnál, svájci franknál és dollárnál. Nincs az az amerikai aranypince, melyből annyi jutna egy dollárra, mint nálunk jutna egy pengőre.

Kérdés — ha kérdezzük —, mihez fog az élet nyolcmillió embere ezzel a fölötte becses tíz pengővel? Vagy hagyván a szélsőséget: mihez fog nyolcmillió magyar háromszázhatvanmillióval, holott az előző négyszázhusz sem volt elegendő? Amikor pénzt, pénzt, pénzt kiáltoz a termelő, a dolgozó és fogyasztó élet, akkor apasztják a pénzkészletet. Amikor a külföldtől többet akarnak szerezni, a belföldön bölcs hozzáértéssel örülnek, ha sikerül csökkenteni.

Az életnek több kell, az aranyak kevesebb. S mindenki az arany követelését elégíti ki, az életét pedig feláldozza. Kell-e rikitöbb bizonyíték a tétel mellett, hogy az aranyat megtették legfőbb földi istenségnek s mindent feláldoznak neki, magát az embert is?

Szándékosan? Nem. Csak tudatosan. Még mindig bízva abban, hogy ez az isten végül mégis jóllakik s azután táplálni fogja az embert is. Enélkül az isten nélkül sohasem fejlődött volna a gazdaság oly rengetegre, van tehát hatalma és jósága. Hogy egyszerre megfordult volna a világ rendje s ez az isten megeszi mindazt, amit eddig alkotott, éppoly elgondolhatatlan, mint a másik tény, hogy amíg hasznos volt, nem volt isten, hanem eszköz az élet kezében, most pedig az élet csúcán imádatván magát, nem is tehet egyebet, csak megegye, mint Chronos a gyermekeit, azt, ami segítségével létesült.

Pénzre feltétlenül szükségünk van. Mer-e valaki kételkedni benne? De csak arannyal fedezett pénzre? Tud-e ebben valaki hinni, hanemha pusztán dogmatikus alapon nem? Ma, amikor a világon aranypénzt, érmékben, jóformán csak a múzeumokban látni s ma, amikor a mi aranypengőnkre szabályszerűen minősítve az ország határain kívül senkinek szüksége nincsen? Hiszen ha vásárolni akarnak tőlünk, akkor magunk is az idegen valutára aspirálunk s ha mi akarunk tőlük vásárolni, szintén idegen valutához ragaszkodnak! Ami fontkölcönt kaptunk, pengőben nem lehet visszafizetni, csak fontban. Mivel szerezhetünk fontot? Ha oda nem adjuk érte maradék aranyunkat, csak áruval. Hát mégis csak árura van szükségünk, emberi munka gyümölcsére, nem pedig pénzre s ha a munkánk gyümölcse nem kell senkinek, mégis arra kell berendezked-

nünk, hogy arannyal fedezett pénz nélkül magunk élünk meg belőle, nem pedig, hogy teli kamra mellett éhezünk, mert nincs aranytányérunk.

Nem fogunk végig éhezni, hanem lemondunk az arany tárlól. Ez biztos, ez vigasztalhatja a legkétségbeesettebbet is. Mert végül az élet mégis felül fog kerekedni a halványon s ha nem dönti is le. meghagyja azoknak, akik ragaszkodnak hozzá, ám maga kerüli a templomát. Kényszerűség fog bennünket oda sodorni, ahova szabad akaratból menni nem akarunk. Az élet értéke mégis a munka és minden, amit már megteremtett s még megalkotni képes. Ha nincs aranyértékű pénzünk, süszégtől hajtva teremtünk olyat, amely nem magában való érték, amelyet felhalmoznak, hanem elszámolási eszköz, amilyennek a pénz eredetileg szánva volt. Egy mérték, mely közös nevezőre hoz marhát és búzát, csizmát és kabátot. Ezen a módon a csizmából sohasem lesz svájci frank, melyet Genfben lehet csempészni, de lesz belőle melegség a meztelábon, melynek tulajdonosa munkával váltja magához, létrehozván valamit, ami annakelőtte, hogy a csizmát magára öltötte, nem volt. Erre a csizmaszerző munkára okvetlenül van szükség, mint az aranyra s ez a kettő megvan és az arany nincs meg.

Megsúgjam a titkot, mely tudata mélyén ma már mindenkinben lappang, a kormányzattakéban éppúgy, mint a kormányzókéban? Hogy ez a természetes és előítéletből csökönösen visszautasított megoldás útban van s a kormányzottak várják s a kormányzók csak halogatják már, ameddig még lehet, de már megbarátkoznak vele, úgyhogy maguk sem tudnak róla s kifejtve a legnagyobb ellenállást, már nem félnek tőle mint végpusztulástól?

Már felállítottak egy eshetőséget, melyre nem fog sor kerülni, de gondolatban megbarátkoztak vele. Amely napon megjelenik az első nemzeti bankbéli megállapítás, hogy az aranypengőnek csak egy fillérrel magasabb árfolyama van, mint a másoknak, már megvan az a belföldi pénz, mely az aranytól függetlenül a gazdasági szükséglet mértékéhez alkalmazkodik. Pengő az egyik, pengő a másik, mégis kétfajta pengő, ahogy kutya a selyempincsi is és kutya a komondor is. És nem fognak félni az inflációtól, ha inflációnak nevezik azt, ami a belő gazdasági életet felszabadítja s nemzetivé teszi a magyar termelést és fogyasztást, nem pedig logikus, természetes és áldásthozó felszabadulásnak. Innen már csak egy lépés, hogy a két pénzt nem ugyanazzal a névvel nevezik, vagy a másikat nem szembeállítják az egyikkel, hanem segítőtársnak melléje. Hogy tisztán és világosan rendet csinálnak: van százhatvanmillió ára aranyunk, melléje exporttal szerzünk frankot, dollárt, fontot, vagy bármi más valutát — ennyi bőven elegendő a külfölddel való számokodásra. Az ország határain belül pedig füttyölünk az aranyra, mert van elég gazdagságunk, mely a pénznek biztos fedezetet ad. mihelyt tudjuk, hisszük és deklaráljuk. De életünket és vérünket nem áldozhatjuk örökké az aranyra, mert nincs annyi élet és vér, melyből akár csak egy gramm aranyat is lehetne csinálni.

A pengő nem font.

Szeptember 13.

Vájjon most is vallják konzervatív pénzügyi tekintélyeink, hogy az állandó, lassú tőkeképződés a boldogulás útja? Gazdálkodni a pénzzel, szaporítani — anélkül, hogy több legyen belőle — a pénzt és csak annyit fektetni a gazdasági életbe, amennyi rendelkezésre áll? A tan mint tan feltétlenül helyes, mert az ember nem veri magát adósságba, nem üzet kamatot s az ősi erény szerint addig nyújtózkodik, ameddig a takaró ér. Közben rakásra hullanak az egzisztenciák, akik nem győzték bevárni, míg a tőke képződik s mivel az egzisztenciák rakásra hullottak, a tőke nem képződhetik. A sok politikai és gazdálkodási ok mellett, amikkel a mai helyzetbe jutást magyarázzák, talán ez a végzetes összeütközés is szerepel a tőkegyűjtés és az egzisztenciariomlás között. Mint tan ez a felfogás feltétlenül helyes, mint megoldás azonban olyan, mint a kikapaszkodás a hínárból. Minél többet iparkodunk kifelé, annál halálosabban bonyolódunk lefelé.

IMI ennek a tannak semmiképpen sem vagyok ellensége s voltaképpen az ő védelmében fordulok vele szemben: ne várjunk tőle valamit, amire nem képes. A tőke a fölöslegből képződhetik s fölösleget diktálnak rá, amikor nincsen és nem is lehet. Ma félre kell tenni a viszonyokat, melyek maguk tették magukat félre és dolgozni azzal, ami ma van s nem, ami tegnap volt.

Tegnap a pénzt nem őrizték, uralkodott az a maga erejéből, csorbítatlan életkedvvel, áthatva a gazdasági életben s ami sebeket kapott, sohasem voltak halálosak. Ma veszedelmesnek érzi a hivatását és tartózkodik tőle. Nem veszi észre, hogy ez okozza veszedelmét. Ma pénzválság van világszerte, ott is, ahol a gutaütésig sok van. És ott is, ahol kevés van, a pénzválságon akarnának segíteni, mert innen származnék a gazdasági válság. Amikor a pénz teljesítette hivatását, ilyen jelenség esetén valóban a pénz gyógyítása gyógyította volna a világgazdaságot. De ma ez az összefüggés megszakadt. Ma a pénz gyógyítása nem gyógyítja a gazdasági életet, legfeljebb a gazdasági élet gyógyíthatná a pénzt, ha felsejében bátorságot öntene beléje, hogy visszatérne, elöntözné a gazdasági vetéseket s nyugodtan készülne az elnapolhatatlan aratásra.

A mi nemzeti vagyonunk 30—40 milliárd pengő s a mi nemzeti pénzünk, betéteket, követeléseket, külföldi letéteket számítva, sok, ha hárommilliárd, amiből forgalomban, zsebrevághatóan csak három-négyszázmillió van. Ezzel a hárommilliárddal foglalkozunk s a 30—40 milliárdot áldozatul vetjük neki. Az elárverezett tehén, mint nemzeti vagyon, háromszáz pengőt ér. Mint pénz hozott az árverésen húsz pengőt. Húsz pengő pénzért háromszáz pengő vagyont! Az elmúlt hét legkirívóbb eseményének tekintem ezt a tehéntranzakciót, amelyben egész gazdasági életünk természetrajzát látom. Háromszázpengős tehén tulajdonosa nem tud adót fizetni, de húszpengős pénztulajdonos már tud. Tehát a tehenet pénzzé teszik, ebben az arányban!

Ez az erőszakolt végrehajtást jellemzi. De íme, egy ősrégi divatcég kénytelenségből feloszolván, hónapokon át két pengőjével adogatta a nyakkendőket, miknek ára tizenkét pengő. A tizenkét pengő az igazi érték, a nemzetvagyon, a két pengő pedig a pénz, melynek oltárán tízet kellett áldozni, mert kell a kettő. A külső Váci-úton mind szaporábbak a telkek, melyeken hajdanában gyár állott. A milliányi gyárat le kell hordani, hogy a telekért pénz legyen kapható. A hárommilliárd pénz így egyre falja a 40 milliárdnyi nemzeti vagyont és nem lesz tőle kövérebb.

Mikor Szent Harpagon-t vesézni kezdtem, már eleve elkülönböttem attól a pénztől, mely valóban tőke, mint a termelés munkatársa. Marad az ő számláján az a felelősség és kockázat nélkül portyázó, vagy odújában megvonuló szabad pénz, melynek feláldozzuk a kötelességtudó, gyárakban, vállalkozásokban fekvő immobilá váltat. Ma, ha pénzről, pénzsűkéről, pénzválságról van szó, mindig csak ezzel a felelőtlen, terméketlen és önmagán kívül semmi mással nem törődövel van bajunk. A komoly pénz, mely nemzetvagyonná alakult át, nem számít. Nem azt kérdezzük: mi lesz a nemzetvagyonnal, hanem a pénzzel. Megállítjuk a gépeket, hogy a pengő valahogyan egy garassal ne legyen olcsóbb. Zuhatagban a semmibe öntjük a nemzetvagyon legfontosabb elemét, a munkaerőt és tudást, nehogy csorba essék a pénzértéken. Megint csak rámutatok: százezer munkanélküli átlag három pengőnyi munkabér mellett egy esztendő alatt kilencvenmillió értékű kárt jelent a közgazdaságnak s ezt semmiféle törőbizottsági ceruza nem húzza keresztül. A kilencvenmillió munkabér legalább százötvenmillió nemzetvagyon-gyarápodást jelent — évente! Ezt senki sem akarja megszerzeni. Mennyivel logikusabb volna százötvenmilliót teremteni értékben — s azután az államnak juttatni a táplált és gyarápodó élet hozadékát, semmint a munka ellenértékének megnyirbálásával, a szükségleti cikkek megdrágításával tartani egy elvégre nem létező egyensúlyt, tisztán annak a pénznek az értékbiztosítására, amely dolgozni, kockáztatni, segíteni és kevesebbel beérni nem akar!

Nagyon megtévesztő, hogy velünk egy időben a britt világbirodalom, a legfejlettebb ipari állam, a tengerek ura, ugyancsak pénzválságban szenved és ugyancsak a pénznek áldoz fel mindent, majd-

nem ugyanolyan módon, mint mi. Ott is elvonják a szájaktól a falatot fizetések és bérek leszállításával, adók emelésével, hogy tartsák az állam egyensúlyát és a font értékét. Amire a világbirodalom kényszerül, hogy kerülhetnők el mi? S ami ott bölcsesség, miért lenne nálunk tévedés?

Két látszat azonossága ez, nem két valóságé. Az angol font nem azonos a pengővel. A magyar nemzeti vagyon egészében itthon van, az angolé öt világrészben van elszórva. Angol font mindenütt benne van idegen vállalatokban és mindenhol gyűl az angol fontról szóló adóslevél az angol tőkés kezében. Ha a font veszít értékéből, mindenütt a világon kevesebbel tartoznak Angliának, mint kaptak. S angol vállalkozók, angol mérnökök, tisztviselők és munkások élnek idegenben, akik viselnék ennek a fontelértékeltelenedésnek a kárát. Ott a font a nemzeti vagyonnal együtt sír és nevet, nálunk ellenben külön sír az egyik és nevet a másik.

Igenis, a világbirodalom nem engedheti meg magának azt, amire mi, kicsi, elszigetelt nemzet szerintem utalva vagyunk s minden bajunkból kilábalhatunk. A világbirodalom nem tehet különbséget külföldi és belföldi pénzforgalom között éppen azért, niert világbirodalom. Kínában, Indiában, Kanadában is belföldi forgalma van. Az ő határa nem teszi zárt gazdasági területté országát, csak egy középpont, melybe a világszálak összefutnak. Ha a világ arannyal dolgozik, semmi vonatkozásban ő nem zárkozhatik el az arannyal való dolgozástól. Még otthon sem, mert legalább annyit kell behoznia, mint saját földjén terem. Olyan cikk, mely teljességgel angol nyersanyagból készül, alig van, a munkaereje pedig úgyszólván egészben importérték, mert behozatallal kell élelmezni. Belföldi és külföldi gazdálkodás nála nincs, nálunk pedig nem lehet mellőzni, annál kevésbé észre nem venni, hogy van.

Sajnos, ott az aranypénz istápolásával is hiába akarják a gazdasági életet megerősíteni. Csak a meglevőt óvhatják a romlástól, de a termelésen az aranyhegyek sem segítenek. Ott piac kell, nem arany. Nálunk ellenben arany kell, mert ha az van. magunk vagyunk a magunk piaca. Arany kell, mert szükség és kényszer nélkül ezt követeljük és nem tudunk megbarátkozni a gondolattal, hogy magunk között ellehetünk nélküle is. Hiába mondja a munkás: dolgozik munkapénzért is, hiába az iparos, kereskedő: ad portékát papírpénzért is, ha tőle is elfogadják. Ott fent a csúcsokon őrzik a hagyományos tant s ragaszkodnak az aranyfedezethez, noha nem tudják megszerezni. S ennek a tannak áldozatul odavetjük a munkás munkaerejét, a gyárnak már beléje fektetett tőkéjét, az országnak életképességét, melyet termelés nélkül is kénytelen fenntartani, ameddig csak lehet. A pengő fontnak képzelet magát és ez a kis ország egy világbirodalom arányait veszi magára, melyekben haszontalanul senyved, holott nagyszerűen boldogulhatna, mondván: olyan kicsi vagyok, mint az egér, melyet a legnehezebb helyen sem nyomhat agyon.

Aranykor.

Szeptember 30.

Világoptimizmus elektrizálálja mostanában a világhisztériás Európát. A berlini tanácskozás nyomán, úgy látszik. Berlinben ismét bekapcsolódik a gazdaságba a visszahúzódt arany s a londoni elhatározás nyomán megindult a berendezkedés arany nélkül. A francia és angol gazdasági politika között megint elnyúlik a keskeny, de viharos csatorna, mely azonban ezúttal nem ellentétet jelent, hanem ugyanazt a célt látszik szolgálni ellenkező módszerekkel.

Nekünk ezt a kétféleséget fel keli ismernünk s nem válogatni közöttük, hanem élni velük. A világgazdaság rákfenéje, az aranynak egyoldalú elosztása, jobban mondva, egyoldalú tulajdonbavétele, úgyhogy a többinek nem jut belőle, mégis kénytelenek vele gazdálkodni. Termelésük a berendezettségük és munkaerejük alapján óriási méretben tágulhatna, de mivel nem ezekhez, hanem aranykészletükhöz kell igazodniok, ijesztő mértékben összezsugorodik. Németországnak most mód kínálkozik, hogy munkaereje és aranykészlete között az antagonizmus kiegyenlítődhetik. Nagy szerencse Németország számára. Anglia ceruzát vesz a kezébe és kiszámítja, hogy a kölcsönarannyal való dolgozás csak az arany adósságát növelhetné és jobbnak látja, ha bizonyos fokig veszni engedi pénzbeli értékeit s helyettük felfokozza munka, és termékértékeit. Németország ujjonghat, ha ismét aranyhoz jut, Anglia ujjong, hogy szabadult az arany zsarnokságától s a maga nemzeti erejét kifejtheti nem az arany, hanem a munkaereje maximális mértékéig.

Az *Újság* olvasói figyelmes kísérői voltak annak az ostromnak, melyet majdnem egy év óta folytattam a felfogás ellen, hogy arany nélkül és arany ellen nem lehet gazdálkodni. Ma ezt az ostromot folytatni meddő dolog volna, hiszen íme, az egyik legnagyobb gazdasági világhatalomban az aranyvallás kapitulált. Lehet még ragaszkodni az aranyhoz, de többé nem a dogmához, hogy aranyfedezet nélkül a pénz nem igazi pénz. Az ostrom ellenben sohasem állította, hogy csak arany nélkül pénz a pénz. És Anglia, meg az aranszegény többi európai és más világrészbeli államok sem fordultak az

arany ellen. A jelszó ma az, hogy csak rövid átmenetről van szó. ez azonban önáltatás. Ha boldogulnak arany nélkül, semmi okuk visszatérni rá. Hiszen akarva sem tehetik. Az aranygazdag államok is el vannak látva mindennel és termékeiért nem adnak aranyat. Másképpen pedig aranyhoz jutni nem lehet. Kölcsön venni pedig és kamatot fizetni érte, holott arany nélkül is boldogulnak, kész dőreség volna. Nem boldogulni vele pedig teljes lehetetlenség, amíg arról van szó, hogy ami itthon terem, azt itthon cserélik be itthoni javakért, a külföldről beszerzendők számára ellenben elég aranya van a legaranszegényebb országnak is. Nekünk is.

Ezért nincs szó arról, hogy merre induljunk mi. Az aranylalan gazdasági rendszer felé, melyre Anglia ragadós példája csábít. vagy az aranyfedezetűre, mely Berlin nyomán mintha számunkra is járhatóbbá válnék. Ma már approbációt kapott állításom, hogy Magyarország, mint agrárállam, melynek fejlett ipara van, bizvást berendezheti belső gazdaságát arany nélkül, a munkaérték alapján, mely már létrehozta javait s meglévő aranykészletével bőségesen megfelelhet a külföld iránti kötelezettségeinek, lebonyolíthatván, kivitelétől támogatva, külföldi üzleteit. Semmi oka nincs külföldi pénzre várnia, hogy a magyar kőbányából köveket fejtsen a magyar országutak építéséhez, magyar agyagból téglát égessen házépítéshez, magyar ércet magyar szénnel olvasszon ki s magyar kenderből, magyar gyapjúból, magyar marhabőrből magyar ipari cikkeket csináljon, melyek egymással kicserélődve, ellátják a magyar dolgozó társadalmat mindennel, amit a magyar természet és munka nyújt. Nem magában való értékül kell ehhez a gazdasághoz a pénz. hanem pusztán értékmérőül és utalványul, melynek árufedezete lévén, mindenki bizvást elfogad, mivel az állam is elfogadhatja, fizetve vele személyi kiadásait. Egyenesen kidobott pénz tíz percentséget fizetni kamatul aranyfedezetért, mely úgysem az egész pénzt teszi aranyértékűvé, holott a célt tökéletesen szolgálja a kamatmentes belföldi pénzjegy. Kell nekünk arany a külföldi adósságok törlesztésére, külföldi anyagok beszerzésére, de csak erre. Ezt az aranyat pedig megszerezhetjük kivi teltei, melyben a magyar munka cserélődik be külföldi arannyá.

Ha a francia-német összefogás következtében számunkra is megnyílik a francia aranypince, ha Amerika nagylelkűsége lehetővé teszi, hogy a pénz ismét bekapcsolódik a termelő közgazdaságba, valósággal feléledhet nálunk is az új aranykor. De annyi aranyai kölcsönbe nem vehetünk s annyiért kamatot nem teremthetünk elő, amennyire szükség volna. Hiszen vagy négyszázmilliót már elnyelt a mult s hogy legyen annyi, amennyi a hágai egyezés idején még elegendő lett volna, egy milliárdot kellene kapnunk és igénybevennünk. Mindenképpen adódik számunkra a lehetőség és kényszerűség egyaránt, hogy a francia pénzpolitikával tartva, az angol precedens is sarkaljon bennünket belföldi pénzzel való gazdálkodásra. Annál is inkább, mivel a francia aranyra még várni kell. a belföldi pénz nélkül pedig soká már nem igen várhatunk rá.

Az utolsó aranyoltár.

Október 4.

„A világ tele van javakkal és az emberek nyomorúságban élnek!” Alázatos köszönet olvasóimnak, kik gratulálnak írásaim világszerte beigazolódásához, de nézetem szerint az aranystandard elhagyásának epidémiája nem azt erősíti meg, amit vélnek. Én nem mondtam soha, hogy a világ hagyja el az arany mert az arany ártalmas, csak azt, hogy akinek nincs aranya, az ne legyen a rabja. Magyarország pedig éljen a helyzet előnyeivel, mellyel egyetlen más ország sincs megáldva s boldoguljon a maga mivolta alapján, ahelyett, hogy tönkremenjen az idegen bálvány imádása miatt.

„A világ tele van javakkal és az emberek mégis nyomorognak!” Ez a tétel, mely a maga megállapításában lázít a tény ellen, harsog most minden szájából és tintatartóból s ez az én igazi elégtétel. Nem tölem tudták meg, de az arany uralmának meg kellett inognia, hogy világszerte szintén felismerjék és képtelenségnek lássák, melyet az arany okozott s melybe belenyugodni nem szabad. Mihelyt Anglia észrevette, hogy szakítania kell az arannyal, nyomban az aranyban találta meg a bűnöst. Ez teszi, hogy csak aranyért lehet javakat kapni, nem pedig más javakért. Minden állam eladni akar, hogy aranyat kapjon, vásárolni ellenben nem, nehogy aranyat kelljen kiadni. Ez pedig a romlás útja. Akiknek csak javaik vannak, nem tudnak aranyhoz jutni, mert az, akinek aranya is van, nem vásárol. Mit érnek a javak? Semmit. Le kell állítani a munkát, inerte nincs minek termelni. Vagy oly olcsón kell odaadni az aranyért, hogy nem érdemes termelni. Így kerül szembe az aranytulajdonos eladó az arany nélkül szükölködő vevővel, aki csak munkával tudna fizetni, de ezért az értékért nem kap semmit.

Mihelyt az aranyhályog lekerült a szemről: tisztán látják: az arany, valamikor dajkája a munkának, most ellensége. Lám, egy csapásra meg van oldva az angol termelés problémája. A font kevesebbet ér, tehát az árú könnyebben eladható. Amíg aranyat halmozni akart, nem volt munkája. Mihelyt a raktárakon akar és tud túladni, megy a dolog. Az emberek munka után élnek, nem arany után.

S kiderült a másik turpisság is, melyre szintén rámutattam: az aranypénz pusztá káprázat. Csak addig érvényesülhet, amíg szaván nem fogják. Az angol bank kötelezi magát, hogy minden papírfontért aranyat ad. Vállalta ezt abban a feltevésben, hogy nem fogják az aranyat tényleg követelni. Mihelyt szaván fogták, már kisült, hogy nincs annyi aranya. Amennyije van, azt kölcsön kapta s most is a másé. Az arany csak az emberek hitében volt meg, nem pedig a pincében, akkor sem, mikor színültig tele volt arannyal. Aranyfont — papírfont volt mindig. Ahogy a bankban nincs meg minden pénz, melyet betettek, a pincéből sem kerülhet ki minden arany, mely valaha bekerült. Ha az Angol Bank tovább is aranyat ad a fontért, nincs aranya, melyet érte adhatna.

S mint a megbomlott szem végigfut az egész harisnyán, azonképpen mihelyt az egyik aranyvaluta felmondja a szolgálatot, követi a többi is. Csak azt a pincét nem lehet kifosztani, melyet lezárnak. S ha Dánia a vajáért nem kap aranyat, akkor nem lesz bolond, hogy az angol szenet arannyal fizesse. S mihelyt Anglia nem szorul aranyra, természetes, hogy Amerikából átmegy az arany és biztosabbnak érzi magát ott, ahol kevés van, mint otthon, ahol annyi van, hogy hovatovább senkinek sem fog kelleni. A szegény arany-tulajdonos szepeg: mi lesz belőlem, ha az aranyam többé nem nélkülözhetetlen?

A francia polgár pedig azt gondolja: ma nékem, holnap néked. Ha a kétszerte gazdagabb Amerika bankjában is olvad az aranyhalom, mi biztosít, hogy a francia pince nem ürül-e szintén? S nehogy ez a baj érje, inkább maga szedi ki az aranyat és viszi haza és zárja a ládába, ahogy ötszáz év előtt is minden gazdag ember a ládában tartotta aranykincseit. Az arany *csak* az országban marad, de a bankpincéből kikerül. Már pedig a pénz csak addig pénz, míg az arany a bankpincében van. Enélkül csak papírpénz, akármilyen is rányomva.

Bizalmi válság az arany körül! Ki hitte volna? Én nem, azt hiszem, senki más sem. Pedig ez a bizalmatlanság éppoly megokolatlan, mint az aranyé a közgazdaság iránt, melybe nem mert belebocsátkozni — biztonság hiánya miatt. Most önmaga iránt is bizalmatlan. Pedig nincs oka, mert — ó, hogy e paradoxonhoz kellett! jutnia — az arannyal fedezett pénz elvégre szintén jó és jól van fedezve.

Ebben a ríkító megvilágításban még egyszer kérдем: helyes-e, hogy Magyarország, arany nélkül, még mindig ragaszkodik a kizárólagos aranypénzhez? A tele raktárak éhesen ásítanak a meztelen emberekre és az éhesek szájában összefoly a nyál a sok enniváló láttára, mely fogyasztóra vár. S célravezetőbbnek találják meghajolni a pénz hagyományos érdekei előtt, mint egy merész, logikus elhatározással lerontani a gátat a tele raktár és az üres gyomor között. Van munkás és van elvégzendő munka és gazdaságosabbnak tartják a munkát el nem végezni, mint véteni egy pénzügyi iörvény ellen, melyet mindenütt, ahol boldogulni akarnak, megszeg-

nek. Mivel a külföld nem ad nekünk semmit a munkánkért, magunk sem adjunk erre semmit? Ha a külföld tőlünk, aránytalanoktól aranyat követel, ennek még van értelme. Ha nem kap, nem is ad. De magunk egymás között! Aranyat követelünk egymástól is, holott egyikünknek sincsen? S inkább az állam számára ellenszolgáltatás nélkül több szolgáltatást követelünk s nem engedjük megkeresni a többletet, mert a munka mennyiségét nem a munkalehetőséghez és szükséghez mérjük, hanem a pénz mennyiségéhez, mely mindig kevesebb lesz, holott a munkára mindig nagyobb és nagyobb szükségünk volna?

A világ hadd vívja tovább természetes küzdelmei az eddigi mód fenntartásáért. Ma., amikor mindenütt szabadulni akarnak az aranytól s ahol ragaszkodnak hozzá, nem bírják megtartani, nem mondom: mi vagyunk Európában az egyetlenek, akik ezt csupa haszonnal és minden kár nélkül megtehetik. Az angol, lemondván a font értékének tartásáról, rettentő vagyonszéteséget szenved rengeteg külföldi adósai révén. Amitől Teleszky János az inflációnál tart, hogy az adósok jól járnak a hitelezők kárára, azt Anglia vállalja, még pedig külföldi adósok javára. A munkáját akarja ezzel szemben felhasználni és értékesíteni ott, ahol a pénzét vesztette. Nem bízom benne. Otthon nem tud a többtermelésével mit csinálni, mert csak a külföld számára termelhet. Ez a külföld pedig szintén termel és ha olcsóbb árú konkurrál vele, maga is olcsóbban adja. S bármennyire megrendült az arany hitele, a külföldtől mégis csak aranyat fogadhat el, ez lévén a nemzetközi értékmérő még mindig. Sokat kell bevásárolnia a külföldtől — arannyal, mely mind fogy, még többet kell eladnia — aranyért, mely sincsen. Míg a pénz világrendszere meg nem változik, világgazdaságot e rendszerrel szemben nem üzhet.

Mi ellenben sziget vagyunk. Ha nincs aranyunk, a magunk termékeit ehetjük. Munkánk eredményét nem kell szükségképpen kiszállítani, van elég munka a magunk számára. Az utak építéséhez egy külföldi porszem és kapa sem kell. Szenünk van, vasunk van s lia réz sincsen, elvégre lemondhatunk róla, ha másképp nem boldogulunk. A külföld felé nehéz terheink vannak, de a magunk belső gondozását el tudjuk látni, ha nem ragaszkodunk az aranyhoz. Még most is nehéz meglátni, ami az út porában hever, a meztelen igazságot? Hogy az arany addig hasznos, amíg hivatását teljesíti. Eszköze a termelésnek és mérője a termékek árának. Ha elhagyja a termelést, pusztán fém, melyhez ritkábban lehet jutni, mint a vashoz s ha magát is áruba bocsátja s ritkaságával és egyoldalú elhelyeztettségével fölveri az árát, akkor megszűnt alkalmas értékmeghatározó lenni. S oly egyszerű konzekvencia: magunk között más értékmérőben egyezhetünk meg.

Érthetőbb, ha egy utat nem építünk meg, mert nincs collstockunk, mint az, hogy éhes embereknek munkáját nem használjuk fel szükséges dolgok előállítására, mert nincs pénz. S ma már szinte bizonyos, ha kapunk is kölcsön pénzt, az a beállított rázkódá-

sok után már nem lesz az a megrendíthetetlen állandó csereeszköz, ami eddig volt. Az aranyérték egyre változik, merem jósolni, egyre romlik majd. Mit ér, ha az emberek végig maguk között elosztják s mindenki a maga porcióját otthon tartja? Megállna akkor minden «ép és lehanyaglana minden munkáskéz?

Mi győzedelmeskedhetünk a legfényesebben az összes gazdasági területek között, ha meg merjük tenni, hogy magunk között elfogadjuk értékmérőnek a munkaértéket és mi, aranyban a legszegényebbek, leszünk talán az egyetlenek, ahol még áll az aranybálvány. Maga Szent Harpagon is már túladott minden aranyon s mi még mindig az oltára előtt térdepelünk s dúsán terített asztal mellett haldokló ajkkal imádkozunk: adj aranyat, jó Isten, hogy a terített asztalhoz nyúlhassunk!

Gyöngyhalászat.

Október 11.

A gyöngyhalász-flotta dús zsákmánnyal jelent meg és kétségbeesetten fordult vissza. Mióta legutóbb itt járt, megváltozott a világ. A világ szegényedett és takarékoskodik. A gyöngynek nincs ára és nincs keletje.

Ugyebár, nem nagy szerencsétlenség? Gyöngy nélkül nagy-szerűen meg lehet élni és gyöngyöt nem vásárolni, ha szorul a zacskó, a legegyszerűbb módja a takarékoságnak.

És mégis.

Eddigélé a gyöngy vásárt nem tekintették kiadásnak. Ez a gazdagság felhalmozásának egyik módja volt. Talán a legegálisabb formája a pénz kivonásának a gazdasági életből. Gyöngy és briliáns örök tartós értékek. Nemzedékeken át utódról-utódra száll a vagyon, mely a legnagyobb rázkódásokból kimenthető és mindenütt könnyen értékesíthető — volt. Ma a bizonságérzet ha megbecsülteti őket, kisül, hogy körülbelül a fele érték elveszett. A gyöngy megmaradt teljes számmal, de ha pénzre számítják át, felére apadt. Szóval, addig teljes érték, míg pénzzé nem válik.

Aki ma gyöngyöt nem vásárol, de tegnap még igen, nem takarékoskodik, hanem ennek tudatában a pénzét már nem változtatja gyönggyé, vagy drágakővé, mert ugyanannyi pénzre már vissza nem cserélhető. Aki a pénzt menteni akarja, a gyöngyöt most még megbízhatatlanabbnak találja, mint az aranyat. Ez még mindig valahol arany, de a gyöngy már sehol sem gyöngy.

Ez elvégre rendjén volna. Te, hódító szépség, éppúgy ragyogsz, mint tegnap, enyhén villogó gyöngysorral a nyakadon. Ennek a tükre nem változott azzal, hogy az ára a felére esett. Nagyanya korodban úgy adod át unokádnak, hogy szintén csillogó és boldogító lesz, mint mikor te kaptad. Vagyonnak kevesebb, értéknek ugyanannyi.

De a gyöngyhalász! Aki leszáll érte a tenger fenekére és többé nem szállhat le, mert nem kell a kagyló szenvedéses könnye. Ott fenn a csúcson oly egyszerű elhatározni: a mai viszonyok között nem veszek gyöngyöt. De ott lenn a tengerfenék fölött, nem

mondhatják: a változott viszonyok között nem szállok a tengerfenékre. Fent gyöngy nélkül igen jól lehet élni, de lent gyöngy nélkül éhen kell veszni.

A magas északon pedig a prém vadász leöldösi kutyáit. Minek etetni őket? A mai viszonyok között nem vásárolnak nemes prémet. Nagyvárosok kicsiny műhelyeiben az aranyműves leveszi szeméről a nagyítót. A meg nem vásárolt gyöngynek, briliánsnak nem kell finommívű foglalat. A gazdagság lestrófolja a lámpát és a pillék, melyek körülötte élnek, nem élnek többé. Emberek, térjettek magatokhoz. Jön a nagy böjt, vezekeljetek! És vezekelnek, nagy, nagy embertömegek feláldozásával, akik mind-mind abból éltek, hogy a gazdagok bűnben leledettek és hajszolva az élet fényét és örömeit, kenyeret adtak nagy-nagy sokaságoknak.

Itália partjairól, Paris boulevardjairól eltűnnek az idegenek és örökre ellátott egzisztenciák emiatt semmivé válnak. A pincér, aki hűtötte a pezsgőt, a szobalány, aki megvetette a henyélő ágyat, a mosónő, aki tisztította a patyolat testrevalókat, a borbély, a fodrász, a cipész és díszműárús, a falvak parasztja, akinek salátáit ették és most már nem eszik. A színész, a muzsikus, a szobrász és festő, akik az emésztés gyönyöreit a művészet csiklandozásaival fűszerezték, megdermedten sutba kerülnek. Aki két négyzetméter vászonból ötven cent ára festékkel százezer dollárt csinált, most nem keresheti meg az ötven centet az ecsetje számára. Nyöszörgés és könyörgés, átkozódás és jajgatás a völgyekben, mert a csúcokra visszavonultak a hatalmasok. Szent Harpagon válságba került és hívei vezekelnek és sanyargatják magukat. Te élet odakint szűnj meg, mert mi spórolni akarunk.

Ez Szent Harpagon másik gyilkos ábrázata. Kitorli az életből a fényűzést. Eddig még megvolt a mentsége, sőt az a szent missziója: ragyogni és dúskálódni. Híres, nevezetes tudós fejtegette, hogy a fényűzők milyen fontos gazdasági tényezők. Kultúrhistorikusok magyarázták, hogy a régi világ embernyűző hatalmasai a könny és vér árán, amely miattuk folyt, megteremtették a kultúrát, a tudományt és a művészeteket. A kampagnai paraszt kezén a pénz sohasem építette volna Szent Péter templomát és Raffäelt nem látta volna el megbízásokkal. A szegénység bőre alól kiszedték a húst, aranyat szereztek rajta és felhizlalták soha nem sejtett világátfogón a művészetet. Az arany akkor messze földről zsákmány és adó képeben került a ládába és a fejedelmek onnan szedték ki és szórták a maguk gyönyörűségére és halhatatlanságára a művészetek közé. Nagy baj volt, ha elfogyott az aranyuk, de a megkezdett munkát mégsem szüntették be. hanem inkább uzsorásokhoz fordultak, háborút viseltek, hogy a művészet és kultúra meg ne akadjon. A legfeketébb nyomor annak a kor-nak gyalázata volt, a legvirulóbb művészet örökkévaló érdeme. Üljetek oda. ifjú a könyvesszoba asztalához és olvasd el mindazt, amit alkottak, fehér hajjal ravatalra kerülsz, még mielőtt végére értél volna a sorozatnak.

Majd a művészet korút kibővítette az ipar kora is. Szent Harpagon lovag maradt mindvégig. Mi kell, imádott szerelmesem? Millió emberek sűrögtek, forogtak, tépelődtek és kitaláltak, szőttek, fontak, véstek és hímeztek, formáltak, rajzoltak és festettek szépségeket, drágaságokat, mik mind a nők szépségét vakító és kéjes keretbe fonták. A divat! Az áldott divat, mely a kincset értéktelenné tette, hogy új esztendőben új kincsek alkotására nyíljon alkalom, miket a gazdagság mohón és boldogan rakott a nő lába elé. A gazdag ember nem ehetett többet, mint a szegény, de pompa és drágaság terén határtalanul költött és jutott kenyér oda, ahol enélkül nem lett volna.

Fényűzés, dűskálkodás . . . Missziónak vallotta a gazdagság, hogy letorkolhassa a szegénység lázongását. Ezzel a misszióval igazolta be, hogy valameddig világ a világ, kell legyenek gazdagok és szegények.

Szent Harpagon otthagyta a munkát és munkásait, mihelyt nem volt biztos haszna. Nyomorba döntötte az emberek millióit. És lemondván haszonról, most az állományát féltve, renyhe és gyáva kezéből kiejtette kultúrkötelességét is, megbénította a művészetet és mindent, ami vele jár. Hanyatlik az arany is, tehát nem kell több Raffael. A ma Michelangelo ja még széklábat sem faraghat, mert hanyatlik az arany, melyet éppen ezért két marokkal szorongat, hogy ki ne olvadjon a kezéből. Ezt takarékoságnak nevezi és fenhéjázó képmutatással hirdeti, hogy példát mutat ez erény gyakorlásával. Ő jár elől, aki elvégre még tehetné. És szerte a világon a művészek és költők váltak a legárvábbakká. Ők az elsők, akiket kilöknek a hajóból, ők, akik eddig tabuvá tették a hajót. Micsoda éktelen sívalkodás hasgatta át a világot, hogy a bolsevizmus lespórolja a ruháról a paszomántot, a cipőről a fazon. Kultúrgyilkosság, mondtuk joggal. És most oly természetes, hogy rosszul menvén az aranynak, évszázadok épülő nagyszerűsége ronggyá válik Szent Harpagon alkalmazkodásánál fogva — a mai viszonyokhoz.

Hát már mindenhez joga van? Minden gyilkos lelketlenségét erénnyé avatjuk? Volt-e joga, maga hasznot nem látva, munkanélkülivé tenni a milliókat? Es van-e joga, módját nem látva, fakóvá és üressé tenni a világot? Ezt a hivatását is áttolhatja az aránytalan sokaságra, mely igazán nem bírja ellátni? Az európai kultúra romlása nem a Spengler-féle törvényszerűség alapján következik be, hanem szintén az arany bűne. Ha volt módja, ennyire kifejleszteni, amíg jólesett neki, nines joga elpusztítani, ami már nemcsak az övé, hanem az egész emberiségé. A művészet tengerének gyöngyhalászái merev bambasággal állnak és nem értik, hogy nem szállhatnak le többé az alkotás misztikumának fenekére és nem hozhatják napfényre az alkotó kinszenvedés drága gyöngyeit. Európa valóban pusztul és el fog pusztulni végleg, ha tovább is rabja marad az aranynak, holott ellene fordult, ahogy rabja volt akkor, mikor még táplálta és virágoztatta.

Washingtonban.

Október 18.

Viszi a gyors hajó Aranyország miniszterelnökét tengerentúli Aranyország elnökéhez. A világ aranyának negyede meglátogatja a világ aranyának felét és együtt háromnegyeden, tele részvétellel és irgalommal a többi világ iránt, megtanácskozzák, mit tehetnek érte.

Mert a gazdagság kötelez. Valamit tenni kell a világért. Ők ugyan fényesen megélhetnek a háromnegyed világ aranyából, nekik semmi bajuk sincs, ugyebár? De a többit sem engedik elpusztulni — ugyebár?

Hogy folyik le a tanácskozásuk? Belevegyl-e a világért való aggodalmukba az ő magukért való aggodalmuk is? Nemes hiszemmel a világ dolgát akarják meghányi-vetni. Felszínre kerül-e tudatuk aljából, hogy voltaképpen magukat akarják megmenteni? Sejtik-e, vagy pláne tudják-e már, hogy az arany elpusztítván a nélküle szűkülködő világot, most felfalná azt. is, amely bőviben van?

Amióta a fontot érte a nagy baleset, a sok arany már nem ad megnyugvást. Addig hárman valamik urai a világnak, az aranytulajdon szent nevében. Most ketten maradtak. A harmadik — a második gyomrában hever megemészthetetlenül, mint. Jónás a cethalban. Furcsa úton került oda — az arany modern fiziológiája szerint. A francia pénz nem ment Németországba megsokasodni, mert nem érezte magát elég biztonságban. Elment tehát az angolhoz, az aranytárshoz, aki már elég biztos. Úgyde ez aranyból akarván aranyat csinálni, drágábban odébb adta a németnek. A francia arany így mégis német kézre került és mihelyst ezt megtudta, a francia sietve visszazivattyúzta Angolországból. Ami sikerült, mivel ott volt arany. Az angol is visszazivattyúzta volna Németországból, de ez nem sikerült, mivel hogy ott nincs arany. Aranyat vészelt tehát követelés ellenében és ebben el kellett véreznie. Az angol arany francia pincébe került és otthon Angliában már csak a német adósság maradt.

Ez elrettentő látvány. De talán elrettentő példa is? Lám Anglia szinte belepusztult abba, hogy Németországnak rosszul megy. Németországnak is, Ausztriának is, Magyarországnak is. Lám Franciaországnak is vannak adósai, Amerikának is. Az az arany, mely otthon van, még megvolna. De amely idegenbe mérészkedett hitelnek, az a szegény országok sorsában osztozódik, odavész velük együtt. Kívánatos ez? Jobb megmenteni ezeket az országokat, hogy megmentjük az otlévő kinlevőségeinket. Önző számítás, de elvégre a jó emberek is lehetnek jó számolók.

Aztán nincsen benne semmi nagy nemzethez nem méltó rossz-szaság, ha az amerikai esetleg észreveszi, hogy minekutána az angol arany merőben legális úton francia pincébe került, most az övé is úszik és repül francia virányok felé. A hajcsövesség törvénye szerint szívárogoz át, mert lényege az egyensúly és ez egy szintet keres. Ha ez a folyamat megerősödik, rövid idő alatt az arány megváltozhatok. Franciaországban lesz a világ aranyának fele és Amerikában csak a negyede. Már pedig az óriási Amerikának az ő óriási pénzforgalmával a világ negyedrésze aranya annyi, mint volt Angliának az, amiből még aranyak mondhatja a fontját. Egészen tarthatatlan feltevés, de egészen logikus fantasztikum, ha elképzelem, hogy Washingtonban a két aranyhatalmasság egymással biztonsági szerződésre törekszik, valami olyas megállapodásra arany dolgában, amelyet eddig hiába kerestek a fegyveres arány megállapítása érdekében. Egyik ne rontson a másikkal utalványokkal sem, mikéért aranyat kell adni. Leszerelési konferencia ez a meglévő állomány respektálása és biztosítása céljából. Amolyan kartel, amilyen a varjuk között eddig már megvolt.

Olyan világkormányzó nagy elméket bizonyára foglalkoztathatja ennek a magában való aranykeringésnek a mellézköngéje is. Az, mely kihat a világ tömegeinek sorsára. Nemcsak állampénzügy van, hanem egyes emberek pénzügye is. S ahogy szem-mellátható volt két éven át a pénz menekülése a legyőzött országokból, azonképpen észre kell venni, hogy mostanában menekül onnan is, ahol sok az arany. Menekül ide is, oda is, végre elbújik a szekrény legrejtettebb zugába és ott éli dermedt, bacilluséletét, táplálék és fejlődés nélkül mindaddig, amíg kedvező körülmények ismét rálehelnek és megindul sejtmelegoslás útján a szaporodása. A természetben az egy sejtből fejlődött ki az egész organikus élet. A gazdasági életben viszont mintha visszafejlődne az egysejtűség és önmegtermékenyítés felé. Annak rendje és módja szerint az arany frigyre lépett a munkával és született új munkaarany, vagy aranymunka. Ez a házassági intézmény még megvan, de mind több lesz az arany-agglegény, aki elvirulni enged a munkaleányzót.

Franciaország még kevésbé érzi a munkanélküliséget. De közeljövőben, tudja, hogy jobban fogja érezni. Azért, mert társa az aranyuralomban már erősen érzi. Megszűnt az amerikai globe-trotter, aki elsősorban Franciaországba vitte a pénzét ellátásért,

kultúráért és luxusért, amelybe kevés anyag mellett tömérdek munkát lehetett fektetni. De ez a termelés csakis az idegen számára való és ha idegen nincs, otthon értéktelenebb, mint a pörkölt, mely a kocsmáros nyakán marad. A jenki, aki nem tudja eladni portékáját, a gyáros, aki nem keres dolgozó munkásokon, a tőkepénzes, akinek szekrényében leolvad a nem rentábilis vállalat részvényértéke, végeredményben világszerte megosztja veszteségét mindenkivel, akivel szakít. Franciaország elszállíthatja az amerikai aranyat, de az amerikai utast hat repülőgéppel sem hozhatja át vevőnek az óceánon.

És végül — nem vennék számba a legnagyobb veszedelmet, mely arany gazdag nemzetet érhet? Eddig csak a beavatottak titka volt, hogy az arany mint nemzetgazdasági érték, minden termelésnek és forgalomnak nélkülözhetetlen létköre, csak fikció. Bűvös ereje addig van meg, amíg tulajdonítják neki és nélkülözhetetlen csak addig, amíg hiszik róla. Most pedig a kényszer nyomása alatt már közeledik a veszedelem, hogy akik aranyhoz nem jutnak, próbáinak nélküle is boldogulni. S mi lesz, ha sikerül? Mi lesz, ha arany nélkül jobban sikerül, mint arannyal? Siker alatt értvén, hogy búzát nem öntenek a tengerbe, hanem kenyeret sütnék belőle, gyapotot nem égetnek el, hanem embereket öltöztetnek fel. Ami van, azt boldog emberek elfogyasztják s ami nincs, azt dolgozó emberek előállítják. Hogy összeomlik a fikció és íme, nem kell elpusztulni azért, mert mindenből több van, mint kell és nem kell megállni a gépnek, mert nincs annyi arany, mint érték, melyet vele mérnek.

Az a veszedelem, hogy a bőség miatt nem kell nyomorba süllyedni az emberiségnek, már erősen közel van. Még elhárítható, ha az arany legalább úgy tesz, mintha nem nézné veszedelemnek és maga is hozzájárul, hogy bekövetkezzék.

Az infláció.

1.

Október 25.

Nemcsak a torkával tudja az ember a másik szavát túlharogni, hanem agyával is. Akármit mondjunk is annak, aki másképpen gondolkodik, nem arra figyel, amit hall, csak arra, amit mond. Régi dolog, ezért elég türelmesen fogadom, ha még most is és még mindig azt hallom, hogy infláció!

S átkom arra a végzetes precedensre, mely erősebben ül az idegzetben, mint a tudatban. Ha ezt a háborúutáni inflációt ál nem kell élnünk, minden keservével és pusztításával, akkor biztos, hogy meg is értenők ezt a szót, melynek fogalmát azonosítjuk azzal a pusztítással, melyet a háborúutáni időnek pénzügye a magyar közgazdaságban végzett. Akkor nekem nem kellene kétségbeesve és hiába ordítanom: ha bor helyett vizet iszom, akkor nem a bort vizeztem, csak magam megélhetek bor nélkül is, amíg nincsen és szívesen és boldogan fogok megint a hegylevéhez nyúlni, mihelyt lesz.

Ezúttal azonban engedtessek meg nekem, hogy lerázzam magamról ezt a háborúutáni idegsokkot s mivel az országra pusztán az inflációtól való irtózatból mérik a pénztelenségnek sokkal nagyobb csapását, ne respektáljam a mások idegsokkját sem és kereken szemébe nézve az ellenvetésnek, vizsgálgassam: voltaképpen mi is az az infláció és valóban olyan fekete-e, mint festik?

Nem 1919-ben ismerkedtünk meg az inflációval, hanem 1848-ban. Amikor Kossuth Lajos bankókat nyomtatott s ezzel finanszírozta a szabadságharcot. S kapott ezért a céduláért mindent, ami kellett — nem a fedezete alapján, mely zéró volt, hanem a bizalom alapján, mely száz percent volt, annyira, hogy Komárom kapitulációs feltételei között a várparancsnok kikötötte, hogy ne osztrák, hanem magyar pénzben fizessék a legénységet és tisztikart. Ez a pénz közönséges nyomtatvány volt, mihelyt a háború elveszett, de addig valóságos pénz volt, minden arany és ezüst fedezet nélkül.

És megismerkedtünk vele 1914—18-ban, amikor az Osztrák-Magyar Bank összes aranykészletét a külföldről beszerzendő anya-

gokra fordította s idehaza aranyfedezetnek minden ténylegessége nélkül hadikölcsönkötvényeket nyomtunk, mikre a jegybank kilencvenpercentes hitelt adott. Minden bankfiú kiszámíthatta volna, mekkora infláció ez, mennyire pusztán ürügy volt a hadikölcsön nagyobb része arra, hogy a bank új jegyeket nyomjon. De nem számította ki senki, azért nem, mert nem volt rá kíváncsi és semmi senkivel nem érezte, hogy e mögött a pénz mögött nem áll aranyfedezet, hanem a pusztá tény, hogy mindenki elfogadja pénznek s érte minden kapható, ami van. S folytattunk ezen az alapon négy éven át egy háborút, melynek mindegyik napja egymillió aranykoronába került s ezenfelül nyolcmilliárd hadikoronába. S élmeztük és fizettük a hadsereget, tápláltuk a hadbavonultak családjait, hallatlan méretekben kifejlesztettük iparunkat, előteremtettük a sok fegyvert, muníciót és szétlőttük őket az ellen séges árkokba s a pénz, melynek így az anyagi fedezete is szét-puffogott, mégis pénz maradt s amikor a bolsevizmus fehér koronákat nyomtatott, mégis csak a kék cédula volt valódi pénz, nem pedig a fehér. Egyesegyedül azon az alapon, hogy a kékben hitünk, a fehérben nem.

Ki gondolt a háború alatt a zürichi jegyzésre? A legképzettebb emberek úgy fogadták a koronát, hogy sejtelmük sem voll nemzetközi elértéktelenedéséről. Megelégedtek azzal, hogy minden drágább, mert kevesebb van mindenkől. Csak olykor eszméltek fel nagy csodálkozással, hogy a frank, mely azelőtt kevesebbet éri a márkánál, most sokszorosan többet ér. Ki gondolt akkor inflációra, holott nyakig benne ültünk? S kinek jutott eszébe — Teleszky János volt a pénzügyminiszterünk — félreverní a harangokat: földindulás, infláció van! Ellenkezőleg, ma látjuk, hogy az akkori infláció nélkül a háborút már néhány hónap alatt elvesztettük volna — pénzhiány miatt. S fölérte volna valaki ésszel, hogy ne legyen ágyú, mivel nincs pénz, holott volt rezünk s ne tápláljuk fiainkat, mert nincs aranykorona, holott volt kenyérünk, sőt húsunk is? S pénzhiány miatt a kereskedő ne szerezzen posztót, a gyáros ne csináljon töltényeket és gyógyszereket, ha voll hozzávaló anyagunk, pénz miatt, mely nincs és amely semmiféle cikkeknek alkotórésze nem volt?

Ha lett volna elegendő aranyunk, került-e volna sor a háborús inflációra? Nem valami, amit magában véve bárki is akart, de ha a rendes mód nincs meg, helyébe a kisegítő módot nem tenni esztelenség lett volna. Ára is volt, melyet azután meg kellett adni? Hogyne. De ára lett volna az infláció elkerülésének is, melyet rögtön megadtunk volna.

Nos, azután következett a második infláció, melyre egyedül emlékeznek s melynek irtózata az idegekben fészkel leküzdhetetlenül és ezért az ész nem is igen vizsgálhatja, miből is állt. Pedig érdmes megnézni. A háborús infláció becsületesen elválasztotta a hadipénzt az aranytól. Az arany a külföld számára kellett, a hadi pénz pedig gyönyörűen eligazította a belső gazdaságot.

A háborúutáni infláció ellenben merőben az aranypénzből nőtt ki. Zürichben jegyezték és árfolyama szerint beváltották bármely aranyvalutára. Útja a legális pénz hanyatlásának az útja. Egy korona helyett végül tizenötezer korona kellett, hogy egy svájci frankot kapjunk érte. De ennyiért kaptunk. Világosan látható az aranyérték fölvizezése, ahogy a tejből több tejet csinálnak víznek hozzáeresztésével, ugyanannyi tejtartalommal! Nem is kell rá szót vesztegetni, hogy az így szaporodó pénzjegyek lerontották a korona eredeti értékét legalább abban az arányban, amelyben szaporították. A kezdeti korona, melyet akkoriban valaki kölcsön kapott, tizenötezerszerese volt a végkoronának, amellyel adósságait letörleszthette.

Természetes, hogy ez rettentő értékrombolás az eredeti tulajdonos és merőben jogtalan gyarapodás az eredeti adós szempontjából. Mégis e kettőnek az érdekkörén kívül még ez az infláció is hivatást töltött be. Mi lett volna nélküle? El sem lehet képzelni egy országot, amelynek éppen csak mezőgazdasági készletei vannak s minden egyebet mégis csak elő kell állítania, hogyan juthatott a nem termelő réteg élelemhez, a mezőgazda pedig a ruhához és csizmához. Ha ugyan nem érzük be a bolsevizmus alatti batyúzással, amikor falura vittünk egy nadrágot egy tucát tojásért. Mert ez volt az infláció ellenképe. A parasztnak nem kellett az akkori pénz s később nem lett volna elég pénz, mert aranyat nem kaptunk s a városi lakosságot pénzzel mégis el kellett látni. Hát nyomtak pénzt vásárlás számára. Erre áll Teleszky János tétele, hogy papirosból nem lehet aranyat csinálni, a tiszta fogyasztásra szánt pénzre.

De fogyasztás volt, minél több jegy került forgalomba, annál több és ennek alapján megindulhatott a termelés. S ha aranyat nem is lehetett belőle csinálni, de az infláció korában fejlődött tökéletesre a magyar textilipar, részint azért, mert elvégre egy nagy halom papírért mégis adtak valutát a külföldön, nagyobb-részt pedig, mert a felduzzadt forgalom az üres raktárak mellett munkái adott minden munkáskéznek. Ne tagadjuk, minden átok mellé, melyet az inflációra mondunk, egy-egy áldást gondolhatunk, mert mégis ebből éltünk meg mindaddig, amíg másképpen rendezkedtünk be.

Hiba volna mellőzni az inflációs pénz iránt való jogos bizalmatlanságot mint életfentartó elemet. Ez a bizalmatlanság a pénztől való menekülést okozta. Mindennek volt keletje, mert bármit vásároltak, aminek anyagi tartalma volt. Ekkor ment a kiszgazda felesége cobolybundában az istállóba s került a tiszta szobába zongora és a tulipános ládába selyemharisnya. Nem hivalkodás volt ez, hanem a pénznek átmentése dologi javakba. Nem is volt akkoriban sem éhes, sem munkanélküli ember.

Nem azért írom ezt, hogy propagáljam az inflációt, hanem ha már minden önségítésnek az infláció mumusát szegzik elébe, nézzünk szemébe ennek a mumusnak. Konstatálom, hogy az infláció

nem kieszelt valami volt, hanem előállt szervesen a bajból, melybe az ország nem akart belepusztulni. S konstatálnom kell még valamit. A hozzáértő uraknak lélektanilag egészen természetes egyoldalúságát, hogy pénzügyről lévén szó, csak azt a kárt nézik, mely végül a pénznek a nyakára zúdult s mikor az infláció megszűntével ez a kár a pénztől áthurcolkodott minden munka után élő emberre, erről nem akarnak tudomást venni. Az infláció devalvált egy milliárd pénzt, a defláció pedig megment egy milliárd pénzt és devalvál negyvenmilliárd egyéb vagyont és szegénységbe, nyomorba döntött nyolcmillió embert.

Az infláció.

2.

Október 31.

Fel kell vetnem a kérdést: inflációt kerülni kell, mert elértékteleníti a pénzt és megkárosítja a hitelezőt. De szabad-e az infláció elkerülése, a hitelező védelme érdekében elértékteleníteni a földet, a házat, a gyárat, a boltot minden holmijával együtt s a munkából élőket megfosztani a munkától? Megfordítva: ha meg tudom menteni a dologi javakat és vagyonokat, ha munkát, gyarapodást, forgalmat tudok teremteni s biztosítani a lakosság megélését, van-e jogom ezt a lehetőséget elvetni, csupán az egy érdek védelmére, mely a pénz állandó értékéhez fűződik?

De hiszen az utóbbi amúgy is meg van már védve az arany-pengő-számítással! Ma már nem lehet devalvált pénzzel teljes értékű törleszteni, mert ha a devalválás beállt, meg van állapítva a kettő közötti értékviszony és papírpengőből annyival többet kell fizetni, amennyivel kevesebbet ér az aranypengőnél. Az inflációs tapasztalaton okultunk, a pénz változása senkit meg nem károsíthat és senkit jogosulatlanul nem gazdagíthat már. Ha ismét tizenötezredre menne vissza a pengő értéke, ma bizony nem egy, hanem tizenötezer pengőt kellene az adósnak minden kölcsönkapott pengőért fizetni. Igazán nem értem, ezzel a korrektúrával a papírpénz hol-kít károsíthat — az állományában. Persze, vagyonszámba ez a pénz nem kívánatos. Tökét gyűjteni belőle nem csábító. De forgalmat szabályozni, a különböző javak értékeit egymáshoz viszonyítani és főleg a termeléssel arányos fogyasztást lehetővé tenni, erre feltétlenül alkalmas. Már pedig most nekünk ez kell s ennek a híja sorvasztja a nemzetet, nem pedig a vagyongyűjtés lehetősége. Hiszen hol is van az a vagyon, amely most, aranypénz mellett, gyűlik? Ma ez a felfogás igazán nem megokoltabb, mint lenne: nem enni, mert nem tudunk meghízni.

Mindezeket úgy mondom, hogy téve-tagadva a munkapénz, melyet én proponálok, vagy az államjegy, melyet Fenyő Miksa ajánl (klasszikus tanú mint a gyárosok igazgatója, mennyire csak a pénzgazdálkodáson múlhat a termelés és fogyasztás), valóban infláció. De nem az. Nem végnélküli és oktondi bankótermékről van szó, hanem szigorúan elhatárolt mennyiségről, annyiról, amellyel a defláció apasztotta a szükséges pénzmennyiséget s amelyre abszolút fede-

zetet nyújt az, amit rajta termelünk. Nem fölvezézésről van szó, mint az inflációs időben, hanem az ellenkezőjéről, az előállott új értékek számára gondoskodunk megfelelő elszámolási és forgalmi eszközről.

Szaporítani a pénzjegyeket, ha a termelésnek és fogyasztásnak erre szüksége van, nem szabad, ellenben a szükséges pénzjegyektől megfosztani a gazdasági életet a defláció útján, szabad? Szeretném, ha azok, akik az infláció ellen annyira kikelnek, hogy inséget vállaltatnak egy országgal, megmondanák, hogy a deflációtól mi hasznot várnak? Eddigél csak azt hallottam, hogy a defláció szilárdítja a pénzértéket és a kevés pénzzel arányban olcsóbbodik az élet. Már régen éljük ezt a deflációs korszakot és az élet nem olcsóbbodik, hanem drágul. Természetes. Drágítja nem a kevés pénz, hanem hogy az állam sokat elvesz belőle. De tény, hogy megállítja a munkát, kereset nélkül hagyja az embereket és kilátástalanná teszi az állam helyzetét is, mert a nem kereső és nem fogyasztó országtól nem lehet állandóan annyit kapni, mint szükséges.

Egymással szemben áll tehát két képlet: szaporodó, vagy akár értéktelenedő pénz mellett munka, jólét egyrészt és pontosan az aranyfedezethez igazodó pénzapasztás nyomán tespedés, nélkülözés és desperáció másrészt, mely irigyen kacsint Oroszország felé. A pénzszaporítást tudjuk szabályozni: nem csinálunk többet, mint a szükség parancsolja. A pénzapasztásnak ellenben nem vagyunk urai, mert ha apad az aranykészlet — és termelés nélkül múlhatatlanul apad —, akarva-akaratlanul vissza kell vonni megfelelő összegű bankjegyet.

Érthető lenne, ha azt vallanók, hogy elég pénzünk van. De nincs beruházás, mert nincs pénz, hitel kell a kereskedelemnek és hitel kell a fogyasztónak is és hitel, hitel, hitel — kiált az egész deflációs pénzügyi politika is. Akiknek rajtunk kívül kevés a pénzük, azok bizony nem riadoznak attól az inflációs rémtől. Amikor Anglia beszüntette az aranyfizetést, voltaképpen szintén inflációt csinált s nyomban felvirult a termelése. Mikor Amerikából kiszippantották az aranyat, menten kisütötték, hogy negyven helyett egész lesz huszonöt százalék fedezet is. Németországnak pedig egyenesen tanácsolják az aranyfedezet leszállítását, mert a saját kisebb értékű pénze olcsóbb, mint a kamatot nyelő idegen kölcsönpénz.

Nagyon természetes, hogy egy adós államnak a hitelezők melegen ajánlják az aranyhoz való ragaszkodást. Hiszen ők aranyat akarnak visszakapni, hát gyűjtsön számukra az adós aranyat. De hogy ehhez az adós ragaszkodjék, ennek csak becsület lehet az oka, számítás és életrealitáság semmiképpen. S hogy valaki drága bért fizet valamiért, ami neki nincsen és nélküle el sem lehet, azt is értem. Ellenben ha el lehet nélküle és mégis ragaszkodik ahhoz, ami után bért kell fizetnie, azt még becsület szempontjából sem értem.

Nekünk aranyadósságunk van, melyet arannyal kamatoztatni és törleszteni kell. Nem szakadhatunk el az aranytól egyoldalúlag. De nem erről van szó. Arról, hogy önmagunkat is kötelezzük arany-

fizetésre, holott nincs is rá szükség és nincs hozzávaló aranyunk. Erre mondják, hogy a kétféle pénz végzetes, mert a rosszabb pénz rontja a jobbikat, vagy menekülésre készíti. Figyelmeztessen az aggódókat, hogy az aranypénz fenntartásával máris megteremtették a második pénzt? Hogy mihelyt a bankban aranypengő van, idekint megszületett a papírpengő? Hogy mihelyt Anglia megszünteti a font aranyra váltását, már megteremtette az aranyfonttal szemben a papírfontot? S minden infláció nélkül húsz százalékkal több bankóra van szüksége, hogy az eredeti aranyfont összeget meg tudja fizetni? S végeredményben ettől a papírtól várja a többaranyat, mert olcsóbb lett a termelése, többet tud a külföldjének eladni aranyért, melyet így a papiros hoz haza s amellet otthon oly keresetet juttatott a munkásságnak, melyet a tiszta arany sohasem nyújtott volna neki.

Eddig még mindig elfogadtam alapul, hogy minden pénz, mely nem arannyal fedezett, inflációt jelent. Most már merem állítani, hogy csak az a pénz jelenthet inflációt, mely arannyal kapcsolatos. Ha az aranyfedezetű pénz mellett akármilyen nemű elszámolást létesítek a belső forgalomban, ez teljesen érintetlenül hagyja az aranyfedezetű pénzt. Ha az ország összes termelői és fogyasztói egymással való elszámolásban zsetonokat fogadnak el, el tudnak egymással számolni s a Magyar Nemzeti Bank ezt semmiképpen meg nem érzi, hacsak előnyére nem, mert nem kell a szűkre szabott bank jegy mennyiségből még a belső forgalmat is ellátni. A külföld viszont teljesen közömbös az iránt, hogy itthon hogyan intézők el a pénzügyi dolgainkat, neki csak arra van gondja, hogy amely pénz hozzájut, jól meg legyen alapozva arannyal.

S a zseton nem csinálhat versenyt az aranypénznek, mert végső célja mégis csak az, hogy valamikor pénzre váltsák be. Valamikor, bármikor, tehát nem gond és nem kényszerűség a határidős beváltás. Én ezt a zsetont az állammal adatom teljesített munkaért, tehát az annyival gazdagabb lett állammal, amennyi zsetont kibocsátott. S ha ezt a zsetont munkapénznek nevezem, az nem jelenti, hogy egy második pénz, hanem ugyancsak utalvány arra a pénzre, mely ma nincsen, de a munka révén idővel azzá lesz, akkor, mikor a teljesített munka gyümölcsét pénzzé tudjuk tenni. Sohasem lehet belőle infláció, mert a munka maga is véges s csak annyi lévén kiadható, amennyi munkaérték keletkezett, sohasem lesz fedezetlen.

Az infláció babonás fogalmát jól felfogott önzésből az arany oltotta belénk. Ne merjük még csak gondolni is, hogv nélküle boldogulni tudunk. Mihelyt erre gondolunk, az arany maga válik inflációvá ott, ahol van, mert nélkülözhetetlenségével együtt elveszti értéke javarészét is. Teljesen érteni, hogy Hoover és Laval az aranystandard fenntartásában egyeznek meg, de már Anglia féllábbal és Németország mind a két lábával már arra az útra lépett, melyet mi semmiképpen sem fogunk végleg elkerülni tudni, hogy csödbe ne menjünk azért, mert arany nélkül nem akarunk élni, holott csakis arany nélkül tudunk megélni.

Más, ha van és más, ha nincs.

November 8.

Nagyon is megértem pénzügyeink politikusait és gyakorlati intézőit az ő nagy szorultságukban és idegzetbeli gátlásaikkal. A ma szorítja őket s a más kell megoldaniok, akkor is, ha holnap meg kell adni az árát és holnapután falhoz érnek. Világért sem kritizálom őket s noha a gyakorlati helyzetet nem mellőzhetem, amit ezen a helyen írok, nem kritika, hanem morfondírozás a helyzetről, következtetés nélkül arra, hogy mit kellene csinálniuk ahelyett, amit valóban csinálnak.

Van egy meggyőződésük, melyben a külföldi urak megerősítették őket. Önáltatás, ha ezt biztatásnak veszik, holott utasítás. Ragaszkodni az aranypengőhöz, kerülni mindent, ami szilárdságának ártalmas.

Lehet-e észre nem venni, hogy ez a tanács azoktól jön, akik tőlünk aranyat kapni s nem nekünk aranyat adni akarnak? Természetes, hogy az aranybirtokos és ezért az aranyhoz ragaszkodó francia hitelező arra biztat bennünket, hogy csak fizessünk, még pedig arannyal. Arannyal, nem aranypengővel. Mert a pengőt, noha most is egészen szabály szerint meg van alapozva, nem fogadja el fizetésül. A schillinget sem fogadja el, az angol fontot sem papírosban, hártem francia és svájci frankban, meg dollárban — ezidőszerint még. Ezeket a valutákat pedig nem adják ingyen, de még áruért sem. Csak aranyért.

Már most itt a belső ellenmondás. A pengő arany voltához is ragaszkodhatunk, ha fedezetét nem adjuk oda fizetségképpen, az aranyunkat is odaadhatjuk hitelezőinknek, ha kihúzzuk pengőnk alól az aranygyékényt. De mind a kettőt csak akkor íehetnök meg, ha Rákos homokjából vagy a Mátra szikláiból aranyat ásunk ki.

Azelőtt búzából, marhából és iparcikkekből csinálhattunk aranyat, ma azonban nem lehet, legalább a szükségét csak megközelítő mértékben sem. Ma eladóknak adunk el, nem vevőknek. Ha Csehszlovákia sertést vásárol tőlünk, nem arannyal fizet, hanem fával. Mindegyik vevő gondosan ügyel arra, hogy mint eladó legalább annyit kapjon, amennyit mint vásárló fizetett. Ha elszámítja magát,

sír és nem fizet, vagy nem sír, hanem elszalad az üzlettől. Aki pedig ha rosszul számított, mégis állja az alkut, az rendszerint mi vagyunk s bizony ez a becsületesség mindent jelent, csak több aranyat nem.

A hitelezőnknek hiába mondjuk: fizetek, de természet szerint azzal, amim van s nem azzal, amim nincsen. Van mezőgazdasági és ipari cikkem, elegendő, hogy kamatot fizessek, van munkaerőm, több, mint a tartozásom, ha igénybeveszed s van vagyonom földben, házban, vasútban és gyárakban, múzeumokban és fej alá való vánkosokban, elegendő arra, hogy ne kelljen aggódnod követelésed biztonságáért. Sőt, ha éppen pénzhez ragaszkodói, van néhány százmillió pengőm is.

De bölcsen tudja, hogy nincs aranybányánk, tehát az egész nemzetvagyonot nem tekinti értéknek a követelhető helyett, termékeinkre nincs szüksége, mert neki is van s ha kell valami, mást ad érte, nem aranyat. De még a pengőnket sem fogadja el, noha aranyérték volna. S bármennyire fölvirulnánk is és önthetnők magunkból az aranypengőt, nem fogadná el, mert pengő formájában még az arany sem kell neki. Mit csináljon vele? Pengővel nem fizethet másutt, csak Magyarországon. Ha készpénzvevőnk volna, elfogadná a pengőt, mert azzal fizetne. De nem vevőnk s a fedezet kérdésén felül a pénz értékét az teszi, hogy kapunk érte valamit, amit meg akarunk szerezni. Tőlünk pedig alig akar valamit szerezni s azt is áruval fizetné meg.

Hitelező részről tehát bölcs tanács, hogy ragaszkodjunk az aranyfedezethez. Ő ugyan nem fogadja el az aranypengőt, de ha mi ragaszkodunk hozzá, akkor biztos, hogy az aranyunkra vigyázni fogunk és híven megőrizzük — az ő számára. Megállapította, hogy van még száztizenkétf milliónk aranyban, ha ma, holnap, vagy akár mikor azt mondja: adós, fizess, akkor biztosan tudja, mennyit k*ap aranyban. Míg ha nem ragaszkodunk a pengő fedezetéhez, akkor úgy lehet, egy garas ára aranyat sem lel a bankpincében.

De mi készit *bennünket* az aranyhoz való e ragaszkodáshoz? A bizalom, a hitelünk érdeke? Íme, azt mondják, a több hitel árt nekünk, jobb, ha nem kapunk. Tehát nem kapunk. E nem kapás pedig a tényen felül azt is jelenti, hogy hitelképességünknek bármennyit áldoznánk is fel, nem bíznak bennünk. Még pedig joggal. Mert mi az ő aranypengőkből nem aranyat csinálnánk, hanem mindenféle nem arany értéket, amelybe beoltjuk a munkaerőnk kincsét is. Lesz abból út, vasút, ház, búza, marha, traktor és villamos, szerzőm, de nem lesz belőle arany. Már pedig, ha nekik csak arany kell, akkor igazuk van, hogy azt nem tudjuk megadni.

A mi részünkről tehát nem annyira érthető, hogy miért ragaszkodunk az aranyértékhez. Hogy nem lévén aranyunk, mégis csak akkor ehesünk, ha arannyal fizetünk és csak akkor dolgozhassunk, ha aranyat kapunk érte. Az év elején még kétszázharmincmillió aranyunk volt, tehát ennyi erejéig dolgozhattunk és ehattunk. Ma már csak száztizenkétf milliónk van, tehát annyival kevesebbet dolgozunk és együnk. S ha még apad a készlet, vagy az egészet el-

szedik tőlünk, akkor egyáltalán ne dolgozzunk és együnk, noha munkánk is volna, ennivalónk is.

Kevesebbet behozni és többet kivinni: ebből csak az első tanácsot fogadhatjuk meg. Kevesebb nyersanyagot hozunk be s ennek következtében még kevesebbet dolgozhatunk s ha vásárolnának is tőlünk többet, nem lehet a kevesebb nyersanyaggal több terméket előállítani. Fenséges a komolyság, amellyel a külföld érdekeihez ragaszkodunk és borzalmas a vergődés, mellyel a hiábavaló erőlködés, a két ellentétes kívánság teljesítésére vetjük magunkat.

Hiábavaló, mert ha aranyásók nem lehetünk, mégis csak a munkánk anyagba adása a gyarapodásunk egyetlen módja. Valami, amiből magunk igen jól megélhetnénk, ha a világból a megélés szempontjából kikapcsoljuk magunkat s munkaerőnkkel azt az anyagot dolgozzuk fel, amely nekünk megvan s éppen csak azt szerezzük meg külföldről, amit a magunk anyaga felhasználásával nem nélkülözhetünk. A világ nyilván teljesen elszigetelt bennünket s mi nem akarjuk magunkat elszigetelni a világtól. A maguk érdekében elhítetik velünk a hitelezőink, hogy az arany a legfontosabb és mi elhisszük, hogy ez a mi érdekünk is. Minden kormányintézkedés a legünnepesebb hűségeskü az aranyra s átkok átkával sújtják az istentelent, aki hirdetni meri, hogy ha aranyunk nincsen, megélhetünk arany nélkül is és erre csak egyetlen cáfolat lehetséges: ha megpróbáltuk és kisült, hogy nem lehet.

Melyik a kockázatosabb? Minél türelmesebb a hitelezőnk, annál később derül ki. De amíg arany helyett nem fogadják el fizetségül azt, amink van, amíg sokat akarnak eladni és keveset, vagy semmit sem vásárolni, annál reménytelenebb, hogy valaha is aranyhoz jussanak. Átmenet? Valamikor mégis csak megszűnik a mai kapzsi örület? Ám jó, ha ez az átmenet véget ért, ismét visszatérhetünk az egyedül üdvözítő aranyhoz. De addig ne akarjunk arany nélkül élni, noha nem juthatunk hozzá? S kockázatosabb volna, ami, úgy lehet, végül mégis csak elkerülhetetlen lesz? S a hibázás esetlegétől visszariadva, ráncszakadjon mint baj, ami tudatos és megfontolt elhatározás lehetett volna?

Aranyhamisság.

November 15.

Shylock, a zord uzorás, menten átlátta, hogy neki csak egy font húsrá van joga a velencei kalmár testéből, de egyetlen csepp véreire sem. S mivel vér nélkül nem juthat a húshoz, hát elvesztette a pert.

Álmodhatott-e shakespearei fantázia arról az esetről, hogy a velencei kalmár tagadóan rázta volna fejét: tévedés, én egy font hússal tartozom s ha vérem vele megy, az az én bajom, nem Shylocké?

Szent Harpagon szerencsésebb uzorás, mert az ő adósa igenis erre az álláspontra helyezkedik. Ahhoz az aranyhoz, melyet ő hasít ki az eleven élet testéből, egész vérpatak tartozik s bőven csörgedezik. Az aranyhoz meghatározott mennyiségű bankjegy fűződik és termelés, fogyasztás hozzáugsorodik ehhez a mennyiséghez. Hónapról-hónapra kevesebb lesz belőle s hónapról-hónapra szűkül a munkás és termelő élete s lassul a tempója. Az utolsó arannyal, mely átúszik Harpagon zsebébe, megáll az utolsó kapavágás. Az elvérés teljes.

Az aranygazdálkodás fanatikusai sem tartják ezt jogosnak és természetesnek, de mintha behunynák szemüket, hogy ne lássák. Mi lesz, ha nincs aranyunk? Nem szabad, hogy ne legyen. Tudják, hogy szereznünk nem lehet, kölcsön pedig nem kapunk, mégis úgy vélik, hogy mindig lesz. Elegendő mértékben? Elegendő a pénznek, ha azt oly mértékre apasztják, amelyre az arany olvad. Jogosnak és természetesnek tartják ezt, mert a pénz értékét nézik, melynek semmit sem szabad veszítenie. Van ma körülbelül háromszázmillió pengőnk, amelynek az értékét fenntartják több egymilliárd meg nem keresett érték elvesztésével, ráadásul pedig egy negyvenmilliárdnyi nemzeti vagyónállománnyal, mely már harmincmilliárdnál is kevesebb. A font hús változatlanul egy font hús, de a többi, amiből kihasítják, mind élettelenebb lesz.

Ám hadd legyen úgy, hogy az aranytól való elszakadás azon a határon túl, hogy arany már nem jut és pénzre mégis szükség van, infláció. Hadd fogadjuk el, hogy ez az infláció végzetesen rom-

boló elem, mely megkárosít minden pénztulajdonost és jogosulatlanul gazdagítja minden adósát. Mekkora lehet a kár, melyet ez pénzben okoz? Nem több, mint a létező pénz összessége, három-négy százmillió. Mert ami pénzvagyron azon felül van, az már lényegesen cserélt. Értékpapír, ingatlan, ékszer, szőnyeg, vagy különös lett belőle. Tehát három-négy százmilliót kell megóvni a romlástól, a defláció útján, amely viszont pusztít, harminc-negyvenmilliárd egyéb érték között s amellet a kútba önt tömérdek munkaértéket, mely veszendőbe menvén, néhánymillió embert kitesz az éhenhalásnak.

Természetes, hogy a pénzhitelező erre buzdít bennünket, de az már tőle sem természetes, ha hiszi, hogy mással tudunk fizetni. mint van. A portékánkat nem fogadja el fizetés fejében, csak az aranyunkat. S tartozunk négy milliárd arannyal s lehetségesnek tartja, hogy ez kitelik abból a száz húszmillióból, ami rudakban még megvan s abból a két-három százmillióból, amely vagy kimenekült az országból, vagy kint van a gazdasági forgalom fedezésére s napról-napra szintén kevesebb lesz, mert anyagot vásárolnak rajta? A külföld anyagait és termékeit szívesen sózza ránk, de cserében anyagot és terméket nem vállal, csak aranyat! S a hitelező külföld nem veti fel a kérdést, ha minden aranyunk már az övé, hogyan jut a többi követeléséhez, ami sokszorosan több, mint amihez már jutott!

Erre pedig, mi, puritán velencei kalmárok, nem mondjuk: ha te nem törődöl vele, bizony mi sem fájlaljuk a fejünket.

Ez gyerekes, tudománytalan, sőt tudatlan fecsegés — ezzel tisztában vagyok. De az érett, tudós és tudó férfiatól hiába kérdzem, hogy hát mi jobbat mondhatnak ők. Az aranyhoz való tudományos ragaszkodásból miképen fakad a jobb fordulat? Hogyan jutunk mégis több kenyérhez, ha mindig kevesebbet dolgozunk és az aranyért való gondunk mindig nagyobb? Annyit már hallottam, hogy az államnak kiegyenlített mérlegre van szüksége és ha többet viszünk ki és kevesebbet hozunk be, akkor aktívabb lesz a gazdasági mérlegünk is. Búzából ugyan már háromszor annyit kell kivinnünk, hogy ugyanannyi aranyat kapjunk, de a számadást ők nem portékamennyiségben végzik, hanem arany mennyiségben. S van-e búzánk négyszerannyi, mint volt, hogy egy negyedrésszel több aranyra tehesünk szert? S az ipari áruban, ha el is tudjuk helyezni, tudunk-e többet termelni, ha kevesebb anyagot hozunk be és mindig kevesebb munkást foglalkoztatunk?

Manapság senki sem kíváncsi az abszolút igazságra és nem fogja magát az igazság alapján halálraítélni. Mi mintha mégis erre a fenséges magaslatra emelkednénk. Szegényen és kifosztottan valljuk a gazdag és kifosztó tételét. Megvetéssel nézhetünk le Angliára, aki nemrégén ugyancsak Szent Harpagon zelotája volt, de alighogy apadt a részessége ebben az uralomban, nyomban otthagya a szentet is, az igazságot is és egyszerűen azt mondta: tartozom arannyal, tehát nem fizetek arannyal. S alig néhány hét alatt arra a tanra vete-

medett, hogy egy ország sorsa nem függhet attól, hogy aranyrudakat honnan, hova gurítanak. Mint a világ bankárja imádta az aranyat és hirdette egyedül üdvözítő voltát, mert ebből élt. Mint mások adósa a munka jogát és egyedül üdvözítő voltát fedezte fel s amit a maga hasznára másokkal elhitetett, bizony nem vallja tovább maga, a saját kárára. Egyszerre természetes igazsággal fedezte fel, hogy egy ország gazdag lehet arany nélkül is és a maga dologi gazdagsága felhasználásából jobban él meg, mint az aranyból.

S aki annyira vigyázott a pénze szuverenitására, mit törődik ma a pénzzel, akárki károsodik is? Az angol fontnak lóttek és az angol nép tapsol és boldog, mert szabadulva az aranyra köteles hódolattól, tele vödörrel merít minden jólét eredendő forrásából, a munka erejéből. Kiszámítja, hogy nem veszíthet aranyban annyit, amennyit néhánymillió munkanélküli ember meg nem keresett munkabér révén veszít. S kisült, hogy azért van ötmillió munkanélkülije, mert a pénze aranyértékű. S amily mértékben az aranya apad, a termelése emelkedik. Mi baj érheti azzal, hogy akinek aranyfontja volt széles e világon, most már csak papírsfontja van? Visszafelé tekintve, megállapíthatja, hogy aranyértékét emberi nyomorúságokkal s minden egyéb vagyona pusztulásával fizette meg.

Manapság igaz az, ami hasznos, nem pedig, amit állandó szempontok szerint annak megállapítanak. Mi kivétel vagyunk. Mi igaznak valljuk, amitől el is pusztulhatunk. A hitelező szakemberek kellemsen meg vannak lepve, hogy tőlünk hallják, amit velünk elhitetni akarnak. Vigyázni kell a pengőre, hogy ne károsodjék más, csak jómagunk. Koplalva állunk az ennivalónk előtt, mert minden harapás kenyeret arannyal akarunk megfizetni még önmagunknak is, hogy lássák, milyen hívek vagyunk a mást éltető bálványhoz. Aki gyárban, vagy mezőgazdaságban él, már mind tudja, hogy csak a kicserélésre alkalmas elszámolójegyre van szükségünk, nem pedig értékre, melyet a külföldi hitelező hajlandó tőlünk elszedni. Aki azonban pénztára rekesze mögött ül, arany mérleggel a kezében, csak aranyat akar látni, abban a meggyőződésben, hogy az élet legfőbb célja és rendeltetése az arany megmérése s a kenyér adagolása és termelése aszerint, hogy hány kilogramm aranyat mért meg. Gyáros és munkás, gazda és zsellér egyaránt munka után eped és nem aranyért. Tudják-e az inflációval rémítgetők, hogy az ország nyocmillió lakosa között kilencmillió áhítva áhítja, amivel rémítgetik? Már nem esőért imádkoznak, hanem inflációért. Ezek a tudatlanok még mindig azt hiszik, hogy a gazdaság az ember kedvéért van és a pénz a gazdaság kedvéért. Bolond Mihóknak tartanák azt, aki nem akar szántani, mert az ekéje nem aranyból van, vagy veszni hagyná a földjét, mert nincs cifra szüre. Ezek a bányások megértenék, hogy valakinek nincs pénze, mert nem dolgozik, de azt a tudományos tant sohasem érnék fel ésszel, hogy valaki ne dolgozzék azért, mert pénze nincsen.

Az örök törvény nevében.

November 22.

Nagyon iparkodom respektálni a közgazdasági tudomány örök törvényeit, de nem igen akadok olyanokra, melyek örökkévalók volnának. Hanemha azt nem, hogy munka nélkül nincs munkaeredmény és ingyen csak a halál. Minden egyéb lehet törvény, de nem örökérvényű. Érvényes addig, míg azok a viszonyok megvannak, melyeknek megfigyeléséből levonták. A csillagászati törvények lehetnek örökérvényűek, a jogiak már nem. S azok a törvények, melyeket a rabszolgagazdálkodásból szűrték le, már nem érnek semmit a cégrendszer alatt s a cégrendszerbeli törvények semmiképen sem alkalmazhatók a gyáriparra.

A pénzügy kivétel volna? Spárta nagyszerűen boldogult a bablevessel és vaspénzzel. A vaspénz örökkévaló gazdasági törvénye vajjon hova lett? Az angol bank első fedezete az angol államnak nyakig eladósodottsága volt. Hová lett az eladósodottság? Arany lett helyette a fedezet. És háború előtt az arany megszerzése volt a legkisebb gond. Ma hogyan szerezhet aranyat az, akinek nincsen?

Ha én gazdasági tudomány volnék, tételek hirdetése helyett kérdések vizsgálásával foglalkoznék. Első kérdés: igazodhatom-e ma igazságok szerint, miket tegnap állapítottak meg? Ha egy világ nem boldogul a tegnapi igazságokkal, a világban van-e a hiba, vagy az igazságban? Tíz-húsz évvel ezelőttig megéltünk a régi verstani szabályokból. Tíz vagy húsz év óta egy költészet fejlődött ki, mely nem ismer sem rímet, sem megszámlált szótagú verssorokat. Mit hány az élet a tűzbe: az új költészetet, vagy a régi verstant? Alighanem ugyanaz történik most is, mint mindig: a tudomány addig-addig vizsgálhatja az új költészetet, míg meg tudja állapítani eddig még nem ismert szabályait. S az új élet lenne-e hibás, mert nem igazodik az eddigi szabályokhoz s nem a tudósoknak lenne a hivatásuk, hogy a megváltozott életből új szabályokat olvassanak ki?

Váltig halljuk az új élet jellemzését, de mindig elítélőleg. Nem azt, hogy új, hanem hogy hibás. Hiba volt a háború. Igaz, de azért háború *volt* s ami a hiba következtében előállt, lehet szintén helytelen, de van s a háború természetes következménye. A jégkorszak is elmúlt, valószínűleg szintén hiba következtében, de ami élet utána következett, azt már nem valljuk hibának, melytől eltérve, vissza kell hozni a jégkorszakot. Az államok elzárkóztak egymás elől — ez is hiba volt, de ma tény. Es a technika miatt az emberi munka nagymértékben nélkülözhető lett — ez is igaz, de ebből sem következik, hogy a technikát vissza kell csinálni, hanem ki kellene deríteni, hogy az emberek mégis lehessenek, dolgozzanak és megélhessenek. Ha hihetek H. G. Wells-nek, a holdbeli emberiség úgy oldotta meg a munkanélküliség kérdését, hogy a fölösleges embereket elaltatva beraktározták mindaddig, amíg ismét szükség nem volt rájuk. A holdban ez a gazdasági törvény lehet, de a földön, ugyebár, nem törvény, mert a földbeli embert nem lehet épségben esztendőkön át alva tartani. S ha ma a konstataált hibák következtében általános munkanélküliség, azaz: ember-túltermelés van, nem mondhatjuk, hogy érvényt kell szerezni a régi törvényeknek, hanem megismerni az új élet törvényeit s ezeknek ismerete már rendbehozhatja a világot.

Az állapotok egybevetése a régi törvényekkel nagyon hasznos volna, ha e törvényeket revideálnák, vájjon illenek-e az új állapotokhoz. De semmi hasznunk nincs az eltérés konstatálásából s az élet elítéléséből, hogy merészkedett olyan fordulatot venni, anely e törvények szerint hiba. A tudománynak kissé demokratábnak illenék lennie s szorgos új munkával követni az életet, mely sohasem igazodott törvények után, hanem a törvények alkalmazkodtak az élethez.

Ezt nemcsak bevezetésül mondom, hanem magábanvalóan is. mert egyre ismétlődik még. mindig a vád, hogy minden baj oka a kipróbált gazdasági törvények megsértéséből származik és nyegleség minden megoldása, mely a gazdasági tudomány tételeivel ellenkezik. Specialiter a pénzügyi problémáról lévén szó, az örök törvény aranyat követel a pénz alapjául s a nyegleség tönkreteszi a világot, ha erről az alapról le akar térni s mindennemű egyéb pénzalapokról lefetyel.

Ezzel szemben pedig tény, hogy ez az aranyalap mindenült válságban van s jómagunkkal együtt mindenütt vannak nemzetek, melyek élni akarnak, noha nincs aranyuk s nem akarnak elpusztulni akkor sem, ha a hitelezők tanácsolják is nekik, hogy inkább pusztuljanak el, de ne akarjanak arany nélkül élni. S mivel az arany sem táplálék, sem ruha, sem fűtőanyag, s mivel mindent, amire szükségünk van, mindenféleből csinálunk, csak aranyból nem: valószínűleg van. noha eddig ismeretlen mód arra, hogy arany nélkül is boldogulhassunk.

Mi a szerepe az aranyak a mai gazdasági életben? Minden feleletet elfogadok, csak azt az egyet nem, hogy ugyanaz, mint

háború előtt. Nem értékmérő, mert értéke már nem állandó, nem csereforgalmi eszköz, mert mozdulatlanul pincékben hever, vagy csak pincéből pincébe vándorol és maga a legkeresettebb áru, mely csak igen drágán adja el magát. Es nem tápláló forrása a termelésnek, mert ez kockázattal és bizonytalan haszonnal jár, ő pedig semmi kockázatot nem akar vállalni, ellenben minden hasznot aranyban rakna zsebre. S végül már nem a gazdasági élet nemzetközi szabályozója, hanem eszköz a politika kezében, olyan, mint az ágyú és a tank, a gránát és a gyilkos gáz. Arannyal eddig üzleteket kötöttek, ma háborút viselnek, melyben feltétlenül legyőzött marad az, akinek nincs aranya és elhiszi, hogy arany nélkül nem szabad védekeznie.

Az arany a háború előtt mint nemzetközi értékalap lehetséges volt, a háború után nem az, mert a nemzetgazdaság megszűnt nemzetközi lenni s az arany is nacionalistává vált. Hogy respektálná a gazdasági nemzetközi törvényeket a nacionalista arany, melyet a nacionalista politika tart a markában?

Legalább azt tennék új vizsgálat tárgyává, hogy az arannak ez a politikai hatalmaskodása egyezik-e a közgazdaság örök törvényeivel. Az arannyal vértezett nagyhatalmak nacionalizmusa azt mondja, hogy igen. De mi gyengék is ezt mondjuk, akik pedig érezzük, hogy itt valami hiba van, valami, ami jó lenne, ha nem volna. Megszállás és bilincseverés nélkül is mintha idegenek ülnének a nyakunkon és kezünk, ha munkára lendül, erőtllenül visszahull. Aranycsengés hallszik a fülünkben s nem vesszük észre, hogy éppen ez a bilincseink összecsörrenése. Mikor a németek Brüsszelben voltak, a belgák a németekkel viszonylatban mindent megtettek, ami elrendeltetett. De maguk között belgák voltak és tettek azt, ami nekik jó. Mi ellenben, mivel kifelé adósok vagyunk és oda arannyal kell fizetni, magunk között is a kifelé való kötelezettséget valljuk és inkább éhenhalunk, semhogy olyasvalamit tegyünk, amit kívülről nem diktálnak ránk. S ezt a gazdasági örök törvények követelik tőlünk!

A párizsi békéket a győztes nacionalizmus mérte a legyőzöttekre s ellenük természetesen tüntet minden legyőzött nemzet. Ellenben amit sehol nem diktáltak, amit revideálni sem kell, a képtelen állapotot kötelezőnek ismerjük el, hogy fizessünk olyan fizetőeszközzel, amelyet előbb be kell szerezni azoktól, akiknek fizetni tartozunk. Volt-e valaha olyan gazdasági élet, melyben a fizetés nem azzal történik, ami van, hanem azzal, ami nincsen? S az életet figyelő tudomány nem veszi észre, amit minden kis bolios érez, hogy itt a hitelező és az adós, a számla prezentálása és kiegyenlítése közé egy új ügylet tolakodott: az aranyuzsora? Hogy száz pengő tartozásom lévén, előbb ötszáz pengő értékű árut kell odaadnom az aranyért, hogy vele azután a száz pengő tartozásomat kiegyenlíthessem? Mert ezt jelenti az arany emelkedett vásárlóereje és ezt az áruk érték hanyatlása.

S ha már nem kényszeríthetjük az idegent, hogy mondjon le az aranyban történő fizetéséről, önmagunkat se mentesíthessük ettől a borzasztóan drága aranykerülőtől? Hogy munkaadó és munkás, ipar és mezőgazdaság kicserélné a maga értékeit közbenső aranyuzsora nélkül, sőt ha nincsen, hát egyáltalán arany nélkül? Az élet hajt reá, a józan ész kétségbeesetten a fülünkbe ordítja, de a tudomány pallossal és vaskalappal élénkbe áll és ezt harsogja: infláció!

S nekünk éhezünk és rongyoskodnunk kell, mert a tudomány nem tudja még az új leckét!

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
I. Az antikapalista pénz.....	5
II. Haszon és biztonság	8
III. Az aranyborjú	12
IV. Arany és élet.....	15
V. A magyar pénz	18
VI. Munkapénz?.....	22
VII. Infláció, defláció.....	25
VIII. Gazdagság, szegénység.....	28
IX. Új jelenségek, régi törvények.....	32
X. Tanok	36
XI. Még egyszer a munkapénz.....	39
XII. Bankjegy és munkapénz.....	43
XIII. Az ankét hozzászólásai.....	46
XIV. A tiszta fogalmak.....	50
XV. A romboló takarékoság	53
XVI. Infláció, pénzhamisítás?.....	56
XVII. Százszor is: nem infláció!.....	60
XVIII. A Hoover-hullám.....	63
XIX. Előre a régihez!.....	67
XX. Az események megvilágításában.....	71
XXI. Az arany politizál.....	74
XXII. Hadd dolgozzunk!.....	77
XXIII. Segíts magadon és Harpagon is megsegít	80
XXIV. Szőlőből is.....	84
XXV. Aranypapír — papírarany.....	88
XXVI. Vitám et sanguinem.....	92
XXVII. A pengő nem font.....	95
XXVIII. Aranykor	98
XXIX. Az utolsó aranyoltár.....	100
XXX. Gyöngyhalászat.....	104
XXXI. Washingtonban.....	107
XXXII. Az infláció.....	110
XXXIII. Az infláció.....	114
XXXIV. Más, ha van és más, ha nincs.....	117
XXXV. Aranyhamisság	120
XXXVI. Az örök törvény nevében.....	123